תלמוד בבלי · ראשונים · תוספות · סדר מועד

תוספות על ראש השנה

בעלי התוספות

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות על ראש השנה

בעלי התוספות

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 6
דף ג. 8
דף ג: 9
דף ד. 10
דף ד: 12
דף ה. 13
דף ה: 16
דף ו. 18
דף ו: 19
דף ז. 21
דף ז: 21
דף ח. 22
דף ח: 24
דף ט. 25
דף ט: 27
דף י. 29
דף י: 31
דף יא. 32
דף יא: 33
דף יב. 34
דף יב: 36
דף יג. 38
דף יג: 39
דף יד. 40
דף יד: 41
דף טו. 42
דף טו: 43
דף טז. 45
דף טז: 46
דף יז. 48
דף יז: 48
דף יח. 49
דף יח: 50
דף יט. 50
דף יט: 52
דף כ. 53
דף כ: 54
דף כא. 55
דף כא: 56
דף כב. 57
דף כב: 58
דף כג. 59
דף כג: 60
דף כד. 61
דף כד: 62
דף כה. 63
דף כה: 64
דף כו. 64
דף כו: 65
דף כז. 67
דף כז: 68
דף כח. 70
דף כח: 71
דף כט. 72
דף כט: 73
דף ל. 75
דף ל: 75
דף לא. 76
דף לא: 76
דף לב. 77
דף לב: 77

דף לג. 78
דף לג: 80
דף לד. 82
דף לד: 83
דף לה. 84

דף ב.

מתני' ארבעה ראשי שנים הן – בכל דוכתי תני הן כדאשכחן הכא ובפ' בתרא דשבועות (ד' מט.) ארבעה שומרים הן ובפ"ק דחולין (ד' יז:) ג' פנימות הן ובפ' אין מעמידין (ע"ז ד' ל.) ג' יינות הן ובפ' כל הצלמים (עבודה זרה ד' מז:) ג' בתים הן ג' אבנים הן ג' אילנות הן אבל בריש ב"ק (ד' ב. ושם) תנן ארבעה אבות נזיקין ולא תני הן משום דקאי אבתריה כלומר ארבעה אבות נזיקין הללו לא ראי זה כראי זה ותדע דבגמרא במניינא דרבי חייא ורבי אושעיא תני הן:

למלכים – פי' בקונטרס משום שלום מלכות ואינו דהכא למלכי ישראל קמיירי ודוקא גבי גיטין אמרינן הכי פרק הזורק (גיטין ד' פ. ושם) אמר עולא מפני מה תקנו מלכות בגיטין משום שלום מלכות וגבי גיטין פסולין ודאי אפי' מלכות שאינה הוגנת כמלכות מדי ויון אבל מתני' דהכא פירוש לשטרות ובפ"ק דע"ז (ד' י.) אמרינן דבגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד ומסקינן נמי התם דלמלכים דהכא למלכי ישראל וכן אמרינן לקמן (ד' ג.) בגמר' לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן וצריך לפרש דאין צריך שלום מלכות אלא בגט אשה לפי שהוא דבר גדול ומילתא דחשיבות לפי שעל ידי גט מותרת לכל אדם וחשיב משאר שטרות:

לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמים – פירש בקונטרס שאם לא קבעו יום לתחילת שנת המלך אלא לכל מלך לפי מה שעמד פעמים שאין להבחין כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ובאו עדים ואמרו כשחתמנו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עמו ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או אחר כך אבל ראינו שהלוהו בתמוז שנת שלש למלך ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו ואם כסליו קודם לתמוז אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו ואם עמד בין כסליו לתמוז נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו וצריך לפרש שהודו המלוה והלוה שהלואה אחת היא דאי לאו הכי מנא ידעי והשתא משמע לפי' הקונטרס מספק היינו חושבין אותו מוקדם אי לאו דקבעו ניסן ר"ה שע"י כן אנו יודעין בו שהוא מאוחר ואי אפשר לומר כן דאין לנו לפסול שום שטר מספק כדמוכח בריש אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לב. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידים על שטר זה והלא באותו יום עמנו הייתם שטר כשר ועדיו כשרים חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו הרי שאנו תולין להכשיר מספק וכן בגט פשוט (ב"ב דף קעא. ושם) דקאמר שטר שזמנו כתוב בשבת או

בי' בתשרי כשר שאני אומר אחרוהו וכתבוהו ומיהו יכול לפרש פירוש איפכא שיפרש שכתוב בשטר בתמוז בשנת שלש והעדים החתומים אומרים שבכסליו בשנת ג' היתה המלוה והייתי מכשיר מספק וע"י שקבעו בניסן ר"ה אנו יודעין שהוא מוקדם דלעולם תמוז קודם לכסליו ומיהו עיקר פירושו תימה גדולה שעשו תקנה פן ישכחו כל העולם מתי עמד המלך וכן סופר שכותב כל היום שטרות האיך ישכח ועוד דא"כ הוי מצי למימר דנפקא מינה טובא לכל שטרות שלא ידעו מה לכתוב בו ביום דאין יודעין מתי מתחלת שנת המלך ועוד דכי האי גוונא לאו מוקדם לאביי דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג. ושם) עדיו בחתומיו זכין לו ולרב אסי דפליג עליה למה הוצרכו לעשות תקנה זו הא אמרינן אין כותבין שטר ללוה אא"כ מלוה עמו אלא בשטרי הקנאה ונראה דנפקא מינה לשטרי חוב המוקדמין היינו כגון אם עמד המלך באחד בניסן כשיגיע אחד בניסן אחר ישכח הסופר ויסבור דאשתקד עמד המלך בשנים בניסן דעביד איניש דטעי חד יומא ויכתוב באחד בניסן בשנה ראשונה למלך ונמצא שטר זה מוקדם שנה שלימה שהיא שנה שניה וכתוב ראשונה ונמצאו ב"ד טורפין מן הלקוחות של שנה זו שלא כדין אבל עכשיו שקבעו ניסן ר"ה תו לא אתי לידי תקלה דאפי' עמד אשתקד בשנים בניסן כשמגיע ניסן אחר מתחילין למנות לו שנה אחרת וא"ת אכתי אתי לידי תקלה דאם עמד בכ"ט באדר בשנה ראשונה למלך כשיגיע כ"ט אחר יטעה הסופר ביום אחד ויסבור שעמד באחד בניסן ויכתוב עכשיו בכ"ט באדר (בשנה ראשונה למלך) ונמצא מוקדם שנה שלימה לאו פירכא היא דכשעמד בכ"ט באדר מיד שיגיע לאחד בניסן מתחיל למנות שנה שניה ויודע הסופר שכל השנה כתב בכל השטרות שנה שניה הלכך לא טעי ויש שיטה אחרת בירושלמי בין מ"ד מניסן מנינן בין מ"ד מתשרי מנינן מה ביניהן א"ר יצחק שטרות יוצאות ביניהן לוה באייר וכתב ביה שנה שניה למלכות מכר מכירה במרחשון וכתב בו שנה שניה למלכות מ"ד מניסן מנינן. מלוה קדמאה מ"ד מתשרי מנינן מכירה קדמאה ומילתא אחריתי היא ולא אתי לפרושי מאי טעמא קבעו ניסן ראש השנה:

שטרי חוב המוקדמין פסולין – בשלהי איזהו נשך (ב"מ ד' עב. ושם) פי' בקונטרס פסולין לגבי משעבדי אבל מבני חרי גבי ולא יתכן וכמו שפירשנו שם (ד"ה שטר).

דף ב:

אבל בתחלת שנה לא – וא"ת ולאו קל וחומר הוא כדאמרינן לקמן (ד' י.) בפרקין ומה נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה סוף יום עולה לה בתחלתה שנה שיום אחד עולה בסופה אינו דין שיום א' עולה לה בתחלתה לאו פירכא היא אדרבה (כ"ש הכא

דהכי ניחא טפי) דדין הוא בעומד (ומונה לו) אחר תחתיו באדר דמונין לו שנה בשביל יום אחד דהיינו בתחלת שנותיו כעין נדה שסוף היום עולה לה בתחלתה אבל מת בניסן לא ימנה לו שנה בשביל יום אחד כיון דהיינו סוף שנותיו כמו נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה:

דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך – אע"ג דלעיל סגי לה בטעמא דאימנו עליה מאדר הכא לא סגי ליה בהכי דמההוא דלעיל שמעינן ליה והך רישא והך גבי הדדי מתניין ואפילו לא מתניין גבי הדדי כדאשכחן בפרק גט פשוט (ב"ב ד' קסו. ושם) גבי הא דתניא כסף בדינרין אין פחות מב' דינרין זהב כסף והדר תני באידך זהב בדינרין אין פחות מבשני דינרין כסף זהב ופריך אבתריה דילמא (למימר) דהבא פריכי בתרי דינרי קאמר ליה ומשני אביי יד בעל השטר על התחתונה ופריך אי הכי רישא נמי כלומר בההיא דכסף בדינרין נמי הוה ליה למימר שיהא יד בעל השטר על התחתונה ובשני דינרי כסף כספא פריכא קאמר ליה ואע"ג שהם ב' ברייתות קרי ליה רישא דקים ליה דגבי הדדי מיתנו (ורב) שמואל דחק לפרש שם בענין אחר:

בחדש זיו הוא החדש השני – משמע הכא דהיינו אייר כיון דמניסן מנינן למלכים ולקמן (דף יא.) משמע דניסן הוא חדש זיו שנולדו בו אבות העולם שהם זיותני עולם מיהו בקונטרס פי' לקמן דהכי קאמר כשנתחדש אייר כבר נולדו זיותני עולם בניסן א"נ זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה:

מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים – מפשטיה דקרא לא מצי למילף משום דנולדו בו זיותני עולם דדילמא מאדר מנינן ולניסן קרי ליה חדש זיו ואפי' אי הוה (הכי) קרי ליה לאייר חדש זיו משום דאית ביה זיוא לאילני אין להוכיח דאלמא מניסן מנינן משלמה דקרי ליה חדש שני משום דהכי הוה מעשה שמלך בניסן:

מה יציאת מצרים מניסן – ומאי דיליף יציאת מצרים מויעל אהרן לא מצי למילף דבאחד בניסן ר"ה דדילמא מט"ו בניסן מנינן אבל למאי דיליף מויהי בחדש הראשון וגו' ניחא:

בחדש החמישי – על כרחך שהוא אב דמדקרי בקרא בחדש ניסן ראשון הוא לכם מכלל דכל חדשים האחרים הנרמזים אמרינן חמישי ששי שביעי במניינו למנין הראשון מנינן:

בשלמא האיך קרא מפרש דליציאת מצרים – פי' קרא דויעל וכו' אבל קרא דויהי לא מפרש ליציאת מצרים:

דף ג.

וישמע הכנעני מלך ערד – במדרש אמרינן דהיינו עמלק כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור כסות ולשון שינה היות כמלך ערד אבל מ"מ דייק שפיר דהוה סיחון קיים מדשינה עמלק עצמו לבא כדמותו ונראה דמההוא דמסעי קא דריש דאי מההוא דחקת הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים ורש"י לא דק בפי' חומש:

אלא ויראו כדר"ל – כלומר שנתגלו לפי שמת אהרן והיינו בלשון דהא דאי אמרת ויראו לשון ראייה אין מתיישב לפרש האי כי בשום [אחד] מהנך בארבע לשונות מיהו קשיא דילמא לשון כאשר כלומר ויראו כאשר גוע אהרן כמו ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו (בראשית נ׳:ט״ו) ויראו פלשתים כי מת גבורם (שמואל א י״ז:נ״א) ושמא אין מתישב כאן כמו בהני והא דמפרשינן קראי בלשון כאשר כמו כי בא סוס פרעה (שמות ט״ו:י״ט) כי תרבו ופריתם (ירמיהו ג׳:ט״ז) אין זה לשון חמישי כדפירש בקונטרס דכי תבא וכי תלכון כי תשא כי תכלה וכל המשמשין בלשון כאשר לשון אם הם משמשין שמצינו בכמה דוכתי אם משמש בלשון כאשר כמו ואם יהיה היובל הרי זה כאשר יהיה שהרי ודאי יהיה וכן ואם תקריב מנחת בכורים ה"ז כאשר תקריב שהרי הוא חובה ומה שפי' כאן בקונטרס כל המשמש בלשון אשר לשון אם הם לא יתכן ובסוף המגרש (גיטין דף צ.) פירש בקונטרס שהם לשון דהא וכן עיקר:

אי דילמא אלא דהא – כי ימצא כי יקרא כי תראה כי תפגע כולם ל' אם הם וכן רובם כי תאמר בלבבך אין שייך לפרש בלשון אם דהוה משמע לשון אם תאמר לא תירא הא אם לא תאמר תירא וע"כ לשון דילמא הוא כלומ' שמא תאמר בלבבך רבים הגוים וגו' לא תאמר כן וכן כי תאמר מה נרדף לו וכי תאמרו מה נאכל כי תראה חמור שונאך כי גוע אהרן דמשמע לשון דהא והיינו לשון אשר:

ערד שמו – ופשטיה דקרא ערד שם המדינה או שם עירו:

וקאי באייר וקרי ליה שנה השנית – ואין לומר דקרא דאייר להקמת המשכן הוא דקחשיב ולעולם ר"ה אייר דאמר שנה השנית לג"ש כדאמר לעיל גבי שנת מ' ושנת כ' ומיהו הוה מצי לאתויי קרא דפרשת במדבר סיני ולא הוה צריך לגזרה שוה זו דמפרש ביה קרא באחד לחדש [השני] בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים (במדבר א׳:א׳):

שני בשבת לא אשכחן – והא דכתיב ויהי בוקר יום שני (בראשית א׳:ח׳) מפרש בירושלמי אין למדין מברייתו של עולם כלומר דלאו אשבת קאי אלא שהיה יום שני לברייתו של עולם:

תניא כוותיה דר' יוחנן – לאו לאפוקי דר' אלעזר דהא מייתי נמי דר' אלעזר בהך ברייתא ובקרא דר' אלעזר לא סגי דהוה אמינא דלשלמה ודאי הוי שני לירח שמונין לו למלכותו לפי שעמד בניסן אבל לשאר מלכים לא להכי צריך נמי דמקיש ליציאת מצרים:
מכלל דניסן לאו ראש השנה – אע"פ שיש כמה חדשים בין ניסן לתשרי שיש לומר שהם ראש השנה מ"מ הואיל דאפיקתיה מניסן אוקמיה אתשרי דאשכחן דהוה ראש השנה לכמה דברים לשמיטין וליובלות:

דף ג:

למנינא אחרינא – לשום מעשה שהיה ובירושלמי דוחה דלעולם מניסן מנינן והאי דקאי בכסליו וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן כו' בירושלמי גרס התיב ר' יצחק והכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה וגו' (בראשית ח':י"ג) ותני עלה שנת המבול אינה עולה מן המנין תפתר כר"א דאמר בתשרי נברא העולם והכתיב (נחמיה ב':א') ויהי בחדש ניסן שנת עשרים ונאמר (שם א) ויהי בחדש כסליו שנת עשרים תפתר כר"א דאמר כל שנה שלא נכנסו לה ל' יום אין מונין אותה שנה שלימה ופריך והא כתיב (שמות מ':י"ז) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן וא"ת שנה שלישית היא ולא מנאה אלא שניה ע"י שלא נכנסו לה שלשים יום דאין מונין אותה שנה שלימה כלומר אם תרצה לדחות ששנה שלישית היתה ולא מנאה אלא שניה שלא נכנסו לה ל' יום והכתיב (במדבר י':י"א) ויהי בשנה השנית בחדש השני [בעשרים בחדש] נעלה הענן מעל משכן והא איתא בשתא חמשין יומין ואין מונין אותה שנה שלימה:
שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו – פשטיה דקרא משמע דהאי עובדא דנחמיה בפני ארתחשסתא המלך היה דהוא דריוש בן אסתר שנבנה הבית בימיו אבל אי אפשר לומר כן דהא בשנת שיתא למלכות דריוש נבנה הבית כדכתיב ושיציא ביתא דנא ובסמוך מייתי לה והך עובדא דהכא בשנת עשרים הוה [דכבר היו ישראל בהשקט ובבטחה] ועוד דבסמוך פריך רב יוסף לר' אבהו דאמר מניסן מנינן למלכי ישראל א"כ קשו קראי אהדדי הוה ליה לאקשויי מהאי קרא גופיה דשנת עשרים לחדש תשרי קא חשיב וצריך לפרש דהכי קאמר קרא שנת עשרים לארתחשסתא דהוא כורש ראשון של פקידת המלך דריוש הביא יין לפניו דהוא דריוש בן אסתר ומעשה הזה בשנה שלישית למלכותו כדכתיב (עזרא ד':כ"ד) באדין בטלת עבידת בית אלהא וגו' עד שנת תרתין לדריוש מלך פרס ובשנת שלש למלכו דבר נחמיה לפני המלך על חומת ירושלים המפורצת כדכתיב בעזרא והיא היתה שנת עשרים לכורש הראשון כדאי' במגילה פרק קמא (דף יא:) תלת

דכורש וארביסר דאחשורוש ושתים דדריוש בן אסתר ובשלישית בקש נחמיה על בנין העיר ומיהו יש לפרש דקרא כפשטיה דבשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבית ונגמר הבנין בשנת שש למלכותו ולא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בנין בית המקדש לבדו והיו נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהעכו"ם שוללים אותם עד שנת עשרים לדריוש שבקש על חומת העיר עד שעלתה ארוכה לחומת ירושלים כדמוכחי קראי אך בבנין הבית לא נתעסקו שכבר היו בנוי:

ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש ובשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה'. תרי קראי נינהו זה אחר זה מיד בנבואה של חגי ואין מפורש שם מה היה בעשרים וארבעה לחודש בששי ואע"פ שהוא תחלת פרשה צ"ל דקאי אפרשה קמייתא דכתיב לעיל מינה ויבאו ויעשו מלאכה בבית ה' אלהיהם כלומר ביום עשרים וארבעה לחודש בששי דבאותו יום התחילו לסתת באבנים ולנסר בעצים ובשביעית בעשרים ואחד לחדש היה דבר ה' אל חגי לזרזם להתחזק על המלאכה:

באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו - דהכי מוכחי קראי כדכתיב (עזרא ו) ושיציא ביתא דנא לירח אדר וכתיב בתריה דעבדו חנוכת הבית ואחר כך עבדו פסח (ואמר) [ואי מניסן מנינן] כשעשה פסח היה שנה שביעית וכתיב בתריה אחר הדברים האלה במלכות ארתחשסתא וכתיב (שם ז) הוא עזרא עלה מבבל וכתיב ויבא ירושלם בחודש החמישי היא שנת השביעית למלך וכתיב (שם) באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל והיינו באותו הזמן לשנה הבאה וסמוך לאדר היה ואי מניסן מנינן על כרחך היה שנה שמינית:

הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא - שלשתן כתובים בחד קרא לעיל מקרא דושיציא ביתא דנא והכי כתיב ושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא ובנו ושכללו מן טעם אלהא ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס וכתיב ושיציא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר דהיא שנת שית לדריוש מלכא:

וארתחשסתא על שם מלכותו - ואף כורש הראשון שנקרא ארתחשסתא כדפרישית לעיל כמו כן היינו על שם מלכותו:

דף ד.

בשביל שיחיו בני - והא דתנן פרק קמא דמסכת אבות (מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו באומות העולם שתוהין על הראשונות:

ונדבך די אע – האי קרא במגילת כורש הראשון כתיב כדאיתא בספר עזרא כשצוה דריוש לבקר ולחפש כדכתיב (עזרא ו) באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ספריא די גנזיא ומכל מקום כיון דעל פי אותה מגילה צוה לבנות דייק מינה שפיר דהחמיץ ומיהו קשיא לעיל מינה דבתחילת מלכות אחשורוש כתבו שטנה וכתיב באדין בטילת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס וקראי דנבואת חגי שמנו לו מניסן בשנת שתים לדריוש כתיב בהו ועוד טובא דלא מייתי הכא אלמא מנו לו מניסן אע"פ שכבר החמיץ ושמא לא נתברר להם הדבר עד אחרי כן:

שלמה עבד מלמעלה ואיהו עבד מלמטה – לאו מקרא דריש אלא קבלה היתה בפיהם:

עד כסף ככרין מאה – בשנת שבע למלך היה כשעלה עזרא מבבל:

שלשה רגלים כסדרן – ומתניתין דניסן ר"ה ר"ש היא והכי אמרינן לקמן (דף ז:):

והחרמין – בין חרמי גבוה בין חרמי כהנים ר"ת פסק דצדקה שפוסקים ליתן ביד גבאי ישנה בבל תאחר מלמוסרה לגבאי ואין הגבאי בבל תאחר מלחלקה אבל מה שאדם נודר ביד עצמו לכשירצה אינה בבל תאחר:

צדקות ומעשרות – והא דאמר רבא לקמן (דף ו.) וצדקה מיחייב עלה לאלתר ה"מ דקיימי עניים אבל לא מיחייב להדורי בתרייהו כל זמן שלא עברו שלשה רגלים והא דפריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ובעניינא דקרבנות כתיב עד דעברו עליה שלשה רגלים כקרבנות היינו אפילו היכי דקיימי עניים ואין לפרש דהא דקאמר עובר לאלתר היינו עשה כדאשכחן באחריני דברגל אחד עובר בעשה דא"כ הוה ליה למימר עד דעבר עליה רגל אחד כקרבן:

ומעשרות – כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני ומה שקבע עליהם הכתוב זמן ביעור כדכתיב (דברים י"ד:כ"ח) מקצה שלש שנים תוציא וגו' ותנן בפרק ה' (מ"ו) דמעשר שני ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור דהתם אע"פ שלא הפריש חייב להפריש ובלבד שבאו לעונת מעשר כדתנן התם וכל זמן שלא הפריש לא קאי בבל תאחר אבל משהפריש קאי בבל תאחר אף על פי שלא הגיע לזמן הביעור ותדע לקמן דרשינן תרי קראי לכולהו חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב אבל מעשרות לא אשכחן אלא חד קרא ועוד משכחת לה כשנתמרח בכרי בין רגל לביעור דהא פשיטא כל זמן שלא נתמרח לא מיחייב אמידי ועוד דאפילו את"ל חייב אתא קרא דביעור [א] לעבור עליו בשני לאוין דכוותה אשכחן פ"ק דנדרים (דף ג:) וקצת תימה דלא חשיב הכא תרומה ובכורים דכי היכי דמרבי לקמן (ד' ה:) מעשר נרבי נמי תרומה ובכורים ושמא בכלל מעשר איתנהו כמו בכל דוכתי דקתני חייב ולתרומה

ולבכורים ומיהו לבכורים אין לחוש דאין דינם בשלשה רגלים אלא מעצרת ועד החג בקריאה ומחג עד חנוכה בלא קריאה:

דף ד:

לקט שכחה ופאה – חייב להניח בשדה דאי שקיל להו עבר בלא תעשה דכתיב לא תלקט (ויקרא י"ט:י') ולא תשוב (דברים כד) ולא תכלה (ויקרא שם) וכתיב (שם) לעני ולגר תעזוב והיכא דעבר ונטלם חייב להחזיר וליתן דאי עביד לא מהני כדאיתא פ"ק דתמורה (דף ו.) ואם לא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העמרים או מן הכרי ואיכא בבל תאחר ועוד יש לפרש דשקל בהיתר כגון דליכא עניים ואז איכא בבל תאחר והא דאמרינן בסוף הזרוע (חולין ד' קלד:) לוי זרע בכישור לא הוו עניים למשקל לקט אתא לקמי' דרב ששת אמר לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים לא קאמר דלישקול לנפשיה אלא דלא עבר אם כונס בתוך ביתו ומיהו מדפריך התם מתרומה דאם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה ופריך נמי ממתני' דאם אין שם כהן מעלין אותם בדמים ומשני שאני התם דנתינה כתיב בהו משמע דבלקט שכחה ופאה שקיל לנפשיה ולפי' קמא קשיא דאי בדאיכא עניים ועבר ונטלם הרי עובר לאלתר בבל תאחר דדוקא היכא דליכא עניים אין עובר בבל תאחר אלא ברגלים אבל היכא דקיימי עניים קא עבר לאלתר כמו צדקה ויש לפרש כגון במלקט לצורך עניים כי ההיא דתנן בפ"ד דפאה (משנה ט) מי שמלקט ואמר הרי זה לפלוני עני ר"א אומר זכה לו וחכ"א יתננה לעני הנמצא ראשון והא דלא חשיב הכא פרט ועוללות כיון דתני הני לא חש להני:

ואין צריך לומר חג הסוכות שבו הכתוב מדבר למה נאמר לומר שזה אחרון. זו היא גירסת הקונט' והשתא ר' אלעזר ור"ש דורשין בענין אחד אלא דמר סבר שזה גורם ומר סבר שזה אחרון ורבינו חננאל גריס אין צריך לומר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה למה נאמר לומר שזה ראשונה:

אלה תעשו לה' במועדיכם – ומיעוט מועדים שנים ואע"ג דהאי קרא בקרבנות חובה הוא דכתיב הא כתיב ביה נמי לבד מנדריכם ונדבותיכם:

פז"ר קש"ב – פירש הקונטרס רגל בפני עצמו שאין שם חג הסוכות עליו ורוצה לומר דבברכת המזון ותפלה מזכירין שמיני עצרת ולא סוכות וברכה לעצמה פי' בקונטרס שמברכין היו המלך זכר לחנוכת הבית דכתי' בספר מלכים (א' ח') ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך כדתניא בתוספתא דסוכה [פ"ד] י"ט האחרון של חג פייס בפני עצמו זמן לעצמו קרבן שיר וברכה לעצמו שנאמר ביום השמיני שלח את העם

ויברכו את המלך ובפרק לולב וערבה (סוכה ד' מז. ושם) אין משמע כך דתניא התם כשם ששבעת ימי החג טעונים קרבן שיר וברכה ולינה כך שמיני טעון כו' ורוצה לומר מאי ברכה זמן ופריך זמן כל שבעה מי איכא ומסיק מאי ברכה ברכת המזון ותפלה ודומה להההוא דמפרש ר"ת ההיא דהכא ורגל לעצמו שטעונה לינה ורבינו חננאל פירש לענין אבילות משום דאמרי' במועד קטן בפרק בתרא (ד' יט.) הקובר מתו שבעה ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שלשים וזימנין דליכא שבעה קודם הרגל ואפי' הכי בטלה ממנו גזירת שלשים משום שמיני עצרת ור"ת עצמו יסד במעריב שלו קודש ללינה ושלשים ידחם כאשר אבלים ינחם ומיהו אי אפשר לומר שידחה לגמרי דהא אמרינן בפרק בתרא דמועד קטן (ד' כד: ושם) יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן אחד ועשרים יום ומההיא דסוכה אין כאן ראיה אם אין ברכה דהכא כי ההוא דהתם והתם לא הוה מצי לאוקומי בברכת המלך משום דליתיה בשבעת ימי החג שיר אומר ר"ת שהיו אומרים בבית הכנסת מזמור שלם מה שאין כן בכל שאר ימי החג שלא היו אומרים מזמור שלם אלא חציו ביום אחד וחציו ביום אחר כדאיתא פרק החליל (סוכה ד' נה. ושם) וסימניך הומבה"י ובמסכת סופרים משמע שהיו אומרים בבית הכנסת למנצח על השמינית ושמא כמו כן היו הלוים אומרים בבית המקדש:

תפשת מרובה לא תפשת - לא דמי להא דדרשינן ימים שנים רבים שלשה דהתם ניחא טפי שאם באת להוסיף יותר משנים אין לדבר סוף אבל הכא יש לדבר סוף דטפי משמונה לא ובתורת כהנים תניא ימים שנים יכול ימים הרבה אמר רבי עקיבא כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט תפשת מרובה לא תפשת ר' יהודה בן בתירא אומר שתי מדות אחת כלה ואחת אינה כלה מודדין במדה כלה ולא במדה שאינה כלה אמר רבי נחמיה וכי למה בא הכתוב לפתוח או לנעול כו' ובריש סוכה (ד' ה: ושם) היא כתובה:

דף ה.

מה חג המצות טעון לינה - לא שילין בירושלים כל ז' ימי הפסח ולאחר ימי הפסח ישכים וילך לו דבכל דוכתי דמרבינן לינה כגון לשמיני עצרת ולבכורים ולפסח שני ולכל הקרבנות בסיפרי בפרשת ראה אנכי לא מרבינן לינה אלא לילה אחד והאי קרא דמייתי בגופיה דפסח כתיב בפרשת ראה תזבח הפסח בערב וכתיב ובשלת ואכלת ופנית בבקר ומיהו לאו בבקר ממש דהוא י"ט אלא כדפי' בקונט' דטעון לינה ליל חולו של מועד דבי"ט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחייב ליראות בעזרה וכן חג הסוכות דטעון לינה היינו לילה אחד והאי דמשמע בפ' לולב וערבה (סוכה ד' מז.) גבי חג דאיכא לינה כל

שבעה מדלא פריך לינה כל שבעה מי איכא כדפריך גבי זמן היינו שאם לא יבא ברגל בירושלים ביום ראשון רק ביום שני או באחד מימי החג טעון לינה לילה של אחריו וכן אם בא באחד מז' ימי הפסח ותימה דתיפוק ליה דטעונין לינה משום שלמי שמחה דהיו כל שמונה כדתנן ההלל והשמחה שמונה בפ' לולב וערבה (סוכה ד' מב:) ואפילו בשאר ימות השנה אם מביא קרבן טעון לינה כדתניא בסיפרי ופנית בבקר והלכת לאהליך מלמד שטעונין לינה כלומר כל הזבחים דומיא דפסח אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחה יין ולבונה ועצים ת"ל ופנית כל פינות שאתה פונה מן הבקר ואילך ובפסח שני פליגי תנאי בפ' לולב וערבה (סוכה דף מז: ושם) ובפרק מי שהיה טמא (פסחים ד' צה: ושם) ובסיפרי מפרש טעמא דמ"ד טעון לינה דהרי הוא כעצים ולבונה וי"ל דמשכחת לה דלא מייתי קרבן ביום שבא לירושלים כגון דשלח שלמיו מאתמול דנאכלין לשני ימים ועוד בפ"ק דחגיגה (ד' ח. ושם) אמר (ואכלת) ושמחת לרבות כל מיני שמחות לשמחה ואמרינן בפ' אלו דברים (פסחים ד' עא.) אפי' בכסות נקיה ויין ישן דבענין אחר לא משכחת לה שמחה שמונה כשחל י"ט הראשון להיות בשבת מאחר דבעינן זביחה בשעת שמחה וכי האי גוונא אשכחן בירושלמי פרק שני (דבכורות) דתנן וטעונין לינה א"ר (יונתן) הדא דתימא בשאין עמהם קרבן אבל יש עמהם קרבן בלא כך טעונין לינה מחמת הקרבן ובפ' דם חטאת (זבחים ד' צו: ושם) משמע קצת שטעון לינה ז' ימי פסח שכולם חשובין כלילה אחת גבי הא דתנן ר' טרפון אומר אם בישל בו מתחילת הרגל יבשל בו כל הרגל ואמרינן בגמרא מ"ט דר' טרפון א"ר יצחק דאמר קרא ופנית בבקר והלכת לאהליך הכתוב עשאן כולם בקר אחד ואע"ג דלא קיימא הכי דפריך עלה וכי אין פגול ברגל וכי אין נותר ברגל מ"מ לענין לינה יתכן שעשאן בקר אחד כפשטיה דקרא דאחר הרגל ישוב לביתו וניחא השתא דשמיני עצרת ובכורים דטעונין לינה בפ' לולב וערבה (סוכה ד' מז.) וכל שאר הקרבנות מתרבו מדכתיב ופנית ולחג הסוכות אצטריך היקישא דאי מופנית הוה אמינא לילה אחת ואתיא היקישא לאשמועינן דאסור לצאת כל שבעת ימי הרגל שכל הרגל חשוב בקר א' כחג המצות וניחא נמי הא דקאמר פ' לולב וערבה (ג"ז שם) דשבעת ימי החג טעונין לינה:

אמרה תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת – כי האי גוונא אמרינן במנחות פרק רבי ישמעאל (מנחות ד' סה: ושם) גבי ביתוסים שהיו אומרים עצרת לאחר השבת ויליף לה ר' יהושע מהא דאמרה תורה מנה ימים וקדש חדש מנה ימים וקדש עצרת מה חדש שסמוך לביאתו ניכר אף עצרת שסמוך לביאתו ניכר כלומר לביאת חשבונו ניכר מאימתי התחיל למנות דהיינו מתשעה ועשרים יום משעת מולד הלבנה

אף עצרת סמוך למנין החמשים ניכר להם יום קבוע שיתחילו למנות בו דהיינו ביום ששה עשר בחדש ממחרת י"ט הראשון שאם ממתינין עד אחר השבת בראשית אין שם היכר יום קבוע דפעמים שמתחילין למנות בי"ו פעמים בי"ז פעמים בי"ח פעמים בי"ט כמו שפי' שם בקונטרס ור"ת מפרש מה חדש שסמוך לביאתו של חדש ניכר מתי יהיה ראש חדש דמיד דמכסי סיהרא ידעי כולי עלמא שיהיה נולד ולמחר יקדשו ב"ד החדש אף עצרת צריך שיהא ניכר וידוע לעולם זמן קידוש סמוך לביאתו דהיינו אם מתחילין למנות בששה עשר בניסן שיתנו עיניהן כמה הלבנה גדולה בחמשה לחדש וכשראוה בסיון באותה שיעור ידעו שלמחר יתקדש עצרת ופריך התם במנחות (דף סו.) דלמא בי"ט אחרון קאי ויתנו עיניהם בשנים עשר בסיון וה"ר משולם גריס הכא והתם מנה שנים וקדש יובל משום דמנה ימים וקדש חדש נפקא לן בפ"ק דמגילה (ד' ה.) מדכתיב עד חדש ימים ימים אתה מונה לחדשים ולא שעות והוא מדרש חכמים ז"ל ולא שייך למימר אמרה תורה אלא בדבר שהצדוקים מודין כי ההוא דתני בתר הכי אמרה תורה הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת דבהדיא כתיב וכן ספירת יובל כתיב בהדיא וסמוך לביאתו התחלת חשבונו ניכר שלעולם מתחילים למנות למחרת שנת חמשים אף עצרת סמוך לביאת התחלת חשבונו יהא ניכר שלעולם מתחילים למנות למחרת יום קבוע שזה יהיה למחרת י"ט ראשון ולא ישתנה לעולם וקשיא דמצינו לקמן בפירקין (ד' טז.) אמרה תורה נסכו מים לפני בחג אע"פ שאין הצדוקים מודים בו שרגמוהו באתרוגיהם ולא מסתברא לחלק משום דהתם קאמר מפני מה אמרה תורה ועוד אשכחן (לקמן ד' ז.) דדרשינן עולת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא מתרומה חדשה ואין צדוקים מודים בו שהיו אומרים משל יחיד הם מביאים כדתניא פ"ק דמגילת תענית והתם במנחות מייתי לה מ"מ יש סעד לדבריו דלאפוקי מדבריהם של ביתוסים היה רבי יהושע מביא דרשה זו ואי לא מודו בה מה תשובה היא זו אבל אין למחוק בשביל כן ספרים ועוד נראה דהכי יליף עצרת למנוייו מחדש דאשכחן לקמן בפירקין (ד' י:) מדיום אחד בחדש חשוב חדש שלשים יום בשנה חשובים שנה וחדש למנוייו כשנה למנוייה ועוד דאי מיובל יליף כי פריך ואימא עצרת חד יומא מאי קא משני אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן יובל נמי מנינן שנים ושמיטין ואפ"ה הוי למנוייו של שנים דהוא מנין מועט והכי נמי עצרת נימא חד יומא דתפשת מועט תפשת אבל אי יליף מחדש ניחא דהא ליכא לאקשויי נילף מיובל דהא קרבן מקרבן יליף שמקדשין חדש למנוייו להבאת קרבנותיו כדפירש בקונטרס וכי תימא אכתי תפשת מועט תפשת חד יומא כיון דמחדש ילפינן אמרינן עצרת לכל מנוייה עוד י"ל מה חדש סמוך לביאתו ניכר שעה ע"י חשבון השוה

מתי יבא שלעולם כשעברו שלשים יום מר"ח מקדשין חדש אף עצרת סמוך לביאתו ניכר ע"י חשבון השוה יש להכיר מתי יבא עצרת שלעולם לאחר חמשים עצרת ולדברי הצדוקים אינה ניכרת שלפעמים יש יותר:

ואי לא אקרביה אדחי ליה – והרי מיד עובר עליו:

שלמי פסח – שאבד ונתכפר באחר ואח"כ נמצא הראשון דקרב שלמים ואותן שלמים אם עבר שלשה רגלים עובר ובפרק כל הפסולין (זבחים ד' לו.) דמרבה שלמי נזיר ושלמי פסח שנאכלים ליום ולילה פירש שם בקונט' חגיגת י"ד ולא יתכן דחגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד (כדתניא) בפסחים פרק אלו דברים (פסחים ד' סט: ושם) ואע"ג דלבן תימא משמע התם (ד' ע.) דנאכלת ליום ולילה איהו יליף מדאיתקש לפסח דדריש זבח חג זו חגיגה הפסח כמשמעו ובפ' כל הפסולים יליף לה מדכתיב תודת שלמיו לכך נראה דבמותר הפסח איירי התם כדפירש בקונטרס האי דהכא וניחא השתא הא דאמר בפסחים פרק האשה (ד' פט. ושם) וניתי משום מותר הפסח דמותר הפסח נאכל ליום ולילה היינו מדכתיב תודת שלמיו ומיהו התם פ"ק דזבחים (דף ט. ושם) נמי דרשינן אם כשב להביא פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח לכל מצות שלמים הנהו שלמים הבאים מחמת פסח לא יתכן לפרש אלא בחגיגת י"ד דכל ענייני מותר הפסח דריש התם מתלתא קראי חד לעברה שנתו וזמנו וחד לעברה שנתו ולא זמנו וחד ללא עברה לא שנתו ולא זמנו ומיהו ההוא נמי יש ליישב דאיירי במותר הפסח שדרך התנאים שמסמיכין אחד קרא אע"ג דנפקי מתרי קראי כדאשכחן בפרק אלו מציאות (ב"מ ד' ל) גבי והתעלמת מהם דדריש מיניה כהן והוא בבית הקברות זקן ואינו לפי כבודו או שהיתה שלו מרובה משל חבירו אע"ג דנפקי מתרי קראי דלא אתי קרא אלא לחד כדמסיק התם וכן פ"ק דחגיגה (דף ד.) רגלים פרט לבעלי קבין והאי קרא גופיה דאם כשב דרשינן ליה בפרק מי שהיה טמא (פסחים צו: ושם) לרבות תמורת הפסח אחר הפסח שקרבה שלמים ומוקי לה בנמצא אחר שחיטה והמיר בו אחר שחיטה וקרא אסמכתא בעלמא דפשיטא היא ולא צריכא קרא:

דף ה:

ונאמר להלן אם נדר או נדבה – הוה מצי לאתויי מהאי ענייגא גופיה דכתיב ביה (דברים כג) כאשר נדרת נדבה:

ערכין וחרמין והקדשות – בכולהו כתיב לה' גבי ערכין כתיב בערכך נפשות לה' (ויקרא כ"ז:כ"ח-כ"ט) ובחרמין כתיב (שם) קדש קדשים הוא לה' וגבי חרמי כהן נמי דריש ליה

בבכורות בר"פ כל פסולי המוקדשים (בכורות ד' לב.) ובהקדשות כתיב (שם) איש כי יקדיש את ביתו קדש לה' וא"ת מהאי טעמא נמי תיפוק ליה חטאת ואשם ועולה ושלמים כדדרשינן נמי לקמן בשמעתין מדכתיב לה' אלהיך בקרא דמוצא שפתיך תשמור וי"ל [דלקמן דאית ליה קרא אחרינא לקדשי בדק הבית מאשר דברת מוקי ליה קרא דלה' אלהיך לחטאות ואשמות דמסתבר אבל הכא] אי לאו דכתיב דרוש ידרשנו בחטאת ואשם הוה מוקמינן בהו האי קרא ולא הוה שמעינן ערכין חרמין והקדשות [וליכא למלפינהו נמי מדרוש ידרשנו דלא משמע אלא שבא על חטא]:

אלו חטאות ואשמות – שהן נדרשין ממך שהרי הם מוטלין חובה עליך ועולות ושלמים כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהם חובה דאלו נדרים ונדבות מכי תדור נדר נפקי ותימה שלמי חגיגה וראיה זמנא קביעא להו דעבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו וא"כ אם אקרביה אקרביה וכו' כדאקשינן לעיל גבי פסח וי"ל דמ"מ היכא דהופרשו ולא הקריבם קאי עלייהו בבל תאחר כיון שלא נפסלו בכך וי"מ דנפקא להו חטאת מדכתיב לשון דרישה גבי חטאת דכתיב (ויקרא י׳:ט״ז) דרש דרש משה ואשם עולה ושלמים דאיתקוש בהיקישא דזאת התורה בסוף התודה (מנחות דף פב: ושם) ולא יתכן דא"כ נדרים ונדבות נמי ובכור ומעשר ופסח נמי תיפוק מהתם דכולהו איתקוש:

ומעשרות ובכור – מעשר ובכור מכי דרוש ידרשנו לא נפקא דלא דמי חיובא דידהו לחיובא דחטאת ואשם דאי לית ליה בכור ומעשר לא מיחייב בהו ופסח לא גרסינן הכא דאי בשלמי פסח כרב ששת מהיכא דנפקא שלמים נפקא להו ומיהו יש לחלק:

אי חליפי חטאת למיתה אזלא – ואי חליפי אשם לרעייה אזלא דקי"ל (נזיר כה:) כל שבחטאת מתה באשם רועה ולר"ת דמפרש דמן הדין באשם קרב עולה א"כ מקרב קרבי:

שהומם בתוך הרגל – ואין בל תאחר אלא בכל הרגל:

מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה – פירש בקונטרס דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך אם שהה מעשרות שנה ראשונה ושניה ואפילו למאי דפרישית לעיל דאיכא בבל תאחר במעשר שהופרש ולא נתנו וקרא דשנת הביעור אצטריך לאותו שלא הופרש מ"מ בכולהו משתעי קרא דמתבער וקצת תימה בכולה שמעתין מהיכא תיתי לן דנפסל דאיצטריך קרא דאינו נפסל וכן אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה למה לי:

קדשים דבני הרצאה נינהו – דעולה מכפרת על חייבי עשה כדאמרינן בפרק קמא דזבחים (דף ז: ושם):

דף ו.

מדבן עזאי נפקא – בסוף פ"ב דזבחים (דף כט.) פליג ר' אלעזר אבן עזאי ודריש דאותו בזבח הוא מדבר ואינו מדבר בכהן אבל רוצה ליישב כאן אליבא דבן עזאי וכולה סוגיא מסיק התם כמו בשמעתין וק"ק שהרי התם דוחק ליישב מילתא דאחרים אליבא דבן עזאי ובתמורה בסוף אלו קדשים (תמורה דף כא: ושם) גבי ר' יוסי היה אומר ג' דברים משום ג' זקנים משמע דבן עזאי דמוקי היקישא דמעשר לבכור מה בכור אינו נאכל אלא לפנים מן החומה אף מעשר אינו נאכל אלא לפנים מן החומה לית ליה דאחרים וקאמר ולרבנן דמפקי ליה לטעמא אחרינא בכור שאינו נפסל משנה לחברתה מנא להו ומיהו אין לחוש אם הש"ס הולך ומיישב בכל ענין:

אא"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו – בסוף פרק שני דזבחים (דף כט:) פי' בקונט' ממון של גזל אבל נרא' דמיירי בנדר כדמוכח בפרק במה מדליקין (שבת דף לב: ושם) דתניא ר' נתן אומר בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך והא דדריש הכא בך חטא ולא באשתך חטא מיירי במשלם אח"כ אלא שעבר בבל תאחר:

זו מצות עשה – דכתיב והיוצא מפיכם תעשו (במדבר ל"ב:כ"ד):

תשמור זו מצות לא תעשה – תימה הא אמרינן בפ' המוצא תפילין (עירובין דף צו. ושם) גבי הא דמוקים ושמרת את החקה הזאת דמוקי ר"ע בפסח דאפ"ה פסח זו מצות עשה משום דהשמר דעשה עשה וכן בפרק בתרא דיומא (דף פא.) גבי הא דאמר ר"ל מפני מה לא נאמר אזהרה בעינוי משום דלא אפשר דהיכי ליכתוב ופריך ולכתוב השמר בעינוי ומשני השמר דעשה עשה והאי נמי השמר דעשה הוא שישלם מה שנדר ועשה מוצא שפתיך וי"ל דתפלין לאחר שקיעת החמה דקאי אעשה דהנחת תפלין הוי עשה אבל תשמור דהכא קאי אלא תאחר דלעיל מינה שישמור שלא יאחר ולר' יוחנן דאמר בסוף הקומץ רבה (מנחות דף לו: ושם) גבי מניח תפלין לאחר שקיעת החמה דהשמר דעשה לאו הוא ההיא דפסח ומילה מצות עשה ע"כ דלא כר"ע וההיא דר"ל דיומא לא קיימי ומיהו לא יתכן כלל לאוקמיה דלא כר"ע דמשנה היא בפ"ק דכריתות (דף ב.) וסוגיא דשמעתא משמע בגמ' (דף ג:) דאתיא כר"ע דקתני אוב ולא קתני ידעוני וצריך לחלק בההיא דר' יוחנן דלא דמיא לשאר השמר דעשה:

בפיך – זו צדקה. דכתיב יצא מפי צדקה (ישעיהו מ"ה:כ"ג):

יקריב אותו מלמד שכופין אותו – כל מצות עשה נמי כופין כדאמר בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מט: ושם) מכין אותו עד שתצא נפשו והא דאיצטריך קרא הכא

משום דסלקא דעתא דאין כופין כאן לפי שכתוב לרצונו וא"ת הא דתנן פרק האומר משקלי (ערכין דף כא.) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן ה"ד אי מקמי דאתא לידי בל תאחר אפי' עולות ושלמים נמי לא ואי דעבר בבל תאחר אפי' חטאות ואשמות נמי וי"ל דלעולם בשלא עבר עדיין אלא דחזינן שהוא מתעצל להביא [ומוציא הוצאות חנם שלא לצורך כדי שלא ישאר בידו מה לקנות] ולהכי ממשכנין ואם אין מוצאין במה למשכנו אז כופין כדקאמר הכא וא"ת ואעולות מ"ט (לא) בעי למשכוני טפי מחטאות ואשמות והא בפ"ק דזבחים (דף ו.) אמר דעולות נמי מכפרים אחייבי עשה י"ל כיון דאמרינן בעלמא (יומא דף פו.) שאם עשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו הרי בתשובה מתכפר ולא דמי לחטאות ואשמות:

חד דאמר ולא אפריש – נראה לי דמשני כך שהרי הקשה מעשה ומלא תעשה ומעשויי נראה בכל חד רוצה ב' פסוקים ותרי למה לי ומשני צריכי בכל חד תרי קראי דחד קרא אתא גלל אמר ולא אפריש וקרא השני אתא גלל אפריש ולא אקריב ופריך מי מצית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבא ביה ותנן כו' פירושו כך נ"ל היאך מוקמת העשה והלא תעשה והעשוי אנדבה דקראי דאמר ולא אפריש הא אותן ג' ענייניים עשה ולא תעשה ועישוי נראה דקאי לנדבה כמו לנדר שהרי באותו קרא כתיב נדבה כדאמר לעיל נדבה כמשמעה ואיך מצי היות קאי אמר ולא אפריש לנדבה הא זה איפכא מזה שהרי אמר ולא אפריש אינו אומר הרי זו אדרבה הוא כאומר הרי עלי כזה נדר שהרי אינו מפריש אז ונדבה פירושה היא דאמר הרי זו ומפריש באותה שעה כדתנן איזהו וכו' ומשני משכחת לה דאמר ולא אפריש דמשמע נדר משכחת לה תרתי אפי' בנדבה כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריותה כשאומר הרי עלי הוא כמו נדר ורוצה לעשות נדבה כשמבאר בו דין נדבה באומר דאינו חפץ להתחייב באחריותה אלא דמשכחת לה דאמר ולא אפריש כמו האומר הרי עלי ועל כל זאת היא כנדבה שהרי רוצה שלא יתחייב באחריותה כנדבה:

איזהו נדר – משנה היא בפ"ק (משנה א') דקינין:

על מנת שלא אתחייב באחריותה – לא דמי למתנה על מה שכתוב בתורה:

דף ו:

שהיה חולה בעצרת – דפסול להקרבה כדתנן בבכורות (דף מא.) זקן חולה ומזוהם ובפרק כל האסורים (תמורה דף כח:) דרשינן ליה מדכתיב מן הצאן מן הכבשים ומן העזים ועוד כתיב (מלאכי א) כי תגישו פסח וחולה אין רע:

אחד בכור ואחד כל הקדשים - להכי נקט בכור דעיקר שנה בבכור כתיב מדכתיב כל הבכור אשר יולד (דברים טו) מלמד שהבכור נאכל כל שנתו כלומר דכתיב ביה תאכלנו שנה בשנה ושאר הקדשים דריש התם מדכתיב כל:

בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה - כגון דאקדשה ערב פסח כך הפי' הניחא למ"ד דבעי כסדרן משכחת לה כגון דאקדשיה בתר חג המצות:

שנה בלא רגלים היכי משכחת לה - דאי באקדשיה בתוך הרגל דכי מטיא שתא אכתי ליכא שלש רגלים דשלימים בעינן כדלעיל ה"נ איכא רגלים שלימים דסוף רגל ראשון דאשתקד מצטרף (על) תחלת רגל דהשתא ובירושלמי מפרש תפתר כגון דאקדשיה כשהיה מחוסר זמן בפסח ולקמן אין משמע כן דאמרינן אין מונין שנה לבכור אלא משעה שראוי להרצאה:

בשלמא לרבי משכחת לה בשנה מעוברת - לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד ולר"א בן יעקב דאמר שני רגלים לא משכחת לה אלא בחולה ברגלים והוא הדין דהוה מצי לשנויי הכא לרבי ולרבנן:

כמנין ימות החמה - ופי' בקונט' וה"ה בכל שנים סתם לרבי דילפינן מתמימה דבתי ערי חומה כדמוכח בפרק (שני) דערכין (דף לא:):

בתר חג המצות - לאו דוקא דהוא הדין בתוך חג המצות כדמוכח לעיל דכולי רגל בעי:

יורש מהו בבל תאחר - דיורש חייב להביא כדתנן במסכת קינין (פ"ב משנה ה) ומייתי לה בכמה דוכתי האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה ומשמע בפ"ק דקדושין (דף יג:) דלמ"ד שעבודא לאו דאורייתא כשהפרישה מחיים ולמ"ד דאורייתא אע"פ שלא הפרישה מחיים ובסוף יש בכור (בכורות דף נא:) נמי אמר מה להלן יורשים חייבים בעולת ראיה של אביהן:

הא ליתא בראיה - והוא הדין זקן וחולה ומי שאין לו קרקע וכל הפטורים מן הראיה:

דהא איתה בשמחה - וקרינא בה ובאת שמה והבאתם שמה:

אשה בעלה משמחה - פי' בקונט' בבבל בבגדים [צבעונים] ובא"י בכלי פשתן המגוהצין כדאיתא בקדושין (ד' לד: ושם) וקשיא לר"ת דהני מילי בזמן הזה אבל בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר כדאמר בע"פ (פסחים ד' קט. ושם) ועוד אמרי' פ"ק דחגיגה (ד' ו. ושם) אמתני' דאיזה קטן כל שאינו יכול לאחוז בידו [של אביו] לעלות מירושלים להר הבית עד הכא מאן אתייה ומשני עד הכא מיחייבה אמיה בשמחה משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה ומפרש ר"ת בעלה משמחה שהחיוב על בעלה ולא עליה לפיכך לא קרינא בה ובאת שמה והא דקאמר בחגיגה דמיחייבה אמיה

משום בעלה ולא משום היא ומיהו אשכחן בפסחים פ' אלו דברים (פסחים ד' עא.) אפי' בזמן שבהמ"ק קיים היכא דלא אפשר משמחה בכסות נקיה ויין ישן כגון היכא דחל יו"ט ראשון של חג להיות בשבת דבעינן זביחה בשעת שמחה:

דף ז.

הא בבעל מום - בעל מום מעיקרו דתם ונעשה בעל מום כיון דלא חזי לאכילה מונים לו משעת הרצאה ואין לדקדק מכאן שיהיה שייך בל תאחר בנתינה לכהן דהכא לענין להאכילו בתוך שנתו דצריך כדאיתא פרק [עד כמה] (בכורות דף כו:):

מדברי קבלה למדנו - לא מצי למילף מכאן מינייהו כלל אם לא נאמר שהיתה קבלה בידם סדר שמות החדשים זה אחר זה והכי אמר בירושלמי שמות החדשים עלו בידם מבבל בראשונה בירח האיתנים שבו נולדו אבות בירח בול שבו כל העולם נובל והארץ עשויה בולות בולות שבו בולים לבהמה בבתיהם בירח זיו שבו זיו האילנות מכאן ואילך ויהי בחדש ניסן שנת עשרים ויהי בחדש כסלו שנת עשרים בחדש העשירי הוא חדש טבת:

בשנים קא מיירי - וקשיא דהא קא אמר לרגלים ואמר לעיל כיון שעברה עליו שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה י"ל מכל מקום בחדשים לא קא מיירי:

הם העידו - משנה היא בעדיות (פ"ז משנה ז) ופ"ק דסנהדרין (ד' יב: ושם) גבי עברוה ביום ל' של אדר דאמר רב נחמן מעובר וקדוש ומקשי ליה רבא מכדי מפורים לפסח תלתין יומין הוי ומפורים דרשינן בהלכות הפסח וכי מטי ריש ירחא ומרחקים להו אתי לזלזולי ה"נ ה"מ לאקשויי אמתניתין דעדיות:

בהפסקה לא קא מיירי - לקמן (ד' יב.) גבי אחד בתשרי ר"ה לירקות ולא קתני לנדרים כדקתני בברייתא משום דמתניתין בהפסקה לא קא מיירי:

מראשית השנה - לקמן (ד' ח.) אמרינן דזה תשרי:

שמא לא ימסרם יפה יפה - פלוגתא דתנאי היא בסוף פרק הבית והעליה (ב"מ ד' קיח.) גבי שומרי ספיחים בשביעית אי מתנדב שומר חנם וקצת תימה דפריך הכא פשיטא במילתא דהויא פלוגתא דתנאי ושמא יש לחלק דהכא ליכא למיחש . כולי האי כמו בשומר:

דף ז:

לא פסיקא ליה - צריך לדקדק אי הוה מצי לשנויי כדמשני לקמן כי קא חשיב מידי דלא תלי במעשה:

עלתה לו שנה – ולא אמרינן הדמים מודיעים והרי המעות מתנה או פקדון:
ולרגלים מני – פי' והא דאמרי' ברישא באחד בניסן ר"ה לרגלים דהיא נשנית סתמא ומני היא ומשני ר"ש היא ופריך רישא דאמר ארבעה ראשי שנים הן ראש השנה למלכים ולרגלים וסיפא הא דאמרי רבי אלעזר ור"ש אחד בתשרי ופריך רישא וסיפא ר' שמעון ומציעתא רבי מאיר רבי היא פי' רבי תנא מתני' ושנאה אליבא דתנאי וסתם לה כוותייהו אי הכי דחד תנא כמו רבי שנאה מתני' ונסיב לה אליבא דתנאי א"כ מה זה דאמר ארבעה ראשי שנים הן חמשה הוו דבשלמא אי ר"ש הוה תני בהדיא ברישא לא הוה רק ארבעה דאיהו ר"ש לא סבר אחד באלול ר"ה לבהמה אבל הא דאמרת דרבי נסיב לה אליבא דתנאי ותנא אחד באלול בשביל ר"ה א"כ חמשה ר"ה הוו ומשני אמר רבא ארבעה לד"ה לר"מ ארבעה דל רגלים לר"ש ארבעה דל מעשר בהמה:
והרי רגלים דלא חיילי מאורתא – אפילו ביום לא חיילי עד יום שני למאן דאמר נדרים ונדבות אין מקריבין ביו"ט ומשני לאתויי מעיקרא מחייב וקאי בקונטרס פירש להביא קרבן מחויב ועומד הוא משעה שנדר והיה לו להקריבו מערב הרגל ולא הוקבעו רגלים לענין הקרבת הקרבן אלא לענין בל תאחר ומאורתא נמי חייל ולא פי' כן בשביל שיעבור בבל תאחר משנכנס רגל שלישי בתחלת הלילה דהא לר"מ דאמר לעיל ברגל אחד אינו עובר עד שיעבור כל הרגל וה"ה לרבנן עד שיעברו שלשה רגלים ובפרק ב' דביצה (ד' יט: ושם) אמר דאין מביאין תודה בחג המצות ובעצרת אלא בחג הסוכות משמע דאם הביא בחג הסוכות בחול המועד דלא עבר והא דפירש כאן בקונטרס דמאורתא חייל היינו לענין דאם מחויב ועומד לפני הרגל איכא כוליה רגל ואם נכנס רגל וקא נדר אפי' ליל ראשון ליכא כוליה רגל ואינו עולה למנין שלשה רגלים:
מידי דתלי במעשה – ולמאן דאמר (במנחות דף סח.) אפילו בזמן שבית המקדש קיים האיר המזרח מתיר מ"מ עד יום הביאכם למצוה כדאמרינן במנחות פרק רבי ישמעאל (שם):

דף ח.

והרי יובלות – יש תימה מאי ס"ד הא לא מיתוקמינן כלל אלא לרבי ישמעאל בנו של ר"י ב"ב לקמן:
[**באחד בשבט כבית שמאי** – פי' בתמיה]:

שלשה לדברי הכל ואחד בשבט מחלוקת - הא לא מתוקמא כר"ש דלית ליה אחד באלול אלא כר"מ אתיא [ואכתי] צריכי למימר דנסיב לה אליבא דתנאי דלרגלים לא מיתוקמא כר"מ:

לבשו כרים הצאן - מתרגמינן יעלון דוכרייא עילוי ענא והוא לשון נקיה ובקונט' מפרש לקמן (ד' יא.) לגבי הא דאמר רבי יהושע בניסן נברא העולם דקאמרינן באותו הפרק זמן בהמה וחיה שמזדווגים זה עם זה ובכאן לא פירש כן:

סמוך לגמרו עשורו - ואע"ג דתנן בפ"ק דמעשרו' (מ"ג) התבואה והזיתים משביאו שליש מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשנגמרו:

מה מעשר דגן ר"ה שלו תשרי - כדתנן בפירקין (דף ב.) ולירקות דהיינו למעשר כך מפרש בגמ' (דף יב.) ומיהו לא מפרש מנלן ושמא נפקא לן מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב מראשית השנה כדלקמן (ע"ב) גבי לשמיטין [ועי"ל דטעמא דבתשרי כדפירש רש"י פ"ב דכתובות (דף כה.) דלא נתחייבו ישראל במעשר עד שהתחילו למנות שמיטין א"כ מעשר בשמיטין תלה רחמנא ושמיטין הוי תשרי ר"ה]:

רב חסדא כר' זירא - דמוקים ליה למתני' לתקופות והא דלא תנא תשרי ר"ה למלכי אומות העולם משום דבאומות העולם לא קמיירי:

לתקופות כר"א דאמר בתשרי נברא העולם - ומונין מולד הלבנה והתקופה מאחד בתשרי ורבי יהושע מונה מניסן ויש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין של זה למנין של זה חצי שנה והא דקיימא לן פרק כיצד מעברין (עירובין ד' נו. ושם) דאין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום אם בתחילת היום וכו' היינו משום דהתם כולהו כר' יהושע דתניא בברייתא כוותיה דשמואל סבר כר' יהושע דלר"א בכ"ה באלול נברא העולם ולר' יהושע בכ"ה באדר היינו דכשנברא אדם בששי קדש החדש וזה טעם למחשבי העבור לאחר שצרפו כל השעות והקפה של כל מחזורים שמסירין ז"ט תרמ"ב פי' ז' ימים תשע שעות תרמ"ב חלקים דרגילים לומר לפי שהיתה הלבנה נזופה ע"י שקטרגה ונהגה נזיפה בעצמה ז"ט תרמ"ב ולא מצינו טעם זה בכל מקום אלא זהו הטעם לפי שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון ובשעה תשיעית נצטווה כדאמר פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לח:) ומסתמא אז קדש החדש ומשקדש החדש ע"כ היה המולד ו' שעות קודם דשית שעי מכסי סיהרא ונמצא המולד בתחילת שעה ט"ו דהיא שעה שלישית של יום וסימן וי"ד פי' ביום ו' בסוף שעה י"ד היה המולד מאחר שלא היה ר"ה עד יום ו' שקידש אדם הראשון החדש

נמצא שנברא העולם בכ"ה באלול ואותה שנה של תוהו שמונין משום דיום אחד בשנה חשוב שנה וכשתדקדק על מולד ניסן של תוהו שלפני תשרי של יישוב שבו נברא אדם תמצא מולד ניסן ברביעי בתשע שעות תרמ"ב חלקים שאתה צריך להשליך ב' ד' תל"ח לאחריו ב' ימים ד' שעות תל"ח חלקים ומולד תשרי של תוהו שלפניו שנמצא ב' ה' ר"ד ולתקופה מניסן של תוהו מונין שהיתה התקופה בתחילת ליל ארבעה ונמצאת תקופת תשרי של יישוב של אחריו ביום ד' ט"ו שעות כדאמרינן בפרק כיצד מעברין אין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום וז' שעות ומחצה נמצא דשתי תקופות ט"ו שעות ונמצא דקדמה תקופת תשרי למולד א' כ"ג פי' יום אחד כ"ג שעות ונמצא דקדמה תקופת ניסן את המולד ז' ט' תרמ"ב דל חצי (שעה) עודפת התקופה על המולד ה' י' תרמ"ב פי ה' ימים י' שעות תרמ"ב חלקים וכשתצרף ה' י' תרמ"ב עם א' כ"ג עולה ז' ט' תרמ"ב והרי עכשיו נוהגין למנות מתשרי של תוהו שנות העולם כדפי' דיום אחד בשנה חשוב שנה ותקופת ניסן מונין מולד תשרי ב' ה' ר"ד וזקוקים להסיר ז' ט' תרמ"ב ודבר תימה הוא במה נחלקו ר"א ור' יהושע דתניא לקמן (דף יב.) מונין לתקופה מניסן ולמולדות מתשרי והלא היו יכולים לברר הדבר דכ"ד שעות מיכסי סיהרא בין חדתא לעתיקא כדאיתא בסוף פ"ק דערכין (דף ט: ושם) והם מרחיקין המולד זה מזה ב' ד' תל"ח כולי האי אין ראוי לטעות דאיך יטעו בו שני ימים:

דף ח:

שהחדש מתכסה בו – שאין הלבנה נראית לרחוקים כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחדושה כפי' הקונטרס והביא ר"ת ראיה מויקרא רבה בפרשת אמור אל הכהנים דקאמר התם תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו והלא ניסן חדש ונכסה ויש בו חג אלא זה שחגו בו ביום ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחגו ביומו אלא תשרי ועוד מפרש ר"ת מתכסה מזומן כמו ליום הכסא יבא ביתו דבפרק חלק (סנהדרין דף צו:) גבי עמון ומואב שיבבי בישי דארעא דישראל הוו וכו'. והר"ר משולם מפרש שהחדש מתכסה בו שאין חטאת ר"ח קרב בראש השנה כדכתיב מלבד עולת החדש ומנחתה ולא כתיב מלבד חטאת ועולה והקשה לו ר"ת דבריש תוספתא דשבועות תניא (ל') שעירים מקריבים ישראל בכל שנה וחשיב י"ב בראשי חדשים ובאופן דמוסף דר"ה וחיות אשר הנה מרובעות יסד ר"א הקלירי מוספי חדש עשתי עשרה דהיינו פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה ושעיר לכפר והשיב לר"ת שלא אמר שאין בו מוסף אלא מתכסה שלא הזכיר הכא חטאת בקרא דמלבד כמו שהזכיר עולה

ועוד פי' מתכסה שאין מזכירין מוסף של ר"ח בתפלה משום דאמרי' רשב"ג ה"ל בריה דבסים קליה עייל קמי תיבותא כי מטי לראשי חדשים אישתיק ולא רצה לאמרו פי' דמוטב שיבא זכאי ויכפר על החייב ואל יבא חייב ויכפר על הזכאי פירוש ההוא דר"ח קרוי חייב משום דאמרי' אמר הקב"ה הביאו כפרה וכו' עכ"ל ור"ת רגיל להזכיר ולומר מלבד עולת החדש ולסיים ושני שעירים לכפר חד דר"ח וחד דר"ה:

בעשרה בתשרי הוא - לרב אשי דאמר לעיל ארבעה ראשי השנה בד' ראשי חדשים. פריך הא דא"ל רב חסדא לעיל רגל שבו ר"ה לרגלים הוה נמי מצי לשנויי הכא הכי:

דף ט.

ורבנן שנת חמשים אתה מונה - לרבנן כיון דאינה מתקדשת מתחילתה איצטריך ליה קרא להכי ולא איצטריך למעוטי סופה מחמת דמוסיפין מחול על הקדש דהשתא מבציר בציר אסופי מבעיא וא"ת אדרבה כ"ש דצריך טפי משום דכתיב בקרא שנה ואין כאן שנה שלימה אא"כ תמשך עד יוה"כ אחר ויש לומר דכיון דלא שייך טעמא דתוספת ממילא בלא שום יתור ממעטא מקרא דוקדשתם דמשמע דוקא שנת החמשים:

ואי אתה מונה שנת החמשים אחת - בלא וי"ו גרס דאין שנת חמשים ראשונה לשביעית הבאה:

ולאפוקי מדר"י - אומר ר"י אפ"ה הלכה כרבי יהודה דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן מדאמרינן בפרק קמא דע"ז (דף ט: ושם) בשמעתא דתנא דבי אליהו גבי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע קאי נשקול מכל מאה תרתי ושדי אפרטי וכל הסוגיא כדבריו ועוד דסתם מתניתין דהכא אוקמא כרבי ישמעאל דפליג ארבנן דפליגי על רבי יהודה ועוד דלר' ישמעאל מקדשין חדשים ואנן קי"ל בכוליה הש"ס שמקדשין חדשים ור' יוסי נמוקו עמו קאי כרבי ישמעאל בפ"ק [דקדושין] (דף מ:) דאית ליה דיובל בתחילתו משמט ובערכין בסוף [המקדיש שדהו] (דף כח:) מוכח דמאן דאית ליה מתחילתו משמט סבר לה כרבי ישמעאל דאמר מר"ה חיילא יובל [אבל לא נראה דהא אומר התלמוד הכא ובפ' (אין נערכין) (ערכין דף יב ושם) לאפוקי מדרבי יהודה] ומיהו אין ראיה גמורה מהא דקאמר הכא ובערכין לאפוקי מדרבי יהודה דאשכחן בפרק המגרש (גיטין דף פה:) אתקין רבא בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו אע"ג דרבא גופיה פסק כוותיה ביש נוחלין (ב"ב דף קלו.) וכן בפ"ק דכתובות (דף י.) לאפוקי דרשב"ג דאמר כתובה דאורייתא וקיימא לן כ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו והיא משנה בפרק בתרא דכתובות (דף קי:):

שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע – תימה הא איצטריך למאן דאמר בריש מועד קטן (דף ג.) דחורש בשביעית לא לקי דקאמר מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא למימר דאהני תולדות מחייב אאחרנייתא לא מחייב אלמא אפי' תולדות דכתיבי אבות דידהו לא מחייב אלא אהנך דכתיבי בהדיא וא"כ צריך לכתוב חרישה לאשמועינן דאסירא וי"ל דעיקר דיוקא מקציר ומדקצירה לתוספת חרישה נמי לתוספת:

וקציר של שביעית – פי' הריב"א בקציר ספיחים שהביאו שליש בשביעית דאי דנזרע ביד בשביעית מלא תזרע נפקא ואכתי קשיא דהאי נמי מהן לא נזרע נפקא לן בפרק מקום שנהגו (פסחים ד' נא: ושם) לפי' ר"ת דאסר ספיחים אפילו קודם ביעור כדין נזרע ביד ואף באכילה תרי קראי בספיחים למה לי ולפירוש רש"י דהתם ניחא וי"ל דספיחים לא אזלינן בתר הבאת שליש וכי אסרינן ספיחין מהן לא נזרע היינו דנלקטין בשביעית קמ"ל בחריש ובקציר ואי מהכא לא הייתי אוסר לאכילה אלא לסחורה קמ"ל הן לא נזרע:

וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית – דוקא כי אורחיה אסור לקצור אבל ע"י שינוי מותר אפילו בשביעית כדאיתא בת"כ דדריש ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך בוצרין מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל קוצה אותה בחרבה וה"נ תנן בפ"ח דשביעית (משנה ו) והא דתניא בתורת כהנים מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר מופקר נמי כדרך בצירה אסור וע"י שינוי שלא כדרך בצירה מופקר שרי ומשומר אפילו שלא כדרך בצירה נמי אסור ושומרי ספיחים בשביעית דפרק הבית והעליה (ב"מ דף קיח.) שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן משום עומר ושתי הלחם א"כ אסור כיון דמשומר ואמאי לא אמרינן מן המותר לישראל י"ל דלא היה שמירה ממש דלא היו צריכים לשומרה מבני אדם דמאיליהן היו פורשין כשהיו יודעין שהן לצורך עומר ולא היו שומרין אותן אלא מבהמה וחיה ועוף:

ורבי ישמעאל מוסיפין מחול על הקודש מנא ליה – תימה לר"ת הא אמרינן פ"ק דמועד קטן (דף ד.) הלכתא לרבי ישמעאל קראי לר"ע דעשר נטיעות הלכה למשה מסיני וכיון דהלכתא למשרי ילדה ממילא זקנה אסורה ותירץ ר"ת דהכא מיבעי ליה בתוספת של אחר שביעית מנא ליה ובחנם דחק דכיון דשביעית גופה מהלכה לא ילפינן מינה שבת ויוה"כ וי"ט דאין דנין ק"ו מהלכה והשתא לר' ישמעאל איצטריך קרא משום שבת וי"ט ואיצטריך. הלכתא למשרי ילדה והא דלא משני הכי במו"ק לר"ע דאיצטריך קרא ללמד על שבת וי"ט ויוה"כ משום דמהלכה לא ילפי' דא"כ לא הוי ליה למכתב קראי גבי שביעית כיון דלשביעית גופיה לא צריך אלא ללמד על אחריני:

כל מקום שנאמר שבות – ואתא לרבות שביעית:
ורבי עקיבא האי ועניתם מאי עביד ליה – דר"ע הוה יליף כולהו משביעית שבת וי"ט ויוה"כ דכולהו מודו דתוספת יוה"כ דאורייתא כדאמרינן בפרק שואל (שבת דף קמח:) ובפרק המביא (ביצה דף ל.) וק"ק דבפ' מקום שנהגו (פסחים דף נד: ושם) בעי למימר דהא דיוה"כ ספקו אסור בבין השמשות שלו איירי ואמאי הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו משום תוספת וכמו כן קשיא בפרק במה מדליקין (שבת דף לד.) דתנן ספק חשכה אין מדליקין ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי ועוד דרבן גמליאל דפרק קמא דמו"ק (דף ג:) לית ליה תוספת כלל דקאמר התם נמנו על שני פרקים הללו והתירום כלומר פסח ועצרת ומפרש בירושלמי בריש מסכת שביעית בשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה אף כל ערב (שבת) אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה וטעם זה נמי איתא בריש מו"ק (ד' ד.) יליף שבת שבתון משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותר כו' אלא דלא קאי במסקנא הכי אלא דגמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים ולפי אותה מסקנא יתכן לפרש הלכתא כר"ע וקראי לבזמן שאין ב"ה קיים ומיהו לרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן לא אפשר:

דף ט:

כאילו התענה תשיעי ועשירי – כלומר כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה אבל השתא ודאי אסור להתענות כדאמרינן בפסחים פרק אלו דברים (פסחים ד' סח:) מר בריה דרבינא כולי שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי וסבר לה כר"ע דאי כר' ישמעאל לית ליה הך דרשה ובהכי ניחא הא דלא קאמר התם הכל מודים בערבי יום הכפורים דבעינן נמי לכם כדקאמר התם אעצרת:
יובל היא – להיות אסור בזריעה וקצירה כדכתיב (ויקרא כ"ה:י"א) לא תזרעו ולא תקצרו ואע"פ שלא שמטו השמטת קרקע שדות החוזרות לבעלים ביובל:
מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולאחריו – פירוש מיעוטא דהיא מוקמינן אקריאת דרור שהיא לפניו ולא אתקיעה דלפני פניו ולא אהשמטה דלאחריו דכתיב בתריה ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו והא דמוקמי' ריבוי דיובל לפני פניו ולאחריו משום דבעלמא נמי דריש הכי אלא דהכא מוקי מיעוטא בדדמי אי נמי ריבוי דיובל משמע שריבה הכתוב שבכל ענין הוא יובל [וע"ע תו' זבחים כ"ד: ד"ה במקרא]:

דאפילו בחוצה לארץ – ר' יוסי מודה מדקאמר לעיל א"א דליכא חד בסוף העולם ושמא נפקא ליה מקרא אחרינא:

מבריך – כופף היחור בארץ ומכסהו בעפר וקוצץ באמצע כפיפתו ואותו היחור יוצא לצד אחר כפוף מעט מעיקר האילן:

מרכיב – הוא המרכיב אילן בחבירו ומשמע דמבריך ומרכיב חייב בערלה וקשיא דבפ"ק דערלה (משנה ה) משמע דהרכבה פטור מן הערלה ותניא נמי בתורת כהנים ונטעתם פרט למבריך ומרכיב מכאן אתה אומר ספוק גפנים וספוקן וספוק ספוקן אע"פ שהבריכן בארץ מותר ולשון ספוק בגפנים כלשון [הרכבה] באילן ומה שמבריך בשנה זו ומוציא זמורות וחזר והבריכן לשנה אחרת זהו ספוק ספוקן וי"ל דהתם כשלא נפסקה מאביה ובאילן זקן והכא כשנפסקה מאביה כדמוכח [לקמיה דמונין לו משעת נטיעתו] (בפ"ק דערלה) וצריך לדקדק אי הוה שייך לשנויי הכי בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מג:) גבי חוזר מעורכי המלחמה משום מבריך ומשני כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר:

ומותר לקיימן בשביעית – לא הוה צריך למיתני בשביעית כיון דתנא רישא ערב שביעית ומתוך כך מדקדקין דאפילו לכתחילה שרי ליטע ותדע דלקמן מוקמינן לה כר"מ ובפ' הנזקין (גיטין נג:) שמעינן לר"מ דאמר בנוטע בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר והיינו טעמא דמפרש התם דנחשדו על השביעית אבל אי לאו הכי מותר לקיים כדאמר התם א"כ אם היה כאן שום איסור לא היה מתיר לקיים ולקמן נמי קתני אין נוטעין פחות משלשים יום [הא שלשים יום נוטעין לכתחלה] וההיא דלדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים מוקי לה ר"ת לענין ערלה ולא לענין שביעית כמו שאפרש ומדקאמר מותר לקיימו הוה משמע דלכתחלה אסור ליטע דאי לכתחלה שרי מה שייך מותר לקיימו ושמא איידי דבעי למיתני סיפא אסור לקיימו תנא רישא מותר לקיימו ותימה דבפ"ב דשביעית (משנה א) תנן ומייתי לה בפ"ק דמו"ק (דף ג:) שחורשין בשדה הלבן עד פסח ובשדה האילן עד עצרת וכיון דאפילו ליטע בתחילה שרי שלשים יום לפני ר"ה אמאי אסור לחרוש לשתרי נמי לחרוש עד לפני ר"ה שלשים יום ואור"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתיב ביה קרא כדדרשינן לעיל (ע"א) מבחריש ובקציר תשבות ועוד יש ליתן טעם משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית וא"כ לא יטע לעולם ובירושלמי מפרש טעמא אחרינא בריש מסכת שביעית דגרסינן התם ולמה עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו והא תניא אחד אילן סרק ואחד

אילן מאכל עד כאן מעבה הקורות מכאן ואילך מתיש כחן ולפי טעם זה ניחא דכיון דאין מועיל לאילן מכאן ואילך מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית:

דף י.

ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט – דנהי דלנטיעה ר"ה תשרי לענין ערלה לאילן מיהא ט"ו בשבט כדדריש רבי ינאי מדכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית והא דקבעי שבט ר"ה הואיל ויצאו רוב גשמי שנה כדאמרינן לקמן (דף יד.) מ"מ נפקא מינה במאי דתשרי ר"ה לענין נוטע ל' יום לפני ר"ה דעלתה לו שנה ולא אזלינן בתר ט"ו בשבט למנות ל' יום לפני ט"ו בשבט ויש הלכות גדולות שכתוב בהם ופירות שנה רביעית בתר דפריק להו אסורין עד דנפקא ועיילא חמישית ושבוש הוא דבהני לא איירי בשמעתין כלל דאותן שחנטו ברביעית קודם ט"ו בשבט אסורין לעולם והחנוטין ברביעית אחר ט"ו בשבט שרו לאחר פדייה לאלתר ובהג"ה של אספמיא כתוב ופירי דפרדס דשנת ארבע אסירי עד . דפריק להו:

הא אמרי' יום אחד בשנה חשוב שנה – השתא לא ידע הא דמסקינן לבסוף דל' לקליטה:

בן כ"ד חדש ויום אחד – סתם פר בן שלש כדקתני סיפא והאי יום אחד משום דיום אחד בשנה חשוב שנה ולר"א ל' וכל אותו יום ל' אין דינו לא כבן בקר ולא כפר מידי דהוה אפלגס בסוף פ"ק דחולין (ד' כג. ושם) דאיצטריך או לרבויי ושמא התם שאני מדקתני בפ"ק דפרה (משנה ג) דבן י"ג חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש ולא קתני הכי גבי פר ולא לכל מילי אמרינן דיום אחד בשנה חשוב שנה דיש דברים דאפילו מעת לעת בעינן כדתנן בפ' יוצא דופן (נדה ד' מה.) בן ט' שנים ויום אחד בן י"ג שנה ויום אחד בת י"ב שנה ויום אחד דאותו יום אחד כדי להשלים מעת לעת דבבת ג' שנים ויום אחד פליגי תנאי בגמ' (שם ד' מד:) דלר"מ אפי' בבת שתי שנים ויום אחד מתקדשת בביאה דכבת ג' שלימות דמיא דיום אחד חשוב שנה וחכמים בעו בת ג' ויום אחד דמעת לעת בעינן:

עגל סתם בן שנה בן בקר בן שתים פר בן ג' – ע"כ בן בקר בן שתים דקאמרינן היינו עגל בן בקר ולא פר בן בקר כדמוכח בתורת כהנים גבי פר כהן משיח דתניא פר יכול אפילו זקן ת"ל בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד בן ג' כדברי חכמים ר"מ אומר אף בן ארבע בן חמש כשרים ותימה דתנן בפ"ק דפרה (משנה ב) ר' יוסי הגלילי אומר פרים בני שתים שנאמר ופר שני בן בקר תקח לחטאת וחכ"א אף בני ג' ר"מ אומר אף בני ארבעה וחמשה כשרים אלמא מכשיר ר"מ בפר אפילו בני שתי שנים דהא מוסיף ארבי יוסי הגלילי והכא משמע מדעגל בן בקר לר"מ בן שנים פר בן בקר בן ג' אבל פחות מבן

ג' לא וצ"ל דאף דקאמר ר"מ במסכת פרה (שם) ארבנן קאי ולא אר' יוסי הגלילי ובתורת כהנים מתני דר' יוסי הגלילי בתר מילתא דר"מ וחכמים ורבנן דהתם לאו רבנן דפרה:

ולאו ק"ו הוא ומה נדה מריש פירקין ל"ק מידי כדפרישית התם (ד' בד"ה אבל):

שנים שיום אחד עולה להם בתחילתן אינו דין שיום אחד עולה להם בסופן. האי תחילתן היינו תחילת שנה וסוף חשבון והאי סופן היינו סוף שנה ותחילת חשבון וא"ת זבה תוכיח שהיא איפכא מנדה שאין סוף היום עולה לה בתחילתה שזהו מנהג כותים כדאיתא בריש פרק בנות כותים (נדה ד' לג. ושם) דיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז' דאע"ג דפריך עלה אנן נמי נספריה לא קיימא לן הכי מדפריך בפרק בתרא דנדה (ד' סט.) ורב ככותאי אמרה לשמעתיה ואפ"ה תחילת היום עולה בסופה לר' יוסי בפרק כיצד צולין (פסחים ד' פא.) דאמרינן מקצת היום ככולו דלא מצי למשכח טומאת התהום דזבה משום דאין סותרת למפרע ואינה מטמאה אלא מכאן ולהבא וזבה גדולה נמי לא משכחת אלא בשופעת או ברואה שני בין השמשות וצ"ל דהאי ק"ו דהכא לרבנן ולא לרבי יוסי מיהו אפילו לרבנן קשיא דנהי נמי דלכי חזיא בשביעי מטמאה למפרע מ"מ כיון דשריא לשמש לאחר טבילה מיד מדאורייתא אי לאו משום דאסרו רבנן שמא תבא לידי ספק כדאמרינן בפרק בתרא דנדה (ד' עב. ושם) ע"כ עולה לה תחלת היום דאי לאו הכי וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר אמר רחמנא (ויקרא טו) וליכא ונראה דלא דמיא זבה להני דהא אימים נקיים קפיד רחמנא והיאך יעלה סוף היום והרי אין יום זה טהור דכבר ראתה ואע"פ דבשומרת יום סוף היום עולה כמו שאפרש שאני התם דספירת אחד לאחד נפקא לן בסוף נדה (דף עג.) מדכתיב יהיה אבל הכא אחר תטהר כתיב דדרשינן שלא תהא טומאה מפסקת אבל תחלת היום דין הוא שיעלה בסופה דכל כמה דלא ראתה הרי הוא טהור וא"ת ואמאי דחיק לאשכוחי זבה גמורה לר' יוסי ברואה בשתי בין השמשות הא משכחת לה ברואה בלילות דספירת לילה לאו ספירה היא כדאיתא בפ"ב דמגילה (ד' כ. ושם) וי"ל דדחיק אזבה ביממי משום דכתיב כל ימי זובה דמהאי טעמא א"ל ר' שמעיה לר' אבא בסוף נדה (שם) אימא ביממי תהוי זבה בלילות תהוי נדה ובפ"ק דהוריות (ד' ד.) נמי גבי צדוקים דאמר זבה לא הוי אלא ביממא ומיהו לא יתכן דאם כן הוה ליה לפרושי ולימא זבה ביממי היכי משכחת לה ועוד דכי משני דרואה שני בין השמשות הל"ל שלש בין השמשות ומיהו בסוף פרק שני דנזיר (ד' טז. ושם) גרסי' בכל הספרים כגון דחזא שלשה בין השמשות סמוך לשקיעת החמה דלא הוי שהות ביום לסליק ליה למניינא ונראה לפרש דלכך לא קאמר ברואה בלילות משום דר' יוסי כי היכי דתחילת היום סליק לה שימור ה"נ סוף היום סליק לה שימור ובסוף פ"ב דנזיר

(גז"ש) מוכיח כן דגריס התם כיון דחזאי בפלגי דיומא ואידך פלגי דיומא סליק לה שימור ואע"ג שר"ת מפרש דאידך פלגא דיום של אחריו קאמר לא משמע כן וגם מתוך שנוייא דמשני דלא הוה שהות ביום ואין זה מנהג כותים דסופרת יום שפוסקת דהתם בזבה גמורה דצריכה ז' נקיים ויום שפוסקת לאו נקי הוא אבל בשומרת יום לא כתיב טהרה אלא מרבוייא דקרא אתי כדפרישית ועוד דבסופרת ז' הוי סוף היום בתחלת ספירה אבל בשומרת יום הוי בסוף ספירה דסגי ליה בחד יומא:

דף י:

אין נוטעין – משנה היא פ"ב דשביעית (משנה ו):

שלשים ושלשים – פי' בקונטרס שלשים לקליטה ושלשים לתוספת שביעית דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית וקשיא לר"ת חדא דבלשון המשנה אין משמע כן פי' דלא איירי בתוספת שביעית כלל אלא בקליטה ועוד דא"כ מאי קשיא ליה אי אוקמה להא ברייתא דלעיל כר"א הא כי היכי דבמתני' דשביעית קתני ל' ומוקמי ליה בקליטה בלא שלשים של תוספת ה"נ נימא דשלשים דברייתא דלעיל בשלשים של קליטה בלאו הנך של תוספת ועוד לקמן (ד' יג:) גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין דמחלק לענין שביעית בין השרישו לפני ר"ה להשרישו לאחר ר"ה משמע דלא חיישינן במה שהשרישו בתוספת דקתני שביעית דומיא דמעשר ומפרש ר"ת דה"ק ר"נ לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך שלשים ושלשים לענין ערלה פי' ולא אתי לפרושי מתני' אלא מערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה ולר' יהודה דקולטת בג' ימים מותר לקיים כיון דלא נקלט בשביעית אע"פ שנטעה באיסור בתוספת שביעית ג' ימים לפני ר"ה ואורז ודוחן ופרגין ושומשמין שזריעתן באיסור מלאכה דאורייתא כדכתיב (ויקרא כה) לא תזרע ואסירי בתוספת שביעית מ"מ לא חיישינן ובלבד שישרישו לפני ר"ה והא דמייתי בסוף הערל (יבמות דף פג.) הא דר"נ גבי הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה לאו משום דאתי ר"נ לפרושי מתני' אשביעית דלא מייתי לה אלא למימר דאף לענין ערלה הלכה כר' יוסי:

יום שלשים עולה לכאן ולכאן – בפרק הנזקין (גיטין דף נד.) גבי הא דאמר ר"מ נוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור קאמר וכי תימא שבת נמי זימנין דמקלע יום שלשים בשבת דאי נטע בההוא יומא סלקא ליה שתא ואי לא לא סלקא ליה שתא לא נקט ל' משום דנבעי שלשים לחשוב שנה דהא לר"מ ביום א' סגי ומשום קליטה נקט ל' ומיהו בפרק יוצא דופן (נדה דף מה.) משמע קצת דאיכא תנא לר"מ דאמר ל':

מדאכתי יום אחד הוא דעייל וקא קרי ליה שנה – דא"א לומר דשנה שנית למבול היתה ולא חשיב ליה שנה משום דאכתי לא עייל. אלא יום א' דהכתיב קרא אחרינא (בראשית ח':י"ד) ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש ולא כתיב בשתים ושש מאות אע"פ שנכנסו לה שלשים ובירושלמי דייק מדכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן דלא עייל אלא יום אחד וקרי ליה שנית דאי אמרת שלישית היתה ומשום דלא עייל אלא יום אחד לא חשיב לה והא כתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן מעל המשכן:

מכלל דתרווייהו – ר"מ ור"א סבירא להו בניסן נברא העולם דהא תרווייהו מודו שזו היתה תחילת השנה פירוש דהכל מודים דבראשון הוא ניסן דניסן אקרי ראשון דכתיב (שמות י"ב:ב') החדש הזה לכם וגו' ראשון ופי' בקונטרס דלא גרסי' ליה דדלמא כר"א סבירא להו והאי ראשון לאו ניסן הוא אלא תשרי ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי ראשון תשרי ונראה דלעולם גרסי' ליה ודייק מהא דאם איתא דסברי בתשרי נברא העולם דלמא האי ראשון ניסן וקרי ליה ראשון לפי שהוא ראשון לחדשים ועמד מבול שנה וחצי ותו לא תידוק מיניה יום אחד בשנה חשוב שנה:

דף יא.

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים – רבי יהושע מודה בהא ברוב ספרים ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המצרים י"ב חדש כדתנן בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי:

לקומתן לדעתם לצביונם – צביונם לשון יופי כמו לעטרת צבי (ישעיהו כח) דדרך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדלים] בנוי בכח בדעת ובקומה וכל זה היה במעשה בראשית בתחלת יצירתם וכולהו נפקי מדכתיב צבאם:

שנולדו בו זיותני עולם – דאע"ג דאייר קרי ליה זיו ל"ק מידי כדפי' בריש פירקין (דף ב: ד"ה בחדש זיו):

את מספר ימיך אמלא – בסוף החולץ (יבמות דף נ. ושם) אמר אלו שני דורות:

אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן – סוגיא דשמעתא מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו דבפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פו:) אמר בשלישי של מילה באו אצלו מלאכים ואז נאמר לו למועד אשוב אליך כעת חיה ובפרקי דרבי אליעזר נמי אמרינן דביוה"כ נמול א"א והשתא הא דאמר בחג לאו דוקא דשני ימים לפני החג הוה כיון דנמול ביוה"כ ואע"ג

דמשמע הכא למועד ראשון הכי קאמר למועד ראשון אחר החג זה דקיימא ביה דכאילו קיימי בחג דמי כיון דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו [א] ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח אלא משום דאמרינן בסדר עולם ובמכילתא בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס (אמרי') דבט"ו בניסן נולד יצחק [ומיהו פליגי אדהכא דקאמר נמי בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו] ורבי מאיר שליח צבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ואמרי' בבראשית רבה לושי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה וכל הני לא ס"ל דלמועד אשוב אליך כעת חיה אמועד ראשון אלא כלומר למועד כזה שהוא פסח וכן תרגם אונקלוס כעת חיה כעת דאתון קיימין והשתא הא דכתיב בפרשת מילה אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת (בראשית י"ז:כ"א) ואמרינן [במדרש תנחומא] מלמד שסרט לו סריטה בכותל דלשנה האחרת על כרחך דבט"ו בניסן נאמר ובו ביום נמול ובו ביום באו מלאכים בשנה זו תימה דכל הני דאמרי בתשרי הוה היכי מקיים ההוא קרא דלמועד הזה בשנה האחרת ואיך יתכן לומר שנצטוה בפסח ולא נמול עד תשרי והלא זריזין מקדימין למצות ועוד הכתיב בעצם היום הזה (שם) בו ביום שצוהו מל ואומר ר"ת דהני דאמרי בתשרי סבירא להו כרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם ולהכי הדר לפסח שנה אחרת למועד הזה היינו למועד אחר דביום הכפורים אמר לו וקרוב לסוכות כלומר למועד הזה ראשון של שנה אחרת:

דף יא:

לילה המשומר ובא מן המזיקין – ורבי יהושע תרתי שמעת מינה דכולהו מודו דמשומר מן המזיקין כדמוכח בערבי פסחים (פסחים דף קט:) דתקון ד' כוסות ולא חייש אזוגות: **יום שמזל כימה שוקע ביום** – גרסינן במילתיה דרבי אליעזר גבי י"ז במרחשון ושינה הקב"ה עליהן מעשה בראשית והעלה כימה ביום ובמילתיה דרבי יהושע גבי י"ז באייר גרס יום שמזל כימה עולה ובקונטרס גריס איפכא ואין הסדר כן דבניסן טלה עולה בתחלת היום ושוהה שתי שעות עם חלק אחד משלשים בשעה אחריו שור שתי שעות שכן דרך כל מזל שוהה שתי שעות כדמשמע בפרק המקבל (ב"מ דף קו: ושם) דקא אמרינן עד אימת עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה להדי רישייהו ויש שש מזלות אחרות כנגדן מע"ק גד"ד די"ב מזלות יש שקבועין בגלגל ששה למטה ששה למעלה והגלגל סובב וכשמתחיל האחד לעלות מתחיל שכנגדו לשקוע וכל חדש ניסן טלה עולה

לאור הבקר או מראשו או מזנבו ומאזנים שוקע כנגדו ושור שאחר טלה משמש באייר וכל ימי אייר עולה בתחלת היום ועקרב שוקע כנגדו וכן הולך סדר כולם דכל אחד משמש חדש ואמר בפרק הרואה (ברכות דף נח:) דכימה זנב טלה וכיון דשור מתחיל לעלות באייר בתחלת היום מכלל דכבר טלה עולה כולו עד כימה הבא בזנבו ובמרחשון עקרב עולה מתחלת היום מתחיל שור שכנגדו לשקוע ונמצא שכבר שקוע טלה כולו עם הבא בזנבו ולפי זה הסדר קיימי כימה אריש״יהו דפרק המקבל (ב"מ דף קו:) היינו שבט ולא כמו שפי' שם בקונטרס דהיינו אדר וגבי מרחשון גרסינן מעינות מתמעטין וגבי אייר מתגברין דאע"פ שרביעה ראשונה יורדת במרחשון מ"מ הכי אורחייהו כדכתיב (יהושע ג) והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר ואמר בפרק במה אשה (שבת דף סה. ושם) ובפרק בתרא דנדה (דף סז. ושם) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומי דניסן ומפצי ביומי דתשרי [וגרסי' בסמוך בשלמא לר"א היינו דשינה אלא לר' יהושע מאי שינה]:

דף יב.

אלא לרבי אליעזר מאי שני – ואע"ג דלרבי אליעזר בתשרי נברא העולם דנהי דלענין השנים ראוי למנות ממנו לענין מנין החדשים אין מונין ממנו לקרות מרחשון שני דלחדשים ניסן ראשון:

למבול כרבי אליעזר – אע"ג דסבירא להו כרבי יהושע דבניסן נברא העולם מדמונין לתקופה כרבי יהושע מ"מ מונין שנות נח ובריאת עולם ושנות החמה מתשרי משום דתשרי ראש לשנים ולשמיטין וליובלות:

ולירקות ולנדרים – ומתניתין דלא קתני לנדרים בהפסק' לא מיירי כדפרישית לעיל (דף ז. בד"ה בהפסקה) גבי ולעיבורים:

תנא דרבנן – מדתנן לירקות יותר משאר כל פירות משמע דכל שאר פירות מעשרן דאורייתא וכן משמע בריש מסכת מעשרות בירושלמי דדריש כולהו מקרא חוץ מירקות ומסיק דמעשר ירקות מדבריהם והכי איתא התם עשר תעשר את כל תבואת זרעך כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל וכל מעשר הארץ מזרע הארץ לרבות זרע שום וגרגיר יכול שאני מרבה זרע לוף העליון זרע כרשין זרע לפת וצנון ושאר זרעוני גנה שאינם נאכלין ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ פרי העץ לרבות כל פירות האילן יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמוני וחרובי גדירה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ ירקות מנין איסי בן עקיבא אומר המעשרות לירקות מדבריהם והכי נמי

איתא בירושלמי בסוף חלה רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום מאן אינון הרובים תרגמוניא ר' זעירא רב יהודה בשם שמואל חלה בחו"ל ותרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש רבי אבא בשם שמואל אומר לא חשו אלא לדגן ותירוש ויצהר רבי אילא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומה גדולה בלבד אבל לירקות אפילו לתרומה לא חשו דתני איסי בן עקיבא המעשרות לירקות מדבריהם מכל הני משמע דשאר כל פירות דאורייתא אבל אי אפשר לומר כן דלקמן בפירקין (דף טו:) אמרו מעשר חרובין דרבנן ובפרק כיצד מברכין (ברכות דף לו.) מעשר צלף מדרבנן ובפרק אלו עוברין (פסחים דף מד.) מעשר תבלין דרבנן ואפילו תאנים ורמונים ותמרים דכתיבי בקרא דארץ חטה פטורין מן המעשרות דלא מחייב מדאורייתא אלא דגן ותירוש ויצהר כדאמרינן בפ' מעשר בהמה (בכורות דף נד. ושם) תירוש ודגן דאורייתא שאר מינים מדרבנן ובפרק העור והרוטב (חולין דף קכ: ושם) מקיש משקין דקדשים דתרומת (דגן) תירוש ויצהר אין מידי אחרינא לא וממעט דבש תמרים ויין תפוחים וברישׁ ביצה (דף ג: ושם) האי תנא תנא דלטרא קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפילו בדרבנן לא בטיל והא דמשמע בסוף הערל (יבמות דף פא. ושם) דעיגול בעיגולין אינו עולה אי תרומה בזמן הזה דאורייתא אע"ג דלעולם תרומת תאנים דרבנן מ"מ כעין דאורייתא תקון והא דתניא בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף יט:) גבי כהן שעלתה בידו תאנה של טבל דכהן שאכלה לוקה אחת וזר שאכלה לוקה שתים וכן הא דתנן במסכת פרה פ' צלוחית שהניחה וכו' (פי"א מ"ג) גבי דבילה של תרומה שנפלה למי חטאת דהאוכלה במיתה כל הני לסימני בעלמא ונפקא מינה לתרומה דאורייתא אי נמי מכת מרדות ומיתה לקוברו בין רשעים גמורים והא דאמרינן בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נה.) דדגן מידי דמדגן משמע אפי' קטנית היינו בלשון בני אדם והא דקאמרינן בירושלמי ירקות מדבריהם היינו שאין להם סמך מן הפסוק ואע"ג דבתורת כהנים בסוף פרשת בחקותי ובספרי בפרשת עשר תעשר תניא זרע הארץ לרבות שום ושחלים וגרגר והדר תני מנין לרבות הירקות למעשרות ת"ל וכל מעשר משום דלא משתמע שפיר מקרא לא חשיב ליה אסמכתא גמורה אי נמי ברייתא דאיסי בן עקיבא פליגא:

איידי דחביבא ליה אקדמה – ובפ"ק דפאה (משנה ה) תנן לענין פאה האוג והחרובין מדאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים דכתיבי בקרא כדדריש בפרק הזרוע (חולין דף קלא.) ארבע שבכרם שתים שבאילן כגון זיתים והשתא אי משום דחביבא ליה מילתא דרבנן אקדים אוג וחרובין ליתני זיתים וגפנים לבסוף כדפריך ברישׁ יבמות (דף ג. ושם) ליתנייה לאחות אשה לבסוף והתם שנאן בסירוגין ובאמצע וי"ל דהתם בפאה לא

אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחד הלכך לא חייש למתנינהו על הסדר א"נ האחרון אחרון אין לקיטתן כאחד כולי האי כמו הראשון שלפניו ופאה שייך בדבר שלקיטתן כאחד ותני לא זו אף זו:

אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן - כר"ש דאמר במתניתין אחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה ותימה דה"מ לשנויי ד"ה ולפרושי מעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כדתנן בריש מסכת מעשרות ולעיל נמי בפירקין (דף ד.) גבי בל תאחר קתני מעשרות וקתני נמי בכור ומעשר דהיינו מעשר בהמה ועוד קשיא דאי מהדר לאקשויי אמאי תני מעשרות לשון רבים ברישא ה"ל לאקשויי אירקות דהא תנא ירקות ברישא והדר מעשרות ונראה לי דלאו אברייתא פריך אלא אמתניתין קאי דקתני ולירקות משום מעשרות דהם מדרבנן דליתני מעשר סתם והוה ידענא דבכל מעשר איירי בין בירק בין בדגן ומשני משום דהוה משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר' שמעון והדר דייק אמאי תנא ירקות לשון רבים וה"ה דהוה מצי לאקשויי אשמיטין ואיובלות ומה שיכול למצוא טעם מפרש:

ירק הנאגד משיאגד - לענין גורנו למעשרות מיתני בפ"ק דמעשרות (משנה ה) אבל לענין חדש וישן תלוי בלקיטה:

משימלא את הכלי - בסיפא קתני ואם אינו ממלא את הכלי משילקט כל צרכו:

דף יב:

משתבא השמש - בירושלמי מוקי לה בנכרי:

משתצמח לזרעים - פירש בקונטרס שהזרע צומח בתוכו ואינו משמע כן בירושלמי דמעשרות פ"ק דאמרי' מתני' כדי שתזרע ותצמח כיצד הוא בודק ר' שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים אם שקע רובה חייבת ואם לאו פטורה ר' יונה בעא מעתה מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע יהא פטור אלא ברוב כל פרידה ופרידה את אמרת משמע משתצמח לזרעים היינו שנגמר בישולם כל כך שאם תולשין אותן וזורעין אותן במקום אחר מצמיח:

התבואה - פי' בקונטרס דגן ותירוש קרויין תבואה דכתיב כתבואת גורן וכתבואת יקב ואי אפשר לומר כן חדא דאם כן לא ליתני זיתים וליהוו בכלל תבואה כמו ענבים דתרווייהו בכלל תבואת יקב נינהו ועוד דשיעור אחר תנא גבי ענבים בפ"ק דמעשרות (משנה ב) דתנן הענבים והבאושים משיבאישו ובאושים מין ענבים הוא מלשון ויעש באושים (ישעיהו ה) ואית דגרסי הבאושים ובירושלמי גרסינן הענבים והבאושים

משיבאישו ר' זירא בשם ר' יסא משיקרא באושא וצריך טעם למה לא אזלינן בענבים בתר שליש כמו בתבואה וזיתים מהאי קרא גופיה דמייתי הכא ומנלן כל הנך שיעורין המפורשין בכל אחד ואחד גבי פירות בפ"ק דמעשרות (שם) בתאנים וענבים ורמונים וטובא דחשיב התם ואי לאו ענבים אכולהו אחרינא לא הוה חיישינן דלאו דאורייתא אלא ענבים דאורייתא נינהו דכתיב תירוש ויצהר ונראה לי דכל אותן שיעורין הוא הבאת שליש שלהם והא דלא קתני משיביאו שליש כדקתני גבי תבואה וזיתים משום דבכולהו אפשר ליתן בהם סימן חוץ מתבואה וזיתים וכן משמע בירושלמי דגבי התלתן משתצמח דריש לה רבי זעירא מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כו' דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח רבי חנינא בשם רבי אמר זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצא מהן אינן מכשירין וא"ת והיכי ילפינן הכא חיוב מעשר משביעית והלא כל אילנות הולכין לשביעית בתר חנטה וענבים נמי בכלל כדאמרינן לקמן אמרי רבנן אילן בתר חנטה ירק בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש ואפ"ה לענין להתחייב במעשר שיעור אחר המפורש בפ"ק דמעשרות (משנה ג) ויש לומר דבכולהו ניחא דחזו כשיעור המפורש בהם אבל תבואה וזיתים קודם הבאת שליש נמי חזו כדאמרינן פרק המוציא יין (שבת דף פ:) אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש שמשיר השער ומעדן הבשר ואמרינן בפרק אלו עוברין (פסחים דף מב:) עמילן של טבחים פת תבואה שלא הביאה שליש ומהאי טעמא ניחא דקשיא ליה טפי אהנך מנלן דאזלינן בתר שליש כיון דמקודם לכן חזו ומייתי ראיה משביעית דאפילו לשביעית לא משערינן עד הבאת שליש כ"ש להתחייב במעשר דהא שאר אילנות דאזלינן לשביעית בתר חנטה אפ"ה לא מחייבי במעשר עד דמטו לשיעור המפורש בהם:

מנהג שביעית בשמינית - תימה דלעיל (דף ט.) נפקא לן מבחריש ובקציר תשבות קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ופירש בקונטרס כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית וי"ל (דהאי דהכא איצטריך ללמד על חריש שהוא לתוספת כדפירש' לעיל ועוד נ"ל) דאי מהכא הוה אמינא דהא דנוהג בה מנהג שביעית בשמינית היינו דקדושת שביעית נוהגת בהם דאסירא בסחורה וחייבין בביעור ושאר דיני פירות שביעית אבל לחרוש ולקצור ולעדור אותה תבואה לא הייתי אוסר דדבר התלוי בעבודת הארץ כיון דנפקא שביעית שריא אפילו לצורך פירות שביעית להכי איצטריך ההוא קרא וניחא השתא דדריש מיניה תוספת שביעית דאי לאו הכי מה תוספת שייך בפירות שגדלו בשביעית במאי דאסירי בשמינית:

דף יג.

אלא מאי אסיף קציר – אבל מכל מקום פשטיה דקרא חג הבא בזמן אסיפה:
וקרי ליה בצאת השנה – מ"מ בהאי קרא לחודיה לא סגי אי לאו במועד שנת השמטה בחג הסוכות:
חסר קורטוב – אחד משמונה בשמינית כדאיתא בפרק המוכר את הספינה (ב"ב צ.) ומדה הפחותה נקט ולאו דוקא דאפילו פחות מכאן ואפילו חסר טיפה אינו טובל:
ולא קציר נכרי – ואף על גב דירושה היא להם מאבותיהם כדאיתא בע"ז פרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נג:) דאמר רחמנא ואשריהם תשרפון באש מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ יש לו במה שזרע ומ"מ (דייק) התם שפיר משום אשרות שמדורות הראשונים:
דאקריבו עומר והדר אכול – הקשה ר' אברהם אבן עזרא הא ממחרת הפסח היינו ט"ו בניסן שהוא מחרת שחיטת הפסח הנשחט בי"ד כדכתיב בפרשת מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה וזה היה בט"ו והשיב לו ר"ת דה"ק קרא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח כלומר מן הישן מצות וקלוי דהוא חדש אכלו בעצם היום הזה דהיינו ט"ז דאקריבו עומר והדר אכול וה"נ אשכחן ט"ז דאקרי בעצם היום הזה כדכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וא"ת ואמאי איצטריך למכתב שאכלו מן הישן הא פשיטא דמצות אכלו בלילה הראשונה ויש לומר דההיא אכילה לא חשיבה דסגי בכזית להכי אתא קרא למימר דעיקר אכילה היתה מן הישן ואתא קרא לספר שבחו של מן דכתי' ולא היה עוד לבני ישראל מן דאמרינן במדרש משל לתינוק שאכל פת שעורין מפני שאין לו פת חטין ומקודם לכן היו יכולין לאכול מן הישן כשעלו מן הירדן בעשור לחדש אלא שבמן היו חפצים יותר כל זמן שלא פסק להם ומיהו קשיא דבתוספתא דסוטה (פי"א) ובפ"ק דקדושין (דף לח. ושם) אמרינן שהיו מסתפקין במן שבכליהם עד ט"ז בניסן דכתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ שמע מינה משאכלו חדש פסק וע"כ י"ל דט"ז נמי קרי ממחרת הפסח לפי שהוא יום מחרת אכילתו דנאכל בליל ט"ו ובפ' שני דחלה בירושלמי פלוגתא היא דאמוראי והכי איתא התם ר' יונה בעא קמיה דר' ירמיה בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה מהו שתהא אסורה משום חדש אמר ליה למה לא עד כדון לחה אפילו יבשה אמר ליה ואפילו יבשה ואפילו קצורה מעתה ואפילו חיטין בעלייה כך אנו אומרים לא אכלו ישראל מצה בלילי הפסח א"ר יונה מאן דנפקית תהית דלא א"ל שנייה היא שמצות עשה דוחה ל"ת על דעת ר' יונה דאמר מצות עשה דוחה ל"ת אע"פ שאינו כתוב בצדה ניחא על דעת ר' יוסי דאמר אין

מצות עשה דוחה לא תעשה אלא א"כ כתוב בצדה ממה שהיו תגרי נכרים מוכרין להם וכרבי ישמעאל דא"ר ישמעאל כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד נאמרו שבע שכבשו ושבע שחלקו התיב ר' בון בר כהנא הא כתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח לאו בט"ו התיב ר' אלעזר בר יוסי קמיה דר' דוסא והכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל לאו בחמשה עשר יצאו:

ומהיכן הקריבו – משמע דאי לא הקריבו היו אסורין כל היום ודלא כמ"ד במנחות פ' ר' ישמעאל (מנחות דף סח.) דאף בזמן שבהמ"ק קיים האיר המזרח מתיר:

ה"נ ארץ צבי – ובחמשה יומי קא מלו והא דאמר לעיל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה לענין שתהא ראויה לקצור אינה ממהרת להתבשל בחמשה יומי אבל הכא לענין עומר דכתי' (ויקרא כ"ג:ל"ד) כרמל רך ומלא ועוד דאחר גמר בישולה מאחרין אותן בשדות כדי שתתבשל יפה כדמשמע גבי (רבא) בפ'איזהו נשך (ב"מ עד:)

דף יג:

אל תקרי לשלש אלא לשליש – כלומר עשייתה כשהוא שליש בשולה ותימה דהדרא קושיא לדוכתיה דקאמר לעיל ודלמא לא עייל כלל וקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל עד חג הסוכות וי"ל דהאי תנא לית ליה דרשה דלעיל:

מתוך שעשויין פרכין – מתוך שגורנן מעט מעט שאין נלקטין ביחד אלא היום נלקטין ונפרכין מעט ולמחר מעט ונמצא חדש וישן מעורבין יחד אם הלכו בהם אחר לקיטה כשאר ירק לכך אזיל בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בבת אחת זורעים אותם ומעשר פירות האילן וקטנית וירק מדרבנן הם ויכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתם כך פירש הקונטרס ותימה תינח מעשר דרבנן אלא שביעית דאורייתא הואי דינם בתר לקיטה כשאר ירק היכי אזלינן בתר השרשה להתיר בשביעית כשהשרישו בששית ושמא בשביעית בזמן הזה ורבי היא כדאמר גבי פרוזבול בפרק השולח (גיטין דף לו. ושם) א"נ כדתניא בת"כ מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זורעים וששה אוספים ולא ששה זורעים ושבעה אוספים:

ויצבור גורנו לתוכו – כלומר וכיון דיכול לתקן אמאי אזיל בתר השרשה ומסיק דרבנן סברי אין בילה ותימה מאי קא משני אכתי תקשי לר"ש שזורי דסבר יש בילה ואזיל בתר

השרשה כדקתני בהדיא מקצתן השרישו ובסיפא דהך משנה נמי תנן בפרק בז דשביעית (מ"ח) אר"ש שזורי פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן כלומר בתר השרש' כאורז ודוחן ועוד מאי קשי' ליה ויצבור גורנו לתוכו נהי דמועיל לצבירת גורן לענין חדש וישן לענין שניה הנכנסת לשלישית לא מהני דשניה מעשר שני שלישית מעשר עני וכן חמישית הנכנסת לששית ומיהו זה יכול לתקן שיפריש מעשר אחד ויחלל על מעות ויאכל המעות בירושלים והמעשר יחלק לעניים וקצת משמע בירושלמי דשביעית דשני מעשרות מעשר על ידי צבור גורנו:

פול המצרי שזרעו כו' – סיפא דההיא דהאורז והדוחן היא ומוסיף אדרבנן שאף בפול המצרי הולכין בתר השרשה:

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל הלכה כר"ש שזורי – ברוב ספרים גרסינן בהקומץ רבה (מנחות ל: ושם) ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן ולא יתכן כדמוכח כאן דפריך ומי אמר שמואל הכי ועוד דא"כ קשיא דר' יונתן ' אדר' יונתן לפי הספרים דגרס התם א"ר יונתן הלכה כר"ש שזורי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי דמשמע בהני דוקא כדמוכח בבהמה המקשה (חולין עה:) ואע"פ שיש ספרים דגרסי בההיא אמר ר' יוחנן ולא יתכן במסכת כתובות בריש פרק אע"פ (כתובות דף נה.):

חוץ מיין ושמן – לענין מעשר איירי והוא הדין מים לענין הזאה בפ' התערובות (זבחים פ.):

אחר גמר פרי – אין זה אחר לקיטה דזמנין דנגמר לפני ר"ה ונלקט אחר ר"ה וכל ירק נמי הולכין בו אחר גמר פרי אלא דנקיט בכל דוכתי בתר לקיטה משום דלקיטה תכף לגמר פרי אבל הני אין לקיטתן בגמר פרי שממתין להן עד שיתייבשו ואין לקיטתן כאחד דמתייבשין פרכין פרכין אבל גמר פרי כאחת ולכך מותר לעשר לשמואל אף על גב דסבר אין בילה ותימה שמואל דאמר כמאן הא בין ר' שמעון שזורי בין רבנן מודו דאזלינן בתר השרשה דלפני ראש השנה כדפי' והוה ליה ישן ושמואל דאזיל בתר גמר פרי דלאחר ראש השנה הוה ליה חדש:

דף יד.

הוה אמינא כרבנן סבירא ליה – תימה והא ודאי כרבנן סבירא ליה טפי מר' שמעון שזורי דרבנן דפליגי עליה בפ"ב דשביעית (משנה ט) סבירא להו דפול המצרי בתר לקיטה וטפי [הוה] ליה לשמואל לפסוק כרבנן דר"ש שזורי ואפילו אם תמצא לומר דאיכא רבנן בברייתא דס"ל פול המצרי בתר השרשה ולית להו צובר גרנו מ"מ לימא הלכה כרבנן

דמתני' דשביעית והוי ניחא טפי מדר"ש שזורי וי"ל דשמואל בא לפסוק כר"ש שזורי בכל דבר אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין ולא מטעמיה דטעמיה דר"ש משום דצובר גרנו דיש בילה ושמואל סבר אין בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי ואף ע"ג דבהקומץ רבה (מנחות דף ל:) מייתי ההוא דפול המצרי ולא מייתי ההיא דאורז ודוחן ופרגין כלל מ"מ נפקא מינה לגבי ההיא:

מה גורן ויקב – אסמכתא בעלמא דמעשר ירק דרבנן ועיקר קרא לפסולת גורן ויקב כדלעיל (דף יג.) לענין סוכה א"נ משום שביעית דאורייתא איצטריך קרא:

בצלים הסריסים – מפרש בירוש' בפרק שני דשביעית בוצלי קופראי דלא עבדין זרע:

ופול המצרי שזרעו לירק – דאי זרעו לזרע הא תנן בפ' שני דשביעית (מ"ח) כיוצא בהן דבתר השרשה ואפי' לא מנע מהם מים והך משנה פירש בקונטרס דאתיא כרבי יוסי הגלילי אבל איפכא נראה דאתיא כר"ע ולא כרבי יוסי הגלילי דאמר עלה בירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות הגדילים על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרין לשעבר:

באחד בשבט מ"ט – מפרש נמי לב"ה כמו לב"ש אלא קמא נקט דלמר זמן חניטתה של גשמי שנה זו באחד בשבט ולמר בט"ו בשבט וכל החנוטים קודם זמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי והא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בשליש בתבואה משום דדרשינן לעיל (דף י.) פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה:

ונהג בו שני עישורים – אם שני עישורים ממש הפריש לא היה מתוקן אלא מפרש בירושלמי שהפריש מעשר א' למעשר שני ופדאו וחלקו לעניים:

דף יד:

לרבעי – הך משנה אתיא כמאן דתני נטע רבעי בריש כ"מ . (ברכות דף לה.):

ולשביעית – ירק נמי אית ביה שביעית אלא מפרש בירושלמי דביכורים פרק ב' כגון אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית הרי היא לבעלים כאילן בתר חנטה ופטור ממעשר כירק דבתר לקיטה והא דלא תנא שוה לאילן לענין כלאים דלא הוי כלאים בכרם משא"כ בירק ולענין ר"ה שלו שבט כאילן כדאמר בשמעתין לא תניא הכא אלא מידי דבהאי אזלי בתר חנטה ובהאי בתר לקיטה וא"ת אמאי לא אזלינן באתרוג בתר לקיטה לכל דבר כיון שגדל על כל מים כירק למאי דפרישית לעיל דההיא דרשה צריכא בשביעית דאורייתא וי"ל משום דדרשינן לעיל (דף י.) גבי ערלה פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה וא"ת דהכא משמע דאזלינן בירק בתר לקיטה לענין שביעית ובמסכת שביעית (פ"ט

מ"א) תנן כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב ופירש הר"ש שם ע"פ הירושלמי דאיירי בספיחי ששית הנכנסת לשביעית ומתרץ בהכי ההיא דפרק מקום שנהגו (פסחים דף נא: ושם) דתניא איפכא כולם אסורין חוץ מספיחי כרוב ונראה לפרש דהא דאמר בירק בתר לקיטה היינו כשלא נגמר גדולם בששית אבל נגמר גדולם בששית שרו בין לר"ע בין לר' יוסי הגלילי מידי דהוה אבצלים הסריסים דלעיל שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה דאפי' מאן דפליג התם הכא מודה דלר' יוסי הגלילי כיון דנגמר גדולם נמצאו גדילים על מי שנה שעברה ותו לא גדלי על מי שנה הבאה ולר"ע נמי כיון דתו לא גדלי על כל מים יוצאין מתורת ירקות הגדילים על כל מים כדאמרי' בירושלמי כדמפרש לעיל גבי בצלים דנעשו כשדה הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרים לשעבר וכן לעיל (דף יג:) גבי אורז ודוחן דיהיב להו שמואל דין ירק דבתר לקיטה וקאמר הכל הולך אחר גמר פרי אלמא גמר פרי עיקר אלא דנקט בכל דוכתי לקיטה משום דדרך ללקט בתר גמר פרי והנהו גמרי פריים ביחד אלא שאין מתייבשין ביחד כדאמרי' דעשויין פרכין פרכין ומיהו קשה מאתרוג דבסמוך דאמר הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאידך שבט ומשמע משום דמספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה באתרוג כר"א או בתר לקיטה כר"ג נהג בו שני עישורין אלמא דאזלי' בתר לקיטה אף על גב דנגמר הפרי (נמי) דהרי חנט בשבט של שנה שעברה ולא נלקט עד שבט אחר ושמא אתרוג חלוק משאר פירות לפי שדרכו לעמוד באילן שתים ושלש שנים וכל זמן שמתקיים באילן גדל בכל שנה ושנה אי נמי אף על פי שחנט בשבט זמנין דאין נגמר גדולו עד שבט אחר וניחא השתא דנקט רבי יוחנן לקמן (דף טו:) גבי אתרוג אפילו כזית ונעשית ככר כלומר דעל ידי מי שנה הבאה גדילה ומיהו כזית ודאי לאו דוקא דהא ר' יוחנן בתר חנטה אזיל ושמא לא חשיב חנטה באתרוג בפחות מכזית:

הכסיל בחשך הולך – אפילו יודע כמאן הלכה ומחמיר על עצמו ולא בעי לשנויי דר"ע מספקא ליה הלכתא כמאן ועבד לחומרא דמסתמא יודע היה דהלכה כב"ה:

דף טו.

או שבט דתקופה – אמתני' נמי דקתני באחד בשבט קא בעי אע"ג דשאלו באתרוג (וקשיא אמאי לא בעי באחד באלול ר"ה למעשר בהמה או בקמייתא בו' בסיון ר"ה לשתי הלחם ובאינך):

דחדשים – אע"ג שבישול הפירות הולך אחר החמה שנאמר (דברים ל"ג:י"ד) ממגד תבואות שמש ה"נ כתיב (שם) ממגד גרש ירחים וגם ישראלים מונין ללבנה:

בשלמא סיפא לחומרא – תימה מאי חומרא הרי קולא היא לענין מעשר וחומרא לענין שביעית ואי הוה אזיל לחומרא בתרוייהו הוה שייך חומרא אבל השתא הוה ליה למימר בשלמא סיפא בתר חנטה וי"ל דהכי קאמר בשלמא סיפא אפילו מטעם ספק דבתר חנטה או בתר לקיטה אזלת לחומרא לענין ביעור וניחא הא דפטורה מן המעשר מאחר דחייבו חכמים להפקיר:

יד הכל ממשמשים בו ואת אמרת תתחייב במעשר – לא נקט האי טעמא אלא למאן דאמר לעיל (דף יד:) שוה לאילן לכל דבר כשאר אילנות דכולהו מודו דבתר חנטה אפי' הכי פטורין מן המעשר מטעם יד הכל ממשמשין דלמאי דסבר אבטולמוס משום חמשה זקנים דאתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית לא הוה צריך לטעם זה דבין לענין חדש וישן בין לענין מעשר שני ועני אזיל בתר לקיטה ובחנם אייתי לקמן דאבטולמוס דהיינו מתני' דבכורים (פ"ב מ"ו) דאתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד:

שאין דבר שחייב במעשר אא"כ גדל בחיוב ונלקט בחיוב – לענין חדש וישן מעשר שני ועני לא בעי גדל ונלקט בשנה אחת ואזלינן בתר חנטה והכא פטור משום יד הכל ממשמשין:

שאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית – וא"ת ומאי קשיא ליה סיפא בין לרבה בין לרב המנונא הא כולהו תנאי פליגי אדר"ש בהא דהא מילתא דפשיטא דבכל דוכתי בין למעשר בין לשביעית אילן בתר חנטה ירק בתר לקיטה תבואה וזיתים בתר שליש ועוד קשיא דבפ' מקום שנהגו (פסחים נא:) קאמר רבי שמעון גופיה כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שמעמידה רב נסים גאון בשל שביעית היוצאים בשמינית ונראה הני מילי לענין שאר דיני שביעית חוץ מלענין ביעור ועוד נראה דלא איירי הכא אלא באתרוג דוקא ושמא שום טעם יש ומיתוקמא שפיר השתא כרבי שמעון ההיא דבנות שוח שביעית שלהן שניה (שביעית פ"ה מ"א):

דף טו:

ורבותינו נמנו באושא – אית דגרסי אתרוג אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית דסברי לה השתא כר"א דלעיל (דף יד:) ולא נראה דבהדיא מוכח בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ.) דגרסינן אחר לקיטה וג' מחלוקת בדבר:

שתי בריכות ס"ד – דלא שייך לשון בריכה באלו אלא ביונים כדפי' בקונטרס כדתנן בפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פ.) הלוקח פירות שובך מפריח בריכה ראשונה ואין לפרש

דפריך משום דאין אילן טוען שתי פעמים בשנה דהא אשכחן דיופירא בריש עושין פסין (עירובין דף יח.) ומיהו י"ל משום דקשיא ליה דכיון דלא שכיח אין לנו לחלק מדרבנן:
כגון הדקלים והזיתים – בחנם נקט זיתים דמודה בהו ת"ק דתבואה וזיתים אחר שליש ולא אחר חנטה:
נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה – לאו דוקא נקט חרובים דהוא הדין דקלים וזיתים וכל אילנות העשויות בריכה אחת בשנה מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח וא"ת והא בנות שוח מפרש בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ:) תאיני חיורתא ובריש כלל גדול (שבת דף סח. ושם) אמרינן לקיטתו כאחד למעוטי תאנה ואע"פ שיש לחלק בין סתם תאנים לתאיני חיורתא הא בפ"ק דפאה (מ"ה) חשיב אילנות שלקיטתן כאחד ולא חשיב בנות שוח ושמא תנא ושייר:
בנות שוח – בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ:) אמר רבה בר בר חנה תאיני חיורתא ופרי גרוע הוא כדמשמע בריש מסכת דמאי דלא נחשדו עליהם עמי הארץ דתנן הקלין שבדמאי השיתין הרימין והעוזרדין ובנות שוח וכן משמע בפ"ק דע"ז (דף יד. ושם) דאמרינן גבי שביעית הוסיפו עליהן מוכססין ובנות שוח אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית שלא היה חשוב בעיניהם וקשיא דבפ"ק דשבועות (דף יב: ושם) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קיץ למזבח כבנות (שבע) לאדם כל שאוכלין אותו בקינוח סעודה והיינו בנות שוח דאמרינן בבראשית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע לפי שגרמו שבעת ימי אבילות ובפרק ארבעה נדרים (נדרים כז.) גבי נודר מן הכלכלה והיו בהן בנות (שבע) ואמר אלו הייתי יודע שבנות (שבע) בתוכה משמע נמי דפרי טוב הוא ולרבי יוחנן דפטר בירושלמי בריש דמאי אפילו בודאי ודמאי דמתניתין לאו דוקא לפי שרוב מינין אינם באין אלא מן ההפקר הוה מצינו למימר דפרי הוא הגדל ביערים שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא לאו משום גריעותא הוא אלא משום דעושות לשלש שנים כדאמרינן הכא והוו סברי דלא אזלינן בהו בתר חנטה אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה שחונטים בה אבל לריש לקיש דירושלמי דמחייב בודאי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גריעותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ:) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם ובפ"ק דע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא קרי ליה ובפ' ארבעה נדרים (נדרים דף כז.) אמרי' דאין זה לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות וצריך לומר דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם

תאנים ובנות שוח הם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שתולין הקלקלה במקולקל אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן חשובות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אכל שנאמר (בראשית ג':ו') ונחמד העץ להשכיל ואית דגרסי בפ"ק דע"ז מוכסין בנות שוח בלא וי"ו שהוא פרי אחד שכך שמו כדמוכח בפ"ק דבכורות (דף ח. ושם) דאמרי' הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים וכנגדו באילנות בנות שוח נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר ויש אומרים כנגדו מוכסין בנות שוח ופי' שם בקונטרס מוכסין של בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טוען פירות עד שבע שנים ואהכי מייתי לה גבי נחש וכי האי גוונא קאמר התם אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב וחרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה אבל גבי זאב וארי דלשלש שנים היינו משעת חניטתו עד גמר פרי כדאמרינן הכא:

שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה – עדיפא מיניה הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה:

משום דאמר ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה – נראה לי כך פי' לכן לא א"ל הכי כדקאמרת דאי הוה א"ל הכי הוה משיב לו ריש לקיש וכי שבקינן רבנן ונעביד כרבי נחמיה דאת אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך:

וכי נהגו שבקינן להו – בתמיה דלשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו:) דאי עביד לא מהדרינא והכא כיון דאיכא אסורא דהלכה כרבנן אית לן לאהדורי ובריש ערבי פסחים (פסחים דף קג.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדבריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור ובכל ענין מתיישב כאן ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף ב:) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו דכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגא [וע"ע תוספות ברכות נב: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קג. ד"ה ואמר]:

דף טז.

בפסח על התבואה – בפ' מי שמתו (ברכות דף יח:) גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו ושמא בשמים בר"ה היו מזכירים דין הנגזר בפסח אי נמי כר' יהודה דאמר הכל נידונים בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה:

שאירע בה קרי – מקרה לשון אולי יקרה (במדבר כ"ג:ג') אי נמי לשון קושי כמו אם תלכו עמי בקרי (ויקרא כ"ו:כ"א):

כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כרבי יוסי – וא"ת לרבנן נמי מי לא מצלינן רפאנו וברכת השנים ועוד רבי יהודה דאמר הכא אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ הא אמר בפ"ק דשבת (דף יב:) הנכנס לבקר החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל ואומר ר"ת דשלא יחלה ודאי לא מצלינן אלא לר' יוסי אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכולי עלמא דמתי יחלו נגזר מתי יתרפאו לא נגזר ואמר בריש הנודר מן המבושל (נדרים דף מט.) אהך דרב יוסף קצירי קצירי ממש מריעי רבנן והשתא מצלינן אקצירי שיתרפאו ואמריעי היינו רבנן שלא יחלו ומה שמתפללין ברכת השנים היינו כדלקמן בפרקין (דף יז:) שאם פסקו גשמים מועטין שיורידם המקום בזמנן ועוד. י"ל דתפלה דרבים שאני דגזר דינם נקרע כדלקמן (שם) וההיא דשבת דר' יהודה נמי יש לישב כהאי גוונא דדמיא לרבים דהוה מצלי בהדיה על כל חולים:

בשופר של איל – בפרק ראוהו ב"ד (לקמן דף כו.) תנן דרבי יוסי מכשיר אף בשל פרה אבל קיימא לן כרבי יהודה דתוקעין בשל אילים כפופים כדפסקינן התם בגמרא (דף כו:):

דף טז:

ותוקעים ומריעין כשהן עומדין – תימה הא קעבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו דלא עבר הא אמרינן בסוף ראוהו ב"ד (לקמן דף כח: ושם) גבי ברכת כהנים דאין מוסיף ברכה אחת משלו משום דלא עבר עליה זימניה כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך להו ה"נ אי מתרמי ליה צבורא הדר תקע להו וי"ל דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו צבור עצמו או נוטל לולב וחוזר ונוטל וכן תוקע וחוזר ותוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף:

כדי לערבב את השטן – פירש בערוך [כדאיתא] בירושל' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא:

שאין תוקעין בתחלתה – מפרש בהלכות גדולות לאו דמיקלע בשבתא אלא דאיתייליד אונסא:

שרשה בתחלתה – שמתוך שישראלים רשים לבם נשבר ומרחמים עליהם מן השמים:

ועיון תפלה – אומר ר"ת עיון תפלה דהכא כי ההוא דגט פשוט (ב"ב דף קסד: ושם) דג' דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום וקא חשיב עיון תפלה כלומר שאין מכוין לבו בתפלתו כדאמר בירושלמי דברכות פרק היה קורא א"ר חייא רבא מן יומא לא כוונית אלא חד זמן בעית מכוונת והרהרית בלבי ואמרי מאן עלל קומוי מלכא קדמוי אלקפטא או ריש גלותא שמואל אמר אנא מנית פרחייא ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דומסיא א"ר מנא מחזיק אנא טיבו לרישיה דכי מטי למודים הוה כרע מגרמיה ומתוך שאדם מתפלל ואין מתכוין לבו עבירותיו נזכרין ומיהו לא יתכן לפרש כן כלל אלא אדרבה מיירי במתאמץ לכוין לבו ובוטח שתהא תפלתו נשמעת כי ההיא דפ' אין עומדין (ברכות דף לב:) המאריך בתפלתו ומעיין כדמוכח בריש הרואה (ברכות דף נד:) דאמר רב יהודה אמר רב ג' דברים מאריכים ימיו של אדם וחשיב המאריך בתפלתו ופריך למימרא דמעליותא היא והא א"ר חייא בר אבא המאריך בתפלתו מעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב כלומר מעיין בה אומר בלבו שיעשו בקשתו לפי שהתפלל בכוונה ובא לידי כאב לב שאין בקשתו נעשית תוחלת לשון תפלה ומלשון ויחל משה (שמות לב) וא"ר יצחק (שם דף נה.) שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם עיון תפלה שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו ונראה מה הם ומשני הא דמעיין בה הא דלא מעיין והשתא הוו כל הני שלשה דברים מענין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר מוסר דין על חבירו שבוטח בזכותו שיענש חבירו על ידו:

ונחתמין לאלתר לחיים – מדקא חשיב בינוניים משמע דצדיקים קרי למי שזכיותיו מרובים ורשעים גמורים למי שעונותיו מרובים ופעמים הצדיקים נחתמין למיתה ורשעים גמורים לחיים דכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (דברים ז':י') דאמרינן בסוף פ"ק דקדושין (דף לט: ושם) מי שזכיותיו מרובין מעונותיו דומה כמי ששרף את כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת ואי עונותיו מרובין מזכויותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים כלומר לחיי העולם הבא:

ליום הדין – כשיחיו המתים כדמוכח קרא ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכהו לחיי העולם הבא שהוא קיים לעולם ויש שכבר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו:

דף יז.

ועליהם אמר דוד אהבתי – דכתיב ביה אפפוני חבלי מות וכתיב דלותי ולי יהושיע כשהוא דל במצות רב חסד מטה ומושיע כדדרשינן לקמן אי נמי מלשון דלה דלה לנו (שמות ב':י"ט) שמעלהו מבור עמוק וכתיב בתריה (תהילים קט"ז:ז') שובי נפשי למנוחיכי וגו' והדר אתהלך בארצות החיים:

המינים – פליגי בה רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין (ע"ז כו:) (מהו מין) [ס"א]:

כי לית להו תקנה ברוב עוונות – ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן והא דאמר לעיל רשעים דהיינו רובן עוונות נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם אע"ג דכתיב בקרא לדראון עולם לא שלא יהא להם תקנה אלא נדונים שנים עשר חדש ועולים והא דאמר בפרק הזהב (ב"מ דף נח: ושם) שלשה יורדים ואינם עולים היינו לאלתר והא דאמר ריש לקיש בסוף חגיגה (דף כז. ושם) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולט בהן הא אמר עלה בריש עושין פסין (עירובין דף יט. ושם) דנחית אברהם ומסיק להו:

קרקפתא דלא מנח תפלין – אם עוסק בתורה כמניח תפלין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפלין ורבינו תם מפרש דהכא כשהמצוה בזויה עליו שמגונות עליו רצועות של תפלין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן גוף נקי כאלישע בעל כנפים כדאיתא בריש במה טומנין (שבת דף מט. ושם) והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרה בטהרה ובקדושה הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן וכל הני דשמעתין בשלא עשה תשובה אבל עשה תשובה אמרינן ביומא (דף פו.) דתשובה תולה ומיתה ממרקת:

אמר רב בעבירה – בעריות שכן בן נח מוזהר עליו כדאיתא בפ' ארבע מיתות (סנהדרין דף נו.):

דף יז:

בתחלה כי אתה תשלם – והכי קאמר קרא ולך ה' החסד ליכנס לפנים משורת הדין כשאתה רואה שאין העולם מתקיים כשתשלם לאיש כמעשהו:

שלש עשרה מדות – אומר רבינו תם דשני שמות הראשונים הם שני מדות. כדאמרינן הכא אני ה' קודם שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב ה' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין עון ופשע וחטאה ונקה הם נמנים בד' כדאית' ביומא בפ' שני שעירים (דף לו: ושם) דעונות אלו זדונות פשעים אלו המרדים וחטאות אלו השגגות ובמגלת סתרים דרבינו נסים אין מונה שם הראשון שיש פסיק בין השמות

משום דהכי קאמר קרא הקב"ה ששמו ה' קרא ה' רחום וחנון ונוצר חסד לאלפים מונה בשתי מדות דנוצר חסד היינו מדה אחת לאלפים מדה אחרת שמדה טובה מרובה חמש מאות על מדת פורענות דהתם כתיב על רבעים והכא כתיב לאלפים:

ושב ורפא לו – סליחת העון קרא רפואה כדאיתא פרק שני דמגילה (דף יז:):

אשר לא ישא פנים – פשטיה דקרא אפני אדם קאי שאין נושא פנים בשביל גדולתו ועושרו או באדם זקן ונשוא פנים כדכתיב (דברים כ"ח:נ') אשר לא ישא פנים לזקן אבל ישא ה' פניו אליך אפני שכינה קאי שיראה לך פנים שוחקות ולא פנים של כעס והא דלא פריך הכא מדכתי' (איוב מ"ב:ט') וישא ה' את פני איוב וכתיב (שם) כי אם פניו אשא משום דהתם [חס] בשביל צדקו: [עי' תוס' נדה ע: ד"ה כתוב וכו' הניחו בקושיא]

דף יח.

כאן קודם גזר דין – בפרק בתרא דנדה (דף ע: ושם) משני נמי הכי והוה מצי לשנויי כדאמר להו קב"ה למלאכי השרת בפ' מי שמתו (ברכות דף כ:) ולא אשא פנים לישראל אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם דקדקו עד כזית עד כביצה ומיהו גם זה אמת שאף לישראל אינו נושא פנים אלא קודם גזר דין:

רבה ואביי מדבית עלי קאתו – רבא חבירו של אביי לא הוה כהן כדמוכח בפ' הזרוע (חולין דף קלג.) והכא רבה חבירו של רב חסדא וכן משמע נמי בפרק בתרא דמו"ק (דף כח. ושם) דאמר רבא חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא דהא רבה ורב חסדא תרוייהו צדיקים גמורים הוו מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא רבה חיה ארבעין שנין ורב חסדא חיה תשעין שנין וא"ת מנא ליה דמשום מזלא הוה דלמא משום דרבה אתא מדבית עלי וי"ל דאפ"ה אי לאו מזלא הוה מגין עליו זכות תורה וא"ת דהכא משמע דרבה לא היה לו זכות של גמילות חסדים והא אמרינן בפ' חלק (סנהדרין דף צח:) אמר ליה אביי לרבה מר הא תורה הא גמילות חסדים וי"ל דמ"מ אביי עסק טפי מיניה:

על ניסן מפני הפסח – אבל על סיון מפני עצרת לא צריך דבעומר הדבר תלוי כדאמרי' לעיל (דף ו:) דתני רב שמעיה עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה:

ועל אלול מפני ר"ה – מודיעים מתי מתחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה וגם למחרתו כדמשמע בפ"ק דביצה (דף ה.) ובפ' בכל מערבין (עירובין דף לט. ושם) שהיו עושין שני ימים טובים של ר"ה מספק דלמא עברוה לאלול מ"מ אם לא ידעו מתי מתחיל אלול לא ידעו יום שלשים:

דף יח:

הואיל והוכפלו בו הצרות – ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (דף כו.) אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לט' באב דצרה אחת הוכפלה בו:

זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר – היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה בי"ז ומשום הכי עבדינן בי"ז תענית והך ברייתא מתנינן בירושלמי וגרסי' בה י"ז בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול חשבונות היו שם ופליג אש"ס דידן ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים:

זה תשעה באב שבו נשרף – בפרק בתרא דתענית (דף כט.) רמי קראי אהדדי דבסוף מלכים כתיב דנשרף בשבעה ובספר ירמיה כתיב בעשור לחדש וישרוף וגו' ומשני דבז' לחדש נכנסו אויבים להיכל ואכלו ושתו בו [שביעי] שמיני ותשיעי עד שפנה היום לעתותי ערב הציתו בו האש ונשרף עד שקיעת החמה בעשור:

וירד רבי אליעזר ורחץ – ממתני' דעל כסליו מפני חנוכה לא הוה ליה לאקשויי דלעולם לא חשיב יו"ט ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס:

דף יט.

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג גדליה בן אחיקם – שהוא לששון ויום טוב בזמן שבית המקדש קיים ולמאן דאמר [לא] בטלה מגילת תענית היינו לאחר חורבן:

אסורין בין לפניהם בין לאחריהם – היינו להתענות אבל בהספד מותר כדמוכח בפרק סדר תעניות כיצד (תענית דף יז:) דתניא מריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד בהון ופריך נימא מתרי בניסן ור"ח גופיה אסור ומשני לאסור יום שלפניו דמשום ר"ח דאורייתא לא מתסר דלא בעי חיזוק ותו פריך ותיפוק ליה דהוה יום דבתר עשרים ותמניא באדר ומשני לה רב אסי כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני י"ט עשאוהו כי"ט עצמו משמע דאי לאו הכי לא הוה נאסר בהספד אע"ג דהוא יום שלפני ריש ירחא דניסן דאיתוקם תמידא דלא למספד ולאו דווקא נקט רב אשי כל שלאחריו דהוא הדין כל שלפניו בהספד מותר אלא משום דקאי אשל אחריו נקטיה ויש לדקדק מתוך כך דהא דקתני שבתות וימים טובים הם אסורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית איירי ואתאי הך ברייתא כר' יוסי דאמר בסוף בכל מערבין (עירובין דף מא. ושם) דע"ש מתענה ומשלים א"נ כרבנן ובלא השלמה וא"ת אי בלא השלמה אפי' בי"ט עצמו שרי כדמוכח התם דאמר ר' אלעזר בר צדוק אני הייתי

מבני סנאב בן בנימין וחל ט"ב להיות בשבת ודחינוהו עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שי"ט שלנו היה וי"ל דשאני ט' באב דחמיר תדע דהא קאמר התם שאני יום טוב דדבריהם הואיל ומתענין בו שעות משלימין בו ערבית והכא אסרינן בין לפניהם בין לאחריהם אלא התם בט' באב דחמיר והא דמייתי התם ראיה מתשעה באב שחל להיות בע"ש דאמר ר' יוסי מתענה ומשלים אבני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא דשרי לאשלומי אף על פי שחלקנו בין שאר תעניות לתשעה באב מכל מקום מייתי שפיר דלא חשיב תענית מה שנכנס לשבת כשהוא מעונה דהא שבת דוחה תשעה באב ואם היה חשוב תענית היה אסור אלא ודאי לא חשיב כמתענה בשבת ואם כן אף בתענית יחיד מותר נמי להשלים:

הא ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר – תימה בפ' סדר תעניות כיצד (תענית דף יח.) פריך עשרים ותשעה נמי מאי איריא דהוה ליה יומא מקמי דאיתוקם תמידא תיפוק ליה דהוה ליה יומא דבתר עשרין ותמניא מאי קושיא ההיא דאיתוקם תמידא זה היה בזמן שבית המקדש קיים ועובדא דעשרים ותמניא היה בימי ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר וי"ל [א] דמ"מ רבי שסדר המשנה לא הוה ליה למתני מריש ירחא דניסן כיון דבימיו היה שלא לצורך:

יהודה בן שמוע מטמא וכו' וחכמים מטהרין – תימה אמאי מטהרין לכל הפחות ליטמא משום כלי זכוכית שגזרו עליו טומאה כדאיתא בפ"ק דשבת (דף טו: ושם) ופי' בקונטרס דלענין טומאה ישנה פליגי יהודה בן שמוע מטמא לומר שחזרו לטומאתן ישנה אע"פ שלא נגעו בשום טומאה ואע"פ שכלי זכוכית אין חוזרין לטומאתן ישנה כדאמרינן בפ"ק דשבת (שם טז.) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות הני נמי הואיל והאבר מעמידו ככלי מתכות דמו דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרין דעיקרו כלי זכוכית הן ולא אזלינן בתר מעמיד כן פי' הקונטרס וקשיא כיון דטומאה קדמה לאבר מה מועיל הטפת אבר לבסוף עוד פי' בקונט' לשון אחר ר' יהודה בן שמוע מטמא כדין כלי מתכות דאורייתא אם נגעה בהן טומאה דהכל הולך אחד המעמיד וחכמים מטהרין מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן ולפירוש זה קשיא לשון מטהרין דמשמע מטהרין לגמרי ורבינו שמואל פירש דפליגי בהא אי הטפת אבר חשיב סתימה מעלייתא או לא ובפ"ק דשבת (שם) כתוב ור' מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד גריס רבינו שמואל ר' מאיר היא ותו לא ולא גרסינן הכל הולך אחר המעמיד ולא יתכן כדמוכח בסוף תוספתא דכלים דתניא כוס של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר טמא משום כלי זכוכית רבי שמעון בן

גמליאל אומר יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר משמע בהדיא כלשון אחרון שבקונטרס ורבנן היינו ר' יוחנן בן נורי ולא לגמרי מטהרין אי נמי רבנן דהכא אית להו בכלי אבן כר"מ דמטמא ככלי מתכות והא דלא מטמאין בכלי זכוכית משום כלי מתכות כמו בכלי אבן משום דכלי אבן לית ליה טומאה אוקמוה אטומאת כלי מתכות אבל כלי זכוכית שיש להם טומאה בעולם לא רצו לשנותן מטומאתן וריב"א פי' דחכמים מטהרין לגמרי משום דכלי זכוכית ככלי חרס דמו כדאמרינן פ"ק דשבת (דף טו:) ותניא בתוספתא דכלים (בב"ק) בפרק שני דכלי חרס שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם ולא יתכן נמי פירוש זה כדמוכח בסוף תוספתא דלאו לגמרי מטהרין כדפרישית ועוד א"כ מנא ליה דטעמא דר"מ משום דהכל הולך אחר המעמיד דלמא משום דלית ליה ההיא סברא ואפי' נסתם בזפת היה מטמא דבהדיא פליגי עליה בתוספתא דכלים פרק מחט וטבעת ועוד רבנן לא אמרי הך סברא אלא בחתיכת חרס שפרשה מן החבית ויש בה כשיעור ונקבה וסתמה בזפת ולא בכלי שלם שנקב וסתמו כמו שפירש [בתוספתא] דפרק ב' דכלים ועוד דהא לא קיימא מסקנא הכי בפ"ק דשבת (טז.) דמסקינן הואיל ונשברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו:

דף יט:

מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר – משמע דבימי עזרא היה מעובר וסמך קצת לדבר דכתיב (נחמיה ז׳:ע״ב) ויגע החדש השביעי וגו' וכתיב (שם ח) ויביא עזרא הכהן את התורה וכתיב (שם) ביום אחד לחדש השביעי וכתיב (שם) ויקרא בו וכתיב ביה (שם) היום קדש וכתיב (שם) ביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הסופר ולהשכיל אל דברי התורה משמע שעשו שני ימים טובים של ר"ה וקרי ליה שני למילתיה וכתיב נמי (שם ט) ביום עשרים וארבעה לחדש נאספו כל ישראל בצום ובשקים וגו' משמע לפי שאז היה מוצאי סוכות נאספו ואי לאו דעברוהו ועשו סוכות בט"ו בו א"כ י"ד דירחא וח' דסוכות הרי כ"ב ויום כ"ג מוצאי סוכות ואין לומר דשבקוה לתעניתייהו משום מחרת י"ט ומשום כך המתינו עד כ"ד בו דמאז לא היו נוהגין בו ועוד שהרי דבר שבצבור היה אלא ש"מ דעברוה לאלול:

ואל יתקלקלו כולהו מועדות – למאן דאמר לקמן (דף כ.) שמעברין משום ירקיא ניחא דשייך אכולהו אבל למאן דאמר משום מתיא קשיא דליכא קלקול אלא מיוה"כ לחודיה ועוד כיון דידעי קביעות אלול אמאי תתקלקל ר"ה הא ידעי דתדחה מפני אד"ו ונראה דלאו משום אד"ו קאמר הא איצטריך מעברינן ליה אלא משום דזמנין דלא ראו עדים

הלבנה ביום שלשים ואין מקדשין עד יום ל"א משום דמצוה לקדש ע"פ הראייה ופריך הא מקלקלא ר"ה שיעשו שני ימים מספק ומשני מוטב תתקלקל ר"ה ואל יתקלקלו כל המועדות יוה"כ וסוכות ושמיני עצרת אם יעשו ע"פ איום העדים לא על פי הראייה:

מתני' דלא כר' – וא"ת ולתנא דידן כיון דלא נפקי על אדר השני היאך ידעו שנתעברה השנה בשלמא אם עיברוה קודם אדר יכולין להודיעם ע"י שלוחי אדר אבל אם עברוה אחר כך היכי ידעי דהא מעברינן השנה כל אדר ולכל הפחות עד פורים וי"ל כיון דשלוחים יוצאין על ניסן ממילא ידעי כשיגיע ר"ח ואין שלוחין יוצאין א"כ השנה מעוברת:

דמר סבר כל המצות הנוהגות בראשון נוהגות בשני ומר סבר אין נוהגות – וטעמייהו מפרש מקראי בפ"ק דמגילה (דף ו: ושם) וברוב ספרים הגירסא איפכא דמר סבר כל המצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון ומר סבר אין נוהגות כו' ובפ"ק דמגילה (שם) כתיב כן בכל הספרים גבי פלוגתא דרבנן ורבי אלעזר ברבי יוסי ורשב"ג ויש לישב שתי הגירסות:

אדר הסמוך לניסן לעולם חסר – תימה א"כ אמאי יוצאין על ניסן מפני הפסח ומיהו לבסוף מסקינן תיובתא ואף על פי כן אנו נוהגין כן דשמא בימיהן שהיו מקדשים על פי הראייה מסקינן דזמנין מלא זמנין חסר אבל לדידן טוב למלאות הראשון דהוא חדש העיבור שניתוסף על השנה אף על גב דאמרינן דשנה מתעברת בסופה ובירושלמי דמגילה איכא פלוגתא דקאמרינן התם עוקבא אשכח תרין איגרין בחדא כתיב ושפר באנפוי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא תלתין יומין ובחדא כתיב ושפר באנפי ובאנפי חברוי מוסיפין על שתא ירח יומין מאן דאמר תלתין יומין אדר הראשון תוספת מ"ד ירח יומין אדר השני תוספת ולבסוף דחו לה דקסבר רצו שלשים רצו ירח:

דף כ.

מאי טיבותא (**עבדינן**) – שמעברים אלול דמוטב שלא יעברו כדי שלא יהא תרי יומין מספק:

בין מלפניה בין מלאחריה – רבינו תם לא גרס מלפניה דאם חל ראש השנה וסוכות מלפניה תיפוק ליה משום מתיא דמקלע יום הכפורים באחד בשבת:

שלח ליה ר' יהודה נשיאה לרבי אמי – אין זה רבי יהודה נשיאה שהתיר השמן בפרק אין מעמידין (ע"ז דף לו. ושם) שהיה בימי רב ושמואל דההוא בנו של ר"ג בן רבי יהודה הנשיא והאי דהכא תלמידו של ר' יוחנן דהוה כייף לרב ושמואל:

הא בניסן ובתשרי – פי' בקונטרס שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך בשאר ירחי לא וי"מ אפכא:

ואם היתה שנה מעוברת חמשה – בערכין (דף ט:) פריך והא איכא יומא דתלתין שנין משום דכל שנה עודפת ארבעה ימים שמונה שעות תתע"ו חלקים ואותן חלקים מצטרפין ליום שלם לסוף שלשים שנה ומשני משום דליתיה בכל שנה לא קחשיב:

דף כ:

צריך שיהא לילה ויום מן החדש כו' – הא דמאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לומר ראינו אע"פ שלא ראו הני מילי כשיום שלשים לילה ויום מן החדש:

חצות לילה איכא בינייהו – פי' בקונטרס שראה ביסודו של רבי סעדיה שהלבנה לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית וכשהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח ולכך הלבנה הישנה לבני בבל שבמזרח אינה מתכסה אלא שש שעות ולבני ארץ ישראל הרחוקים מתכסה י"ח שעות והחדשה אינה מתכסה לבני ארץ ישראל שבמערב כי אם שש שעות ולבני בבל הרחוקים מתכסה "ח שעות ולמאן דיליף מיום הכפורים היום הולך אחר תחלת הלילה ואם נראתה הישנה בתחלת הלילה שוב אין מקדשין החדש ביום ולמאן דיליף מפסח לא חיישינן אלא שלא תראה מחצות הלילה ואילך ולפי שיטת הקונטרס משמע דלא חיישינן כלל בבני בבל אלא בבני ארץ ישראל דאע"ג דחזו בני בבל הישנה בלילה מקדשין בני א"י את החדש למחרתו ביום ולא חיישינן ובני בבל מונין יום הכפורים וכל המועדות מאותו היום שראו בני א"י החדשה אע"פ שהם ראו הישנה בלילה וזהו תימה ממאי דקרא קפיד אבני א"י ולא קפיד אבני בבל ועוד משהלבנה מתחלת להתחסר לעולם לא תראה עוד בתחלת הלילה עד שתתחדש שכך סדרה בתחלת לידתה יוצאה מביום ונראית בתחלת הלילה מעט ושוקעת ובלילה שלאחריו שוהה מעט יותר לשקוע ומוספת בכל לילה עד שתתמלא ואז יוצאה בתחילת הלילה וזורחת כל הלילה עד היום ושוקעת לאור הבקר ואח"כ מתחלת להתחסר ומאז שוהה לצאת תחלת כל הלילה ומוספת בכל לילה לשהות מלצאת יותר ויותר עד סוף החדש וכל מה שהיא מחסרת מן הלילה היא משלמת מן היום בין בתחלת החדש בין בסופו ויותר היה נראה לפרש דמיירי הכא לעניין המולד דצריך שיהא לילה ויום מן החדש שיהיה המולד מבערב של עשרים ותשעה באדר שיהא יום שלשים ולילו הכל מן המולד החדש אבל אין המנהג כן דלא פסלינן מולד זקן אלא כשנולד אחר שמונה

עשר וי"א דצריך לילה ויום מן החדש כלומר צריך שיהא סדר הקידוש לילה ויום ולא יום ולילה דאם היה המולד ביום קודם חצות וקדשוהו ב"ד נתקדשה לילה שלפניו ואם נולד אחר חצות ולא נראית ביום אין החדש מתקדש אלא למחר ואין יום זה שלפניו מתקדש עמו והיינו דאבוה דר' שמלאי ולפירוש זה לא ניחא הא דקאמר איכא בינייהו חצות לילה דליכא מאן דאמר שמשחשכה לא חייל יום טוב וראש חדש:

דף כא.

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי – אחד עשר היה לבני בבל ועשירי לבני ארץ ישראל דעברוה לאלול ומתוך התחום בא דהא יוה"כ הוה א"נ ביוה"כ של בני בבל בא סמוך לחשכה והוא היה ערב יוה"כ לבני א"י ואמרו לו אסהיד לן כלומר ונאסור לאכול גם עתה דיוה"כ הוא אמר להם לא שמעתי מפי ב"ד מקודש שיצא ביום ל' של אלול סמוך לחשכה שלא היה שהות ביום לבא ולקבל עדותן וידע שלא יקדשוהו עד למחר ביום ל"א אבל לא המתין עד למחר שישמע שיקדשוהו ואין מעידין עד שישמע מב"ד מקודש כדלקמן (ע"ב) אע"פ שידוע שלמחר יקדשוהו וא"ת והיאך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא וי"ל התנן לקמן בפרק שני (דף כה. ושם) אשר תקראו אתם מקראי קדש בין בזמנן בין שלא בזמנן ואמרינן בגמ' אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים ואפי' מוטעין והא דאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין דף קא: ושם) גבי שגג ביוה"כ פטור דגזירה הוה ויוה"כ דההיא שתא שבתא הוה ולא אמרינן אתם אפילו מזידין התם הוקבע להם החדש בזמנו ומפני הגזרה לא עשו יוה"כ בעשירי ועשאוהו ביום השבת שלא ישתכח ואין יוה"כ אלא בעשרה בתשרי אבל הכא להם היה עשירי ולא דמי נמי לההוא דפ"ק דסנהדרין (דף יב: ושם) שבקש חזקיה רחמים על עצמו דכתיב כי אכלו הפסח בלא ככתוב וגו' ומפרש שעיברו השנה ביום ל' של אדר ואסור הואיל וראוי לקובעו ניסן ולא אמרינן אתם אפי' שוגגים כו' משום דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום ל"א כשקובעין באחד מהן ר"ח לחסרו או לעברו שלא כדין או על פי עדות שקר:

כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן – שתקופת ניסן נופלת ביום ט"ז וקיימא לן (סנהדרין דף יג.) יום תקופה מתחיל נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר ולא שיתסר בכלל עברה להההיא שתא משום דכתיב שמור את חדש האביב אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן ומיום י"ד ואילך ישנה היא ואילו היתה תקופת ניסן נופלת ביום ט"ו לא היינו צריכין לעבר השנה אלא נעבר אדר ונדחה ניסן יום אחד ותפול התקופה בי"ד כך פי' בקונטרס (והתם בסנהדרין (דף יג:) בתקופת תשרי איירי דפליגי התם אי בעינן

כולה אסיף בתקופה חדשה או מקצתו) ושמעתין דהכא אתיא כאחרים דאמרינן התם אחרים בתקופת ניסן (הוו) קיימי ומייתי דרשה דהכא וקשיא לפירוש הקונט' דבפ' היו בודקין (סנהדרין דף מא:) משמע דיום ט"ו של חדש הוי מן החדש דקאמר עד מתי מברכין על החדש נהרדעי אמרי עד י"ו לכך צריך לפרש דהכא קאמר עד דמשכה שיתסר אפילו ע"י עיבור אדר א"נ דמשכה עד שיתסר ושיתסר בכלל היינו כגון דנפלה תקופת ניסן בשבסר דכי מעברת נמי לאדר הרי היא נופלת בשיתסר ואין כאן אביב כלל בחדש ניסן ואין להקשות דלעבריה לאדר ולשבט דהתנן בפרק אין נערכין (ערכין ד' ח: ושם) אין פוחתין מד' חדשים מעוברין בשנה ולא יותר מח' ומפרש בגמ' (שם דף ט.) דלא נראה לעבר יתר על שמונה ומוקי לה בשנה מעוברת אבל בפשוטה יותר על שבעה:

עברה להההיא שתא ולא תחוש לה – תימה דתניא בפ"ק דסנהדרין (דף יא: ושם) על ג' סימנין מעברין השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על שנים מהן מעברין על אחד אין מעברין ורשב"ג דאמר התם על התקופה איבעי לן על התקופה שמחין או דילמא מעברין וקיימא בתיקו וי"ל דהתם בתקופת תשרי איירי אבל הכא בתקופת ניסן דעליה לבדה מעברין וצריך טעם כיון דמקרא קא דרשי הכא והכא מאי שנא:

דף כא:

על שני חדשים מחללין את השבת – פי' בקונטרס ומן התורה מחללין על כולן אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהן לא איכפת לן אי למלאן אי לחסרן ע"פ עדים וקשיא דבגמרא תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב וי"ל דמ"מ כל ר"ח איתרבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפ' כיצד צולין (פסחים דף עז.) גבי דחיית שבת וטומאה שעירי ראש חדש איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי וכדאביי:

על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש – והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין היינו לאחר שישמעו מפי ב"ד מקודש ונתינת טעם הוא דלכך מחללין עליה השבת עדים שראו את החדש ופירש בקונטרס דבשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממהרת יציאת שלוחין שאין מחללין השלוחין לצאת בשבת היום וכשלא יבואו עדים היום יתעבר החדש והכל יודעים (שיום) קדשו למחר והשלוחים יוצאים משתחשך לומר שעברו את החדש אבל בניסן ותשרי אם לא יבאו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר שאין ב"ד מקדשין בלילה נמצאו ממעטים הלוכן מהלך לילה ויותר ודבר תימה פירושו שתלה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים הא כי מקלע יום

שלשים דאלול בשבת וראו עדים את החדש על כרחן צריכין לחלל ולבא בשבת דאי מאחרים עד אחד בשבת היה מקלע יום ערבה בשבת ודחינן ליה משום ערבה כדאמרי' בפ' (החליל נד) [לולב וערבה] (סוכה מג.) ומיהו אניסן ודאי צריך טעם ובמתניתין פי' הקונטרס שבהן שלוחין יוצאים הלכך חשיבי כלומר לפי ששלוחים יוצאים בהן משום תקנת מועדות ראוי לעדים לחלל עליהם שבת כדי שיקבעו מועדות בזמנן וכאן נמי פי' הקונטרס עדיין טעם החילול שיתקדש החדש בזמנו כדקתני ובהן מתקנין את המועדות דרחמנא אמר אשר תקראו אותם אפי' בשבת ויציאת שלוחין דקתני אינו אלא לייפות וליישב טעם החילול בשביל זאת שיש דברים שאין הטעם תלוי בהן והן נעשין סעד לדבר ליישבו ולייפותו כאותה ששנינו בפ"ק דסנהדרין (ד' יא.) אין מעברין השנה מפני הגדיים והטלאים אבל עושין אותן סעד לשנה כיצד מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין ואם תאמר ומה טעם דמתניתין לניסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש בשלמא היכא דנראה בעליל ביום כ"ט או בליל ל' אע"ג דודאי יקדשוהו ב"ד למחר אין יוצאין עליו לאלתר חיישינן דלמא מימלכי ב"ד ומעברי ליה ואתי לקלקולי מועדות אלא היכא דלא קדשוהו ביום ל' ליפקו ביום ל"א שא"א לדחותו יותר מיום ל"א ויש לומר דגזרו האי [אטו האי] משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב:

דף כב.

ופסלו את עבדו – סברי לה כר"ש דמכשיר בקרוב והחדש הזה לכם היינו בכם ודרשינן נמי כשרין ומיוחסין למעוטי גר וממזר כדדרשינן מאתך בדומין לך בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לו:):

אלו הן הפסולין – בגמרא משמע שכל הפסולים דמתניתין דרבנן דאמרי' עלה זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה והשתא משחק בקוביא למ"ד בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד:) לפי שאין עוסקין בישובו של עולם ניחא ולמ"ד נמי משום דהויא אסמכתא אין נחשב גזלן בעיניו כיון דמדעתו נותן ומלוה ברבית שאינה קצוצה דרבנן ואפי' ברבית קצוצה נמי לא משמע ליה לאיניש איסורא כשנותן לו מדעתו אלא א"כ ממשכנו על כרחו ומפריחי יונים למ"ד אי תקדמיה יונך ליוני היינו משחק בקוביא ולמ"ד ארא אין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה ור' היא כדאשכחן בפרק השולח (גיטין דף לו.) א"נ בסחורה דרבנן כי ההיא דזה בורר (סנהדרין דף כו.) גבי ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספו ומייתי שאין זו סחורה גמורה דאזלי בשליחותייהו והא דמשמע בפרק לולב הגזול (סוכה דף לט. ושם) דמותר למכור

פירות שביעית לע"ה גבי מבליע לו דמי אתרוג בלולב משום דאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה אבל משום סחורה לא אסור ובפרק זה בורר (סנהדרין דף כו.) נמי פריך ונזבנינהו לכהן בדמי תרומה גבי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה של שביעית וי"ל בדבר המלקט ע"מ לאכול והותיר מותר למכור וכן פורע חובו בפרק בתרא דע"ז (דף סב. ושם) דאסור משום לאכלה ולא לסחורה משמע כדפרשינן ואפשר דלוקח ע"מ לאכול לא חשיב סחורה אא"כ לוקח בזול ע"מ למכור ביוקר שקונה להרויח ובמסכת שביעית (פ"ח משנה ד) פירש דין סחורה ע"פ הירושלמי ועבדים בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד:) לא תני להו דפסולין דאורייתא אבל הכא איצטריך למיתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מיפסלי מכשרי לעדות החדש מידי דהוה אקרובים לר"ש:

מחללין את השבת – עדים שראו את החדש ואפילו עדים המעידים עליהם בשאין ב"ד מכירין עדי החדש מחללין את השבת להעיד עליהם כדמוכח בריש פרק שני שהלך ר' נהוראי אצל העד באושא בשבת להעיד עליו:

משלחין עמו אחר להעידו – ואותו אחר נמי מחלל עליו את השבת כדפירשנו לעיל בסוף פרק ראשון:

דף כב:

וחד מי מהימן – תימה כי לא מהימן נמי מחלל את השבת לילך שם שמא יצטרף עם אחר כדתנן בפ"ק (לעיל ע"א) גבי אב ובנו דילכו לא מפני שיצטרפו זה עם זה אלא שאם יפסל האחד שיצטרף השני עם אחר ונראה דלא מקשה היאך אחר מחלל שבת כיון דלא מהימן לחודיה אלא מקשה על לישנא דמתני' דנקט אחר דמשמע דחד מהימן:

אלא מאי אותו אותו זוג – תימה מאי קאמר אני יכול לומר אחד מאותו הזוג:

סהדא אחרינא הוה – י"ל דמיירי בעד. אחד שראה החדש שהלך רבי נהוראי להצטרף עמו ולהעיד נמי על החדש והא דקתני בברייתא להעיד עליו אחדש קאי אבל בירו' ובתוספתא (פ"א) מוכח בהדיא דבהכרת העד מיירי שהלך ר' נהוראי להעיד עליו דכשר וכן פרש"י וקאי פירכא דאי הכי אתרי שינויי:

להטעות את חכמים – שאירע יום ל' של אדר בשבת ולא נראה החדש בזמנו ובייתוסין מתאוין שיהא יום א' של פסח בשבת כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועצרת באחד בשבת לפי שהיו דורשין ממחרת השבת שבת בראשית כמשמעו כך פי' בקונטרס וא"ת ומה מרויחים והלא מתקלקלין לענין פסח וי"ל דלא חשיבי ליה קלקול משום דדרשי אתם ואפי' מזידים:

מוליך ומביא מעלה ומוריד – בירושלמי משמע כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב דא"ר אסי חזינא כוכבא דנחית וסליק חזינא כוכבא דאזיל ואתי:
גזירה משום ר"ח חסר שחל להיות בע"ש – ה"נ הוה מצי למימר משום ר"ח מלא שחל להיות בשבת מהני טעמי דמפרש:

דף כג.

והא דלא עביד במוצאי שבת איתנוסי איתנוסו – וא"ת והשתא נמי דלא עבדו אמלא כלל כי מיחל ר"ח מלא בשבת יאמרו האי חסר הוא והאי דלא עביד למוצאי שבת איתנוסי דאיתנוסו וי"ל דהיכא דודאי עבדי לעולם משואות בין אמלא בין אחסר כי לא עבדי כלל ודאי תלו באונס אבל השתא דזימנין עבדי וזימנין לא עבדי כי לא עבדי השתא במוצאי שבת לא תלו באונס אלא במילתא דשכיחא:
משום בטול מלאכה לעם שני ימים – פירש בקונטרס אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני גולה ממלאכה ב' ימים בין אמלא בין אחסר אבל כי עבדי אחסר ידעי שביום שלשים נקבע ויעשו מלאכה למחר ולחנם דחק לפרש ר"ה דאכל ר"ח קאי כי לא היו רגילין לעשות מלאכה בר"ח כדאמרינן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כב:) ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וחולו של מועד קורין ארבעה ורגילין לומר שהוסיף המקום י"ט לנשים בר"ח בשכר שלא נתרצו על מעשה העגל כשאמר להם אהרן (שמות ל"ב:ב') פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו' ויתפרקו כל העם וגו' אשר באזניהם אבל דנשיהם לא הביאו שלא רצו הנשים ליתן:
ארבעה מיני ארזים – תימה דבפרק לולב הגזול (סוכה דף לז. ושם) א"ר יהודה סוכה אינה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב ופריך עלה מהא דמכשר ר"י לסכך בנסרים של ארז שאין בהם [ארבעה על ארבעה] ומשני מאי ארז הדס כדאמר רבה בר רב הונא י' מיני ארזים הן והשתא לרב יהודה אמר רב דאמר ארבעה ותו לא מאי איכא למימר ושמא הכא לענין מקח וממכר פליגי אבל כולהו מודו דעשרה מיני ארזין הן ובירושלמי חשיב עשרים וארבעה:
שטה תורניתא – בפ"ק דע"ז (דף יד. ושם) דאמר מאי אצטרובלין תורניתא לאו היינו תורניתא דהכא דההוא אין לו עיקר כדמשמע התם והאי דהכא שהוא מין ארז ודאי יש לו שורש ועוד תורניתא הוא דלא מזבן הא שאר אילנות מזבני והתנן (ע"ז דף יט:) אין מוכרים להן במחובר לקרקע דכי האי גונא דייק התם גבי דקל טב לכך נראה דההיא

דהתם מין אדמה כעין כובריתא דפרק א"ר עקיבא (שבת דף צ.) ובפ' האשה שהיא עושה (נדה דף סב.) דאכולהו מייתי לה ההיא דכל שאין לה עיקר:

עץ שמן אפרסמון – והא דכתיב (מלכים א ו) ויעש כרובים עצי שמן ומתרגמינן אעי דזיתא תרי גווני עץ שמן דאפרסמון לאו עץ זית הוא דכתיב בעזרא (נחמיה ח) צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ובמסכת תמיד (פ"ב משנה ג) עץ זית פסול למערכה עץ שמן כשר:

ערמונים דולבי – פי' בקונטרס קשטינייר"ר וקשיא דבפרק לולב הגזול גבי ענפיו חופין את רובו פריך ואימא דולבא ואנן קא חזינן דלאו הכי הוא ומיהו התם נמי פי' בקונט' קשטינייר"ר:

דף כג:

זו בירם – משמע כאן שהוא מארץ ישראל וכן מפרש ר"ת בקדושין (דף עב.) גבי מיחסי דפומבדיתא מבירם נסבי:

כמה הוו להו תלתין ותרתין – תימה בזמן שבית המקדש קיים נמי מרחקי טובא כדמוכח בפ"ק דתענית (דף י.) שהיה מהלך ט"ו יום מירושלים עד סופה של כל א"י גבי כדי שיהא מגיע האחרון שבא"י לנהר פרת וזה היה לצד בבל דפרת לצד בבל הוא ואין לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני כדמשמע בפרק אלו מציאות (ב"מ דף כח. ושם) וצריך לומר דרצועה נפקא לא"י מצד אחד עד פרת חוץ מבבל וקשה היאך אפשר שירושלים הויא טבור של א"י שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות לכל צד הרי מהלך שני מאות לכל צד הרי מהלך עשרים ימים לאחרון שבירושלים ממהלך עשר פרסאות ועוד הרי ירדן מן המזרח מהלך יום אחד מן המזרח לירושלים והוא קצה א"י:

לא היו זזים משם – לפי שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות וכל החצר חשובה כד' אמות כדתנן בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מא:) נתנוהו בדיר וסהר וכו' והא דמשמע בההוא פירקא (דף מז: ושם) גבי דיכריא דאתו למברכתא שכל העיר חשובה להם כד' אמות היינו בעיר המוקפת מחיצות והכא בירושלים לאחר שפרצו בה יונים פרצות דחשיב' כרשות הרבים כדאיתא פרק המוצא תפילין (עירובין דף קא.) ומיהו אשכחן עיר דחשובה כד"א אף בלא מחיצות כדתנן בפרק כיצד מעברין (עירובין דף נז.) נותנין קרפף לעיר עוד תנן (שם דף ס.) הנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום ואם לענין יוצא חוץ לתחום נמי נותנין לו כל העיר כולה עם עיבורה כד' אמות אם כן בלא מחיצות נמי תחשיב כולה כד' אמות:

שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח – הא דלא חשיב לה בפ"ק דביצה (דף יא:) גבי דברים שהתירו סופן משום תחילתן משום דבהך לא קשה לן מידי דמתניתין היא דאכל הני דהתם פריך תנינא ומשני להו:

או דילמא לישנא דצערא – פירש בקונטרס משום שעל שם שאסורין כאילו בזיקין שאינן זזים משם כל היום כולו והיינו קודם דאתקין רבן גמליאל שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח וקשיא מאי מייתי מסעודות גדולות הא ע"כ קודם ר"ג הכי הוה לכך נראה דמיבעי ליה אי אותו מקום צר להם או מרווח ומייתי ראיה דמרווח ואם תאמר כיון דאיסור שבת עלייהו היאך יוצאין מחצר לחצר י"ל כיון דקודם דפרצו בה היו יכולים ללכת בכל העיר גם עתה משנפרצה אלא כמה מבואות וחצרות פתוחים לאותו חצר שהיו [רשאין] להלך בהן כארבע אמות:

דף כד.

גירי קא משדייא – בלבנה אין לחוש אם רואה פגימת הקשת דאין קשת אלא ביום ואז הלבנה כשרגא בטיהרא ולא אמרי עובדיה גירי קא משדייא:

תני חדא לצפונה דבריו קיימין – קשה לי דדריש ר' יוחנן לעיל (דף כג.) עושה שלום במרומיו מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה וכשהלבנה לפני החמה ופגימת הלבנה בחידושה לעולם כלפי מזרח ובו רואה החמה פגימותיה ור' אליהו בר שלמה מגורגו"ש הראני דבשני גלגלים [הם] חמה ולבנה ויכולה להיות ראיית הלבנה לפני החמה וחמה אינה רואה פגימותיה שגלגל הלבנה למטה מגלגל החמה שהוא למעלה ממנו ולחכמי המזלות זה פשוט:

אבל מצטרפין לעדות – למ"ד (שבועות דף מז:) בב' כתי עדים המכחישות זו את זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ניחא דמצטרפין לעדות ממון אבל למ"ד בהדי סהדי שקרי למה לי היאך מצטרפין לשום עדות אפילו לעדות החדש לכן דחק בקונט' לפרש אחד מהן מצטרף עם אחר שיאמר כמותו ובעדות של חדש זה איירי והא דקתני לעדות אחרת היינו כלומר דמצטרף עם אחרים דנעשה עדות אחרת והכי מפרש לה בהדיא בסוף פרק כל הנשבעין (שבועות דף מח.) משום דהוה ליה חד ואין דבריו של חד במקום שנים:

בדמות שמשיי – בהיכל ואולם מוקי לה ול"ג המשמשין לפני במרום:

אכסדרה תבנית אולם – סתם אכסדרה אין בו כי אם ג' מחיצות ורביעית פרוצה במלואה כדמשמע בפ' לא יחפור (ב"ב דף כה. ושם) דקאמר עולם דומה לאכסדרה ורוח צפונית

אינה מסובבת והא דקתני אכסדרה תבנית אולם לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה אע"פ שלא היה במלואה דה"ל גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן וכדתנן במדות (פ"ד מ"ז) ושמא לפי שהיה שם בית החליפות וכותל מפסיק במלואו בפנים:

דף כד:

שפודים של ברזל – הא דקרי ליה שפודים משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא א"כ באה זהב כדאי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח. ושם):

חוץ מפרצוף אדם – תימה מאי קושיא דלמא הכא במוצא וכדרבא דמוקי לה כר' יהודה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מג. ושם) אבל עשייה שריא וי"ל דסוגיא דהכא כאביי ולית ליה דרבא ומוקי לה בעושה ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם דקיימא לן כרבא לגבי דאביי ומיהו אין ראיה דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש לא תעשון אותי וכן תניא לקמן טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה:

לא תעשון אתי – וא"ת ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים תיפוק ליה משום צורת אדם לחודיה וי"ל כי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי א"נ אם מצא צורת אדם אסור להשלים לד' פנים ומיהו קשיא דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת וי"ל דלא מקרו שמשיי וכרובים שבשמים לא נתבררה צורתם:

לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון – הני תלת מילי דאביי לא הדר ביה בכל זמנא דכולה אמת וה"ק לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים:

ממעל לרבות מלאכי השרת – למאי דסליק אדעתיה דאיירי בעשייה הוה מצי לאקשויי דמות שמשיי מלא תעשון נפקא:

שאני ר"ג דאחרים עשו – ואע"ג דבכל מילי אמירה לנכרי שבות כדמוכח בפ"ב דמו"ק (דף יב.) ואפילו בדרבנן איכא שבות ובפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא גבי חוסם פרה ודש בה הכא לא גזור משום מצוה וצריך ליזהר כשמלוין לנכרים ומחתמין החוב בחותם של שעוה שתלוי באגרת דלא סמכינן אדרבא כדפרישית דלא פליג רבא ואם הנכרי מביא לו חותם מעצמו מותר:

סמי עיניה דדין – אלמא אסור להשהותו שמא יחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר ומשני כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא שמא יאמרו ע"ז הוא לו אבל אחשדא דלא תעשון לא חיישינן ומפרש בה"ג דההיא דרב יהודה בצורת דרקון משום

דתנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מב:) מצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה דרקון יוליכם לים המלח ומפרש התם משום דהני חשיבי להו וה"נ חשיב טפי חשדא משאר: **והא רבן גמליאל יחיד** – תימה והא צורה דר"ג לא היתה בולטת וי"ל דמ"מ שייך בה חשדא דגבי לבנה אין חילוק כיון דאינה בולטת ברקיע:

ראינוהו במזרח – הישנה וערבית במערב את החדשה עדי שקר הם דקיימא לן (לעיל כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא כך פירש בקונטרס בשם רבותיו והקשה מדקתני בברייתא פעמים שבא בארוכה ואין לשון ארוכה וקצרה נופל כאן שהרי מתוך קוטנה הישנה נכסית מבני מערב כשהיא במזרח לפני חדושה ופירש בקונטרס דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שבי"ב שעות שביום אין ממהרת לבא מתוך המזרח לתוך המערב וע"ז קאמר פעמים שבא בארוכה ושוהה לבא ודבר תימה הוא מאי ס"ד דר' יוחנן בן נורי למה לא תוכל לילך בי"ב שעות כל רוח דרומית ועדיין מקצה רוח מזרחית ומערבית עמו ובירושלמי משמע כלישנא קמא דקאמר רבי שמלאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו' שעות אין כח בעין לראות את הישן נראה ישן שחרית לא נראה חדש בין הערבים חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית א"ר חייא בר אבא ולמה קבלם ר"ג שכן מסורת הוא מאבותיו פעמים שבא בארוכה ופעמים מהלך בקצרה ותימה מי פליג המסורת מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל בסוף פ"ק (דף כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי ושמא יש לחלק בשעות דיש שעות קטנות ביום כגון בתקופת טבת ויש שעות בינוניות כגון בימי ניסן ותשרי ויש גדולות כגון בתקופת תמוז ואי בקטנות או בבינוניות מיכסי סיהרא לבני א"י תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא כגון דבא בארוכה פעמים דלא מכסיא כגון דבא בקצרה:

דף כה.

לאורתא מקדשין לך ואת קיימת הכא – תימה הא שפיר אפשר שיהא המולד ביום ל' קודם י"ח שעות שיכולה לראות ביום ותראה הישנה ביום כ"ט שחרית אפילו לבני מערב שמא לא היה כל כך שחרית שכבר יצא שמש בגבורתו שלא היתה ראויה לבני מערב ובקונטרס פי' ואת קיימת הכא ואם תהא נראית ערבית שוב לא יקדשו החדש למחר כדאמר בפ' קמא (דף כ: ושם) וצריך שיהא לילה ויום מן החדש שאם נראית הישנה לאור עשרים ותשעה אין מקדשין מחר את החדש וזה אי אפשר להיות כדפרישית בפ"ק (שם ד"ה חצות):

זיל לעין טב וקדשיה – שם היו קבועים לקדש את החדש כדאי' בפסיקתא בפסוק תקעו בחדש שופר למה בית דין מקדשין החדש בעין טב לפי שהוא בית הועד אמר הקב"ה בית מועד של כל העולם שנאמר (ישעיהו ב':ג') כי מציון תצא תורה ואמרי' בירושלמי כשם שתוקעים ביבנה כך תוקעים בעין טב משמע שהיה שם בית דין קבוע דומיא דיבנה:

דף כה:

שהימים הראשונים היו טובים מאלה – ולכך יש לשמוע לראשונים יותר מן האחרונים אל תאמר כך דאין לך אלא שופט שהיה בימיו:

ראוהו ב"ד בלבד – פי' ב"ד של כ"ג ולכך פירש בקונטרס דהיה להם שהות דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמ' ולא תהא שמיעה גדולה מראייה ולקדשוה מיד שראוהו הא לא היה להם שהות לקדש:

אימת הוי חק בגמר דין – דהאי קרא דכי חק לענין ראש השנה דרשינן ליה בפ' קמא (דף ח:) והוא הדין בכל חדשים:

לא תהא שמיעה גדולה מראייה – פירש בקונטרס דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש ובחנם דחק דאפילו בדיני נפשות אמרינן הכי בפרק החובל (ב"ק דף צ: ושם) אם ראוהו ביום:

כגון שראוהו בלילה – דאין יכולין לקדש על פי ראייה בלילה דא"כ היתה ראייה בלילה מקום קבלת עדות ואין קבלת עדות אלא ביום אפילו בדיני ממונות כדאמרינן לעיל דקרי חקירת עדות כתחילת דין:

עד דאיכא אהרן בהדך – ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד וסוגיא דהכא כמאן דאמר בשמעתא קמייתא דסנהדרין (דף ג.) דבר תורה חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט מדאיצטריך ליה הכא עד דאיכא אהרן בהדך דלמאן דבעי מדאורייתא שלשה מומחין וכדי שלא תנעול דלת הכשירו בשלשה הדיוטות גבי עדות החדש אין להכשיר ואם כן לא צריך קרא:

דף כו.

דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה – תימה דבפרק אלו הן הגולין (מכות דף יב.) נפקא ליה מקרא אחרינא דאמר מנין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש שאין הורגין אותו עד שיעמוד בב"ד תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט ויש לומר דעיקר דרשה מהתם וקרא דהכא איצטריך דלא יליף מהתם לשאר דינין להצריך ב"ד

אחר דשאני התם דאמר רחמנא והצילו העדה ומיהו הוא הדין לענין מכה חבירו כדמוכח בפ' החובל (ב"ק דף צ: ושם) ובעד נעשה דיין יש דינים חלוקים כמו שפירשנו בפ' ב' דכתובות (כא: ושם ד"ה הנח) דבעדות החדש דאורייתא עד הרואה הוא דנעשה דיין ובקיום שטרות דרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיין ובדיני נפשות אפילו עד הרואה אין נעשה דיין:

חוץ משל פרה - הא דלא קתני נמי חוץ משל ראם דשל ראם נמי איקרי קרן דכתי' (דברים ל"ג:י"ז) וקרני ראם קרניו וכתיב (תהילים כ"ב:כ"ב) ומקרני רמים עניתני ושמא אינם חלולים ואינם ראוים לשופר:

והיה במשוך בקרן היובל - תימה דלא מייתי קרא דיצחק דכתיב (בראשית כ"ב:י"ג) בסבך בקרניו ואע"ג דההוא קרא מחיים דה"נ מייתי לה בגמרא בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו וי"ל דנראה ליה לאתויי האי משום דכתיב ביה שופר:

אקרו קרן ואקרו שופר - פירש רש"י אקרו קרן כדאמרן ואקרו שופר דכתיב במשוך היובל וכתיב ויהי קול השופר יש מקשין אמאי לא הביא האי קרא דמתניתין במשוך בקרן היובל בשמעכם קול השופר להוכיח דכל שופרות אקרו שופר שטות להקשות וקל להבין דאדרבה מהאי קרא מוכח דשופר אקרי קרן ועוד צריך להוכיח דבעלמא שופרות אקרו שופר:

חוטא בל יתנאה קאמרינן - וגבי שופר מתנאה נמי בקול תקיעתו:

כיון דלזכרון קאתי - תימה אפוד וחשן נמי לזכרון קאתו כדכתיב בקרא וי"ל דהשבטים זכרון הם:

ולא שנים ושלשה שופרות - ולא דמי למניח שופר בתוך שופר כדפירש בקונטרס דעל גלד ראשון אתוסף גלד שני שפת השני בתכליתו של ראשון והקול יוצא דרך כולם:

לנדה גלמודה - ונפקא מינה כדדרשינן בסוטה (דף מב.) כי עדת חנף גלמוד (איוב ט"ו:ל"ד):

דף כו:

חלוגלוגות - ונפקא מינה לזב בפ"ק דיומא (דף יח.) דאמרינן אין מאכילין אותו דברים המביאים לידי טומאה כגון חלוגלוגות:

של יעל פשוט - פירש בקונטרס חיה שכן שמה וקורין אותה אשטנבו"ק ובערוך פי' היא כשבה נקבה וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט וכפירש הקונטרס נראה דיעל חיה דכתיב (תהילים ק"ד:י"ח) הרים הגבוהים ליעלים ואקו ודישן (דברים י"ד:ה') מתרגמינן

ויעלא ורמא ומצוה בשל יעל פשוט כדמשמע בגמ' דכמה דפשיט טפי עדיף משום נשא לבבנו אל כפים ומיהו אין הלכה כן אלא כר' יהודה דאמר בר"ה בשל זכרים כפופים דהיינו של איל ור' לוי קאי כוותיה בגמ' דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים דקסבר כמה דכייף אניש טפי עדיף משום והיו עיני ולבי שם וכדאמר ר' אבהו בפ"ק (דף טז.) למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק ומיהו נראה דלא פליגי אלא לכתחילה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה . והיכא דלא מצא של איל יוצא בשל רחל או בשעיר עזים תדע דלמצוה פליגי דהא ר' לוי מצוה קאמר ועוד אטו פשוט וכפוף כתיב בקרא תעבירו שופר כתיב ביובל (ויקרא כ"ה:ט') וילפינן ר"ה מיניה וכיון דכולהו אקרו שופר חוץ משל פרה למה לא יצא ועוד משמע דפלוגתא דרבנן ור' יוסי בפני עצמן ופלוגתא דרבנן ור' יהודה בפני עצמן ולאו חדא פלוגתא היא ואם תמצא לומר דדוקא איירי אם כן הויא חדא פלוגתא דלתנא קמא כולהו כשרין בין בראש השנה בין ביוה"כ בין בתעניות חוץ משל פרה ור' יוסי אומר אף של פרה ולאידך רבנן ר"ה ויוה"כ בשל יעל ותעניות של זכרים ולר' יהודה ר"ה של זכרים וביובל בשל יעלים ומיהו קשה קצת דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ היינו משום דילפינן גזרה שוה זה מזה בשביעי שביעי כדאמרינן בפ' בתרא (דף לד.) וכדתנן שוה יובל לר"ה לתקיעה ואי הוה טעמא משום מצוה בעלמא כדאמרינן דכמה דכייף אניש טפי עדיף היינו דוקא בראש השנה שהתקיעה לתפלה ולזכרון אבל יובל אין התקיעה אלא סימן שלוח עבדים והשמטות שדות החוזרות לבעלים לכך היה נראה לי מתוך זה דאינו יוצא אלא בכפוף פירוש דצריך להיות כפוף אי לא לא וגמרינן יובל מיניה:

ושתי חצוצרות באמצע - שתי שופרות היו להן אחד מכאן ואחד מכאן כדי שיהיו החצוצרות באמצע משום דמצות היום בחצוצרות:

רבי יהודה אומר בר"ה בשל זכרים וביובלות בשל יעלים - לית ליה לרבי יהודה שוה יובל לר"ה והא דבעינן שופר בראש השנה לאו משום דילפינן מיובל אלא כאידך תנא דיליף בפ' בתרא (ג"ז שם דף לד.) מדכתיב תקעו בחדש שופר ומיהו ההוא תנא נמי יליף ר"ה מיובל בגזרה שוה כדקאמרינן שלש תרועות נאמרו בר"ה ומייתי קרא דוהעברת שופר תרועה דכתיב ביובל וביום ולא בלילה נמי יליף מיובל כדקאמר התם והא דאיצטריך ליה קרא דתקעו בחדש שופר משום דיליף נמי ראש השנה ממדבר והוה אמינא דבחצוצרות כמדבר לכך נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לר"ה אלא לענין הך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ר"ה דטעמא דר"ה מסברא בעלמא

דכמה דכייף איניש טפי עדיף שהוא יום הדין ולהזכיר עקידה אבל יובל דלשלוח עבדים ושדות החוזרות לבעלים אין לחוש אלא שיהא שם שופר עליו אע"ג דר' לוי נמי משוה להו לענין זה משום גזרה שוה יש לומר דבהא פליגי:

דף כז.

בתורה אחד קורא – פירוש לבדו ואחרי כן המתרגם מתרגם לבדו ולא שנים קורין יחד ומתרגמין יחד:

אבל שנים לא – והא דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף טו. ושם) שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם לא שלא יקרא אחר עמו דא"כ כל התורה נמי אלא שלא יחלקום לשנים זה ארבעה וזה ארבעה ומה שנוהגין לקרות שנים בתורה סמכו אמתני' דפרק בתרא דבכורים. (משנה ז) דתנן בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא בכורים התקינו שיהיו מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע:

כמאן מצלינן זה היום תחלת מעשיך – תימה הא קי"ל כרבי יהושע כדאמרינן בפ"ק (דף יב.) לתקופה כר' יהושע ואומר ר"ת דקי"ל כרב עינא דפריך משוה יובל ורב עינא ה"ק והא איכא זה היום תחלת מעשיך דאיתיה בראש השנה וליתיה ביובל אלא ודאי הא דאמרינן ליה לאו משום ברייתו של עולם אלא משום תחלת מעשה דין שהעולם נדון בו להתקיים או לאו וזה שייך נמי ביוה"כ דיובל דהוקש לר"ה כדלקמן בפרק בתרא (דף לד.) (אבל בשאר יומי לא) ואע"ג דמשני ליה שפיר רב עינא לא הדר ביה ומיהו לאידך לישנא קשיא דקאמר מתני' דלא כר"א הוה ליה לשנויי דזה היום תחלת מעשיך לאו אבריאת עולם קאי ומה שיסד ר"א הקליר בגשם דשמיני עצרת כר"א דאמר בתשרי נברא העולם ובשל פסח יסד כר' יהושע אומר ר"ת דאלו ואלו דברי אלהים חיים ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן ודכוותה אשכחן בפרק עושין פסין (עירובין דף יח. ושם) גבי אדם שעלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף לא נברא אלא אחד:

כמאן דלא כר' אליעזר – תימה הא ע"כ לא שוו לכל מילי דהתניא לקמן בפרק בתרא (דף ל.) שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו את החדש בין בב"ד שלא קדשו את החדש וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע:

שופר שנסדק ודבקו פסול – פי' בקונטרס דהוה ליה כשני שופרות משמע שר"ל שנסדק לגמרי שנחלק לב' חתיכות שאם היה מחובר מצד אחד אין זה שני שופרות ותימה דאם

נחלק לגמרי היינו דבק שברי שופרות ולכך נראה דנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו ולפי שאין שם שופר עליו וכ"ש דבק שברי שופרות אלא זו ואין צריך לומר זו קתני א"נ יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות והוי שם שופר עליו טפי קא משמע לן ודבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות אלא דאין זה קרוי שופר אי נמי משום דכתיב (ויקרא כה) והעברת דרך העברתו כי היכי דפסלינן הפכו ותקע בו משום דבעינן דרך העברתו ואפילו נפסל מטעם משום שנים ושלשה שופרות אין קשיא כלום:

דף כז:

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר - אם נפרשה דאירי לאחר הסתימה לפי שלא הוחלקה סתימת הנקב אין הרוח יוצא בפשיטות ומעכב את הקול קשיא כיון דכל הקולות כשרין בשופר כדאמרינן בגמרא מה לי מעכב מה לי אינו מעכב ונראה דאירי קודם סתימה דקודם שנסתם היה הנקב מעכב את הקול שהיה הקול משתנה מחמת הנקב וכשסתמו חזר לכמות שהיה ובירושלמי גרס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו פסול כשסתמו וטעמא דפסול כיון דסתימה זו מסייעה לקול משום דשופר אחד אמר רחמנא שלא יסייע דבר אחר לקול כמו צפהו זהב דאם נשתנה קולו פסול אבל אם לא היה מעכב את התקיעה שלא נשתנה קולו מתחילה מחמת הנקב הרי הוא כאילו לא ניקב ואין לחוש במה שסתמו והיכא דלא סתמו קאמר בהדיא בירושלמי דכשר משום דכל הקולות כשרין בשופר והשתא רבי נתן דקאמר בגמרא במינו כשר שלא במינו פסול ע"כ אהיה מעכב את התקיעה קאי דאפ"ה כשר במינו דהא ר' יוחנן קאמר עלה בגמרא והוא שנשתייר רובו והוא שנפחת רובו ואי אפשר לנקב גדול כל כך שלא יעכב את התקיעה ומתני' כרבנן א"נ כר' נתן ובשלא במינו ללישנא קמא דרבי יוחנן ומיהו לאידך לישנא דרבי יוחנן דקאמר שלא במינו פסול והוא שנפחת רובו משמע אבל במינו אף על פי שנפחת רובו כשר קשיא מתני' כמאן דע"כ הא דאמרי רבנן בין במינו בין שלא במינו פסול יעמיד כמו כן רבי יוחנן כשנפחת רובו דמאי שנא לרבי נתן מלרבנן כמו שדומה לו לרבי נתן סברת דלא נפחת רובו כשר אפילו שלא במינו למה לא יאמר כמו כן לרבנן דכולה ברייתא בנפחת רובו מיתוקמא ואע"פ שלא נפחת אלא מיעוטו אי אפשר שלא יעכב הנקב את התקיעה אם לא נסתם ואפילו הכי כשר ולכך נראה ודאי לפרש מ"מ דאם מעכב את התקיעה לאחר שסתמו קאמר ובירושלמי קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר וכן בתוספתא

(פ"ב) ואפילו הכי קאמרי בירושלמי דמתני' ר' נתן ומסקנא דשמעתא והלכה למעשה נראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה מתחילתו קודם שנקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה מעכב התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר דאם מעכב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר ולא סתמו כלל כשר אפילו מעכב הנקב את התקיעה כדקאמרינן בירושלמי דכל הקולות כשרין בשופר:

ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא – הא דאמרינן בפ' כל גגות (עירובין דף צב: ושם) ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן שאני התם דליכא עשרה עם שליח ציבור והא דאמרינן בשילהי כיצד צולין (פסחים פה: ושם) מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמר רב וכן לתפלה ורבי יהושע בן לוי אמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים קשה במאי קא מיירי אי לענין צרוף כגון צבור ושליח צבור או ט' ויחיד אם כן הויא סוגיא דכל גגות דלא כרבי יהושע בן לוי וכוותיה קיימא לן דהא הני נשי קיימי לחודייהו כדמוכח בסוטה בפ' ואלו נאמרין (סוטה דף לח: ושם) דמייתי מינה ראייה לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת ואי לענין לצאת איירי אם כן קשיא מתניתין לרב ויש לומר דאיירי לענין לענות עם הצבור קדושה ויהא שמיה רבא משום דאמרינן (ברכות דף כא:) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' אבל בתקיעה ומגילה מודו:

ארוך וקצרו כשר – איצטריך לאשמועינן דלא תימא דפסול משום דכתיב והעברת:

צפהו זהב במקום הנחת הפה – היה נראה לפרש דעובי השופר במקום שמניח פיו קרי מקום הנחת הפה ושלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ אבל א"כ היינו צפהו זהב מבחוץ ואם נפרש דשלא במקום הנחת הפה היינו ראשו האחד לצד הרחב הא אמרינן בסמוך הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול והיינו יכולין לפרש דהתם בשאין בין הכל אלא שיעור שופר ודוחק:

צפהו מבפנים פסול – לפי שאין קול שופר אלא קול זהב וכן מבחוץ כיון דנשתנה קולו:

אם קול חיצון שמע לא יצא – שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי והיינו ב' או ג' שופרות:

נסדק לארכו פסול – לא תני הכא אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר כדקתני גבי נסדק לרחבו משום דלארכו לא מיפסל אא"כ נסדק על פני ארכו מראשו ועד סופו:

דף כח.

בשופר של עולה לא יתקע – כלומר במזיד ואם תקע כלומר בשוגג יצא דבשוגג מעל ונפיק לחולין אבל במזיד אין מעילה ולא נפיק לחולין וכשמחלק בין עולה לשלמים היה יכול לחלק בעולה גופה בין מזיד לשוגג אבל השתא מחלק בשוגג גופיה:

אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא – תימה מאי שנא משלמים דלא יצא משום דמצות ליהנות ניתנו ורבינו חננאל גריס הכא רבא ותימה דבסוף כסוי הדם (חולין דף פט. ושם) תניא תקע לא יצא וכן קשיא אההיא מהא דאמר רבא בפרק מצות חליצה (יבמות דף קנ: ושם) חלצה בסנדל שאינו שלו ובסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן מכתת שיעוריה ופרישית כולה בשלהי כסוי הדם ופ' לולב הגזול (סוכה דף לא: בד"ה באשרה):

המודר הנאה משופר מותר לתקוע בשופר של מצוה – בפרק ב' דנדרים (דף טז:) מחלק אביי בין הנאת סוכה עלי לאומר שלא אהנה מן הסוכה דיכול לאסור הסוכה עליו שאינה משועבדת לו אבל אין יכול לאסור עצמו על הסוכה שהוא משועבד לה ופריך עלה רבא וכי מצות ליהנות ניתנו אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה ולדברי רבא היה משמע דכאן נמי אי אמר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור לתקוע בשופר של מצוה אפי' לרבא כמו דאמר גבי סוכה אם לא נחלק משום דגבי סוכה בלאו מצוה יש הנאה בישיבה אבל שופר אי לאו מצוה אין הנאה בתקיעה דאינו מכוון לשיר ועל סוגיא דהתם קשיא דמשמע דוקא כשאמר שבועה שלא אשב בסוכה הוא דאינו יכול לאסור עצמו על סוכה לפי שהוא משועבד לה אבל אם אמר ישיבת סוכה עלי בשבועה אסור כמו בקונם וא"כ מאי חומר בנדרים מבשבועות דקתני התם הא שניהם חלין בענין אחד ויש לומר דנדרים חלין בכל ענין דשייכי דהיינו האסרת חפץ כדאמרינן בריש מסכת נדרים (דף ב:) דנדרים וחרמים מידי דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא ולכן חלים הנדרים בכל ענין שיאמר חוץ מהיכא דהזכיר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ומה שמחלק שם בין אמר ישיבת סוכה עלי לשבועה שלא אשב לא בא אלא לומר שיש חילוק בין נדר לשבועה לפי שהנדר בכל ענין שיאמר מיתסר חפציו עליה ובשבועה בכל ענין שיאמר קאסר נפשיה מן חפציו:

המודר הנאה ממעיין – הא דאיצטריך לאשמועינן מודר הנאה מחבירו ומשופר וממעיין דס"ד אמינא דוקא במודר מחבירו הוא דשרינן לתקוע לו ולהזות משום דסתם מודר

מחבירו אין דעתו על דבר מצוה כשאין מפרש בהדיא אבל אם פירש בהדיא ממעיין ומשופר אסור קמ"ל:

אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא – דמצות אינן צריכות כוונה בפ' ערבי פסחים (פסחים דף קיד:) משמע דהוי פלוגתא גבי הביאו לפניו מטבל בחזרת דקתני בגמ' אכלו דמאי יצא אכלו בשלא מתכוין יצא ובאידך ברייתא תניא ר' יוסי אומר אע"פ שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו (מצה) חזרת וחרוסת ודייק התם ע"כ לאו משום היכרא הוא מדקתני מצוה אלא משום דמצות צריכות כוונה והשתא מה שהוצרך רבא לדקדק מכאן ולא הביא מברייתא דהתם דקתני בהדיא דהוה אמינא היינו בירקות דרבנן אבל מצות דאורייתא בעי כוונה ומה שמקשה עליו מברייתות דלקמן ולא פריך מרבי יוסי דהתם דהוה מצי לדחויי דלעולם מצוה משום היכרא:

דף כח:

אבל הכא – תוקע לשיר מתעסק בעלמא הוה ולקמן בפרק בתרא (דף לב:) תנן המתעסק לא יצא:

אבל נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע היכי משכחת לה – לא הוה מצי למימר כגון שלא נתכוון משמיע להוציא השומע דמשמע ליה כדדייק בסוף סוגיא משמיע לעצמו דומיא דשומע לעצמו אלמא [לא] בעי כוונה:

דקא מנבח נבוחי – פי' בקונט' דאינו תוקע כשיעור תקיעה המפורש במשנתנו וקשיא דאם כן אפילו נתכוון נמי לא נפיק ונראה לי מנבח נבוחי שאין מתכוין לתקוע שיעור תקיעה ותקע שיעור תקיעה ושמא כך רוצה לומר בקונט' אי נמי כעין שפירש בקונט' לקמן בפרק בתרא (דף לג:) מתעסק שהיה נופח בשופר ועלתה לו בידו תקיעה:

ומנא תימרא דתנן – גבי זריקת דם תימה מאי אולמיה דהך מההיא דכהן שעולה לדוכן ויש לומר דגבי כהן שמתכוין לברך ולהוסיף יכול להיות שעובר אע"ג דלאו זמניה הוא אבל כאן שאין מתכוין להוסיף ואינו עושה אלא מחמת ספק אין לו לעבור אי לאו משום דחשיב זמניה אלא ודאי אמרינן דחשיב זמניה משום זמנין דאי מתרמי ליה בוכרא הדר מזה מיניה והוא הדין גבי כהן מהאי טעמא וא"ת הא דאמר בפ"ק (דף טז: ושם) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והא עבר משום בל תוסיף ועוד אמר בפרק בתרא (דף לד.) שלש תרועות נאמרו בר"ה שנים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים ואיכא למאן דאמר ב' מדברי סופרים והשתא עבר משום בל תוסיף אע"ג דכבר עבר ויצאו מכל מקום אי אתרמי ליה צבורא אחרינא הדר

ותקע וחשיב זמניה ועוד דאפי' לאו זמניה כיון דמתכוין לשם מצוה עובר משום בל תוסיף דמסיק רבא בסמוך לעבור שלא בזמנו בעי כוונה וי"ל כדפרישית בפ"ק (דף טז: ושם) דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים וברכת כהנים נמי אפי' מברכין כמה פעמים לצבור אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן מוסיף ברכה אחת כגון יוסף (ה') עליכם ככם (דברים א':י"א) או כיוצא בה וכן אם נטל לולב כמה פעמים ביום או אוכל בפסח כמה זיתים של מצה אין זה בל תוסיף וכל הניתנים במתנה אחת אם נתן כמה פעמים במקום אחד אין זה בל תוסיף אלא אם כן נותן במקום אחר וכן בהדס וערבה שבלולב אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב אין זה בל תוסיף אפילו למ"ד צריך אגד אלא אם כן מוסיף מין אחר ומיהו תימה דלפי' זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפלין בבית אחד לא היה עובר משום בל תוסיף ומסוכה אין להביא ראיה כאן מה שאין עובר בעשה ד' מחיצות אע"ג דאמרינן שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו:

מתן ארבע במתן אחת – כגון דם בכור שהוא מתן אחת בדם עולה ושלמים שהם שתי מתנות שהן ארבע ולא בדם חטאת שהן ארבע מתנות בד' קרנות דההוא למעלה מחוט הסקרא והני למטה:

לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו – והלכך טוב שלא יגרע המצוה:

לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו – והלכך כיון דיוצא באחד למה נזקקנו ליתן ארבע ועוד טפי עדיף באחד מארבע כמו שמפרש:

דלמא קסבר רבי יהושע מצות עובר עליהן שלא בזמנן – והישן בשמיני בסוכה ילקה לרבי יהושע ובשמיני ספק שביעי לא יתיב ומיהו לא קיימא מסקנא הכי:

הכא אי בעי מברך – משמע מכאן דכיון דעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב אינו עובר בעשה דאמור להם (במדבר ו) כל היום דהא קאמר אי בעי לא מברך:

דף כט.

דתנן כהנים ולוים מקדישים לעולם וגואלים לעולם – פירש בקונטרס שזו היא גי' ר"י הלוי ושאר רבותיו גורסין מוכרין לעולם וגואלין לעולם ושתיהן משניות הן במסכת ערכין (דף כו: ודף לג:) ובין מקדישין ובין מוכרין תרוייהו משנה יתירה נינהו אלא איידי דתנן התם גבי ישראל (שם דף כד.) אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ואין גואלין אחר היובל פחות משנה תנא סיפא נמי מקדישין וגואלין ואיידי דתני מקדישין וגואלין גבי הדדי תנא נמי גבי גואלים דמכירה מוכרין לעולם הכי מוקים לה במס' ערכין (דף

כז.) וגואלין לעולם היינו לפי שנאמר בישראל המוכר שדה אחוזה במספר שני תבואות ימכר לך שאינו מותר לגאול פחות משתי שנים אבל לוים גואלין מיד וגואלים לעולם ומקדיש היינו לפי שנאמר במקדיש שדה אחוזה לא יגאל עוד אלא יוצאה לכהנים ביובל והלוים גואלין לעולם ועתה גי' רבינו יצחק הלוי ניחא שאין היובל מפקיע מיד המקדיש אם הוא לוי כמו בישראל אבל מכירה וגאולה שגואל מיד א"נ בבתי ערי חומה שאינן נחלטות לסוף שנה מה ענין זה למצוה דיובל אע"ג דאין זה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג מ"מ לא משמע הכי לישנא דליתנהו במצות דיובל ועוד שמשנה ראשונה הוה ליה לאיתויי דההיא דמקדישין לעולם שהיא בפרק אין מקדישין (ערכין דף כו:) ולא ההיא דמוכרין לעולם דמתניתין היא בפרק בתרא דערכין (דף לג:):

קא משמע לן נהי דליתנהו בהשמטת קרקע בהשמטת כספים ושלוח עבדים מיהא איתנהו. כך כתוב ברוב ספרים ובקונטרס גרס קא משמע לן ותו לא ולא גרס נהי דליתנהו בהשמטה דודאי איתנהו בין שלקחו הם מישראל מחזירין דלא נפקי מכלל המצות בין שלקח ישראל מהן מן האלפים אמה שנתנו להם חוץ לעריהם יוצא ביובל ואפילו בתי ערי חומה שאין חוזרין לישראל ביובל חוזרין להם שנאמר ואשר יגאל מן הלוים כן הקשה בקונטרס ואין זו קושיא גמורה שהרי יש לפרש דהשמטת קרקע קרי מקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גזבר שאין יובל מפקיעה מיד מקדיש אם הוא לוי כדרך שמפקיעה אם הוא ישראל שיוצאה לכהנים ביובל ונהי דליתנהו בהשמטת קרקע דקאמר היינו בכל דין השמטת קרקע אבל זה ודאי קשיא דהוה ליה למימר בהשמטת קרקע דמכירה מיהא איתנהו כגון מכרו להם שדה או מכרו הם לאחרים כי היכי דחשיב בהשמטת כספים ושלוח עבדים ועוד מה ענין השמטת כספים אצל יובל הא בהדיא תנא בספרי בפרשת ראה דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמט כספים דמעט ליה מוזה דבר השמיטה שמוט שמיטה משמט כספים ולא יובל וזה דוחק לומר דנקטיה לרבי דלרבי תלויה השמטת כספים ביובל כדאמר בהשולח (גיטין דף לו. ושם) דבזמן שהיובל נוהג השמטת כספים נוהגת:

דף כט:

ברכת הלחם - דמצה וברכת היין דקידוש מבעיא ליה דוקא מהו כיון. דלא הנאותן הן: **מתני' אבל לא במדינה** - לא בירושלים ולא בגבולים כדפירש בקונטרס והא דקתני כל עיר שרואה ושומעת תוקעין בה היינו לאחר חורבן שתיקן רבן יוחנן בן זכאי וא"ת ומ"ש מלולב שהיה ניטל אפילו בגבולין בזמן שבהמ"ק קיים כדמשמע בלולב (הגזול) [וערבה]

(סוכה ד' מג. ושם) שהיו מוליכין לולביהן לבהכ"נ וי"ל דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא הואיל ואשתרי במקדש לא החמירו במדינה אבל תקיעת שופר מעשה חכמה ומיהו קשיא דלאחר חורבן הבית הקילו טפי בשופר מבלולב שתיקן רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש ב"ד אבל לולב לא אשתרי כדמשמע התם דמוקי לה ההיא דמוליכין לולביהן בזמן בית המקדש ובגבולין משמע דבזמן שאין בית המקדש קיים לא הותר בשום מקום וי"ל דשופר שהוא להעלות זכרוניהם של ישראל לאביהן שבשמים לא רצו לבטל לגמרי וכיון דתקון בחד ב"ד תקון בכל מקום שיש ב"ד אע"פ שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא ועוד י"ל דבדין הוא דלולב יהיה דוחה בגבולין יותר משופר שבראש השנה לא היה ידוע קביעות החדש אלא בירושלים אבל יום ראשון דלולב היה ידוע בגבולין:

הא לאו מלאכה היא דאיצטריך כו' – קשיא אדרבה אי מלאכה לא איצטריך קרא דהא מכל מלאכה לא תעשו נפקא ומשום דלאו מלאכה היא איצטריך קרא ונראה לי דאי לאו מלאכה היא הא פשיטא דליכא למיסרה אבל אי מלאכה היא איצטריך קרא סלקא דעתך אמינא תשתרי משום דכתיב יום תרועה יהיה לכם ואפילו בשבת ולהכי איצטריך קרא למיסרה ויום תרועה מוקי לה בחול:

כל מלאכת עבודה לא תעשו – בי"ט כתיב והוה מצי לאתויי כל מלאכה לא תעשו דאף ביום שבת לא איתסר אע"ג דלא כתיב ביה עבודה:

רדיית הפת – פירש רבינו חננאל רדייה דהכא לאחר אפייה ושרי לכתחילה ורדייה דריש מסכת שבת (דף ג:) דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי אפייה דאיסור סקילה או לא התירו דמשמע דאסור מדרבנן ברודה הפת בעוד שהיא עיסה דהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו ובחנם דחק דהך דהכא נמי לא שריא אלא מדאורייתא כדמוכח בפרק כל כתבי (שבת דף קיז:) גבי מציל פת מן התנור שמציל מזון שלשה סעודות דקאמר כשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן כדמוכח בפ' כסוי הדם (חולין דף פד:) דקאמרינן תקיעת שופר בגבולין תוכיח שספיקה דוחה יו"ט ואין ודאה דוחה שבת ואפילו הכי לא היו אוסרין אי לאו משום דרבה שמא יעבירנו:

שמא יטלנו ויעבירנו ארבע אמות – הא דלא נקט שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים פי' בקונט' בסוכה (דף מג.) משום דלא פסיקא דאם הגביהו על מנת להצניעו ונמלך והוציאו פטור וקשיא דגבי העברת ד' אמות נמי לא מיחייב אלא א"כ הגביהו על מנת להעבירו ד' אמות ונראה דמרשות היחיד לר"ה אית ליה הכירא וליכא למיגזר אבל

ברשות הרבים זימנין דלאו אדעתיה ומעביר ארבע אמות [ועיין תוספות מגילה ד: ותוס' סוכה מג. ותוספות ביצה יח.]:

דף ל.

וביבנה בפני בית דין אין שלא בפני ב"ד לא – והא דלא שמע איניש קל אוניה מקל תקיעה דיחידאי היינו שהיו באין לתקוע בפני בית דין שלא שמעו תקיעת בית דין דאותן שיצאו אסור להם לחזור ולתקוע דיש איסור שבות בדבר לתקוע בחנם בשבת:

לא לעולם בזמן בית דין – תימה דמכל מקום קשיא ללישנא דרב הונא לא אמר אלא בפני בית דין והכא קתני איש בביתו וי"ל שיפרש דהא דקתני בגבולין איש בביתו איובל קאי ולא אראש השנה ומיהו אי גריס בגבולין בלא וי"ו ולא גרסינן ובגבולין לא יתכן לומר כן ושמא יפרש דהאי בגבולין איירי בירושלים דוקא ומיהו מבכל ארצכם (ויקרא כ"ה:ט') בכל מקום שבארץ ישראל איירי:

אין תוקעין אלא בזמן שב"ד יושבין – פי' בקונטרס ביובל ונראה שאף בר"ה אתא לאשמועינן דאפי' בפני ב"ד אין תוקעין אלא כל זמן שיושבין:

דף ל:

ונתקלקלו הלוים בשיר – בתמיד של בין הערבים כדמפרש בגמרא אבל בתמיד של שחר לא תקנו שיר של י"ט כדפירש בקונטרס לפי שברוב השנים אין העדים באין קודם תמיד של שחר וספק יתקדש היום ספק לא יתקדש וא"ת ואמאי לא חשיב קלקול של מוסף שלא הקריבו מוסף של ר"ח שאחר התמיד אין יכולין להקריבו כדדרשינן עליה השלם בפ' תמיד נשחט (פסחים ד' נח: ושם) וכי תימא דמעלה ומלין בראשו של מזבח דעליה השלם לא שייך אלא בהקטרה ואין מקטיר עד למחר הניחא למאן דאמר בפ' המזבח מקדש (זבחים דף פז.) אין לינה מועלת בראשו של מזבח אבל למאן דאמר מועלת מאי איכא למימר וכי תימא דהקריבו כבש אחד על תנאי דאם יבואו עדים יהא מוסף ואם לא יבואו עדים יהא תמיד דא"כ במאי קלקלו בתמיד דאי משום דהיו סבורים שלא יבאו עדים ואמרו שיר של חול זהו הקלקול לא היה בתמיד אלא במוסף של ר"ח שאמרו עליו שיר של תמיד של חול ועוד למ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר היינו לפי שהיו ממתינין כל שעה ושעה שמא עדיין יבאו עדים ולא היו יודעין מה שיר יאמרו והשתא אם באו עדים ולא היה להם שהות ביום לומר שיר א"כ עדיין נתקלקלו יותר בשאר קרבנות שלא קרבו מיהו אפשר לומר כשלא באו לפיכך לא היה להם קלקול אלא בשיר וי"ל דאחר התמיד

יכול להקריב מוסף של ר"ח משום דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה כדאמרינן פרק השולח (גיטין דף לח:) גבי שחרר עבדו והשלימו לעשרה מצוה דרבים שאני וגבי עשה דהשלמה אמרי' נמי בפרק תמיד נשחט (פסחים דף נט. ושם) שנדחה מקמי עשה דפסח שיש בו כרת ובפ' שלוח הקן (חולין ד' קמא.) נמי אמרי' דעשה דמצורע דוחה עשה דשלוח משום שלום בין איש לאשתו ומיהו יש לתמוה אמאי נתקלקלו בשיר והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתא (ברכות דף לה.) אין אומר שירה אלא על היין ואיתא בפרק שני דערכין (דף יב. ושם) ויכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או עד למחר כדאיתא בהקומץ זוטא (מנחות דף טו:) דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן ועד עשרה ימים ובפ"ב דתמורה (דף יד.) מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה מנחתם ונסכיהם עד למחר ונראה לי דלכתחלה יש להביא נסכים עם הזבח דאי מביא בלילה אין יכול לומר שירה כדאמרינן בפ' שני דערכין (דף יא.) מה כפרה ביום אף שירה ביום ולמחר נמי אם מביאה מבעיא לן התם (דף יב.) אם טעונין שירה דאיבעיא להו נסכין הבאים בפני עצמן כלומר שהביא קרבן צבור היום ונסכין למחר טעונין שירה או אינן טעונין שירה ולא איפשוט והא דאמר ר"מ התם (דף יא.) דשיר מעכב הקרבן היינו בנסכים הבאין עם הזבח שקרבו בשעת שחיטת הזבח דאין קרבין אלא ביום כדאמרינן בפ' שני דתמורה (דף יד.) ואותן טעונין שירה ואפי' אם תמצי לומר דבאין בפני עצמן טעונין שירה מ"מ טוב שיביאם עם הזבח כדי שיאמרו אאכילה ושתיה כדאמר התם בערכין (דף יב.) או דלמא אאכילה ושתיה אמרה אשתיה לחודיה לא אמרה וההיא דמביא אדם זבחו היום ונסכו מכאן עד י' ימים משמע דלכתחלה יכול לעשות כן הני מילי בקרבן יחיד דאין טעון שירה דאין אומרים שירה אלא על קרבן צבור הקבוע להם זמן כדמוכח התם בערכין (דף יא.):

דף לא.

הזי"ו לך – האזינו זכור ירכבהו וירא לולי כי ידין כ"כ בספרים וכ"פ בקונט' וכן המנהג ובמסכת סופרים כתיב וישמן לו ור"ח פי' וירא לו:

דף לא:

רובע לקינו – פי' בקונטרס רובע שקל דהיינו חצי דינר וכן משמע לכאורה ביומא בפ' הוציאו לו (יומא דף נה: ושם) דאורחא דמילתא הכי הוי דקאמר ונשקול ארבע זוזי ונשדי בנהרא והיינו ארבע זוזי פשיטי חצי דינר צורי דדינר מדינה אחד משמונה בדינר צורי

ומיהו בפ' שני דכריתות (דף י: ושם) מוכח בהדיא דהוי רובע דינר על ההיא דעמדו קנים ברבעתים דחס רחמנא עליה דדלות ולא מייתי אלא חד משיתסר בעשירות דהיינו כבש בסלע וסלע ארבע דינר הרי דאחד משש עשרה הוא רובע דינר והא דנקט ביומא ארבע זוזי נקט לפי היוקר שרגילין להתייקר פעמים עד כך: [וע"ע בתוס' מנחות קז: ד"ה כבש]: **וביקש ר"א להפקירו לעניים** – בפ"ב דשבועות (דף טז. ושם) מספקא לן בר"א אי סבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה כו' או לא קדשה ומהכא לא מצינו למיפשט מידי דהוצרך להעלותו משום דהוי דבר שבמנין כדאמרינן בפ' קמא דביצה (דף ה: ושם) וא"ת ואם לא קדשה מה היו מרויחים עניים הרי לא יוכלו לאכול בירושלים אם בטלה קדושתה ויש לומר דיכולין לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כדאמרינן (ב"מ דף נז.) הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל ואע"ג דבפרק הזהב (שם) פליגי בשחללו אי דיעבד או לכתחילה הא מסקינן בסוף המקדיש שדהו (ערכין דף כט.) דבזמן הזה אפילו לכתחילה ומיהו אין ראיה מהקדש למעשר שני וכרם רבעי דפ' התקבל (גיטין דף סה.) גבי מערימין על מעשר שני דמשני הכא במאי עסקינן במעשר שני בזמן הזה דרבנן ופריך ואמה העבריה בזמן הזה מי איכא הוה לי' לאקשויי ממעשר שני בזמן הזה מה הערמה צריך והלא על שוה פרוטה יכול לחלל הכל קרן וחומש ומיהו בהלכות גדולות ובשאלתות דרב אחאי פסקו דבמעשר שני ובכרם רבעי יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה וההיא דהתקבל שפיר הוה מצי פריך עלה:

דף לב.

מתחיל בתורה ומסיים בנביא – וא"ת דבכל דוכתא משמע דנביאי עדיף מכתובים כדאמר (מנילה דף לא.) כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים וה"ק קראי דכתיבי בכתובי ברישא והדר בנביאי וי"ל משום דקראי דתהלים משלי ואיוב קדמו לנביאים ומה שאנו נוהגים להשלים בתורה דעבדינן כרבי יוסי כדאמרינן בגמרא המשלים בתורה זריז ומשובח וכן היו וותיקין עושין:

דף לב:

בשעת גזרת המלכות שנו – ואע"פ שבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא אע"ג דזריזין מקדימין למצות דחיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו ולפירוש הירושלמי ניחא טפי דמפרש שם שדמו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום

ולכך. תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסייהו אינון עסקין כלו' בחוקיהם ובתורתם:

דף לג.

הא רבי יהודה הא רבי יוסי – אומר ר"ת אע"ג דסתם מתניתין כרבי יהודה הלכה כר' יוסי דנימוקו עמו ומעשה רב דהמוצא תפלין (עירובין דף צו. ושם) מיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל וההוא עובדא דפרק אין דורשין (חגיגה דף טז: ושם) דהבאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים. ומותרות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות מן דבר המצוה ההיא ומתעסקות בהן כמו מיכל בת כושי שהיתה גם מברכת ותדע דאמרינן פרק החובל (ב"ק דף פז.) אמר רב יוסף מעיקרא אמרי מאן דאמר הלכה כרבי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלברך אם כן אמאי עבידנא יומא טבא והלא היה מפסיד ברכות ציצית ולולב ותפילין ומגילה ונר חנוכה וסוכה והבדלה וקדוש היום וברכות של ק"ש שחרית וערבית וכל הברכות כולן ואמרינן בפ' המניח (בבא קמא דף ל.) האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים מילי דברכות ועוד אמרינן פרק ערבי פסחים (פסחים דף קטז:) סומא פטור מלומר ההגדה ופריך מרב יוסף ורב ששת דהוי אמרי אגדתא כל חד וחד בביתיה ומדמוציא אחרים ידי חובתן שמע מינה דמחייבין ומשני משום דקסברי מצה בזמן הזה דרבנן אבל ממה שהיו מברכין לא מדקדק מידי שמע מינה היכי דפטירי שרי לברוכי ומשום דמברך ברכה שאינה צריכה וקעבר משום בל תשא ליכא דההיא דרשה דרבנן דהא אמר בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) ספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא חוזר וקורא ולא אסרינן מספק משום לא תשא ומוציא שם שמים לבטלה דאסרינן בפ"ק דתמורה (דף ג. ד.) מדכתיב את ה' אלהיך תירא הני מילי בלא ברכה ומיהו אין כל כך ראיה מסומא לאשה דאע"ג דסומא פטור מדאורייתא מדרבנן מיהו חייב כדמוכח ההיא דערבי פסחים דמשני קסברי רב ששת ורב יוסף מצה בזמן הזה דרבנן ולכך היו יכולין להוציא אחרים ש"מ דאינהו נמי מדרבנן וכיון דמחייבי מדרבנן יכולין לברך כמו בנר חנוכה וכל מצות דרבנן ומיהו יש לדחות דרשות יכול להוציא בר חיובא דרבנן כמו קטן דמברך לאביו בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:) ועולה למנין שבעה ומוציא אחרים ידי חובתן במגילה לר' יהודה כדתנן במגילה (דף יט.) אבל יש לדקדק מדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (שם דף כד. ושם) ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע משמע הא ראה

אף על גב דנסתמו עיניו פורס ואמאי והא פוטר רבי יהודה סומא מכל המצות שבתורה בפרק החובל (ב"ק דף פז.) אבל אי מדרבנן חייב ניחא ומש"ה היה שמח רב יוסף במאי דמדאורייתא לא מיפקד ועביד משום הכי היה יכול לברך בכל מצות ויכול לומר וצונו כיון דמחייב מדרבנן כדקאמר בפ' במה מדליקין (שבת דף כג.) היכן צונו מלא תסור אבל אשה אפילו מדרבנן לא מיחייב' אמצות עשה שהזמן גרמא כדמוכח בפרק מי שמתו (ברכות דף כ:) גבי נשים חייבות בקדוש היום דבעי למימרא מדרבנן ופריך עלה [דא"כ] כל מצות עשה שהזמן גרמא ניחייבו מדרבנן ולענין סוכה מוכח בהדיא ברישׁ סוכה (דף ב:) דאפילו מדרבנן לא מיחייבא היכי אמרה וצונו ומיהו בירושלמי משני שינויא אחרינא אקושיא דרבי יהודה אדר' יהודה דכל שלא ראה מאורות דפריך לה בירושלמי ומשני לה ביושב בבית אופל כך אני אומר היושב בבית אופל לא יפרוס על שמע משמע שר"ל שלא ראה מאורות מימיו שנולד במערה ואינו סומא ובמגילה נמי פריך לה בירושל' עלה דההיא ואין גרסות הירושל' מכוונות לא במכות ולא במגילה ומיהו בגמ' דידן במגילה (דף כד:) לא משמע הכי אלא משמע דמיירי בסומא ממש דמפרש טעמא דר' יהודה משום דאינו נהנה מן המאורות ומפרש ורבנן אית ליה הנאה כר' יוסי שראה סומא ואבוקה בידו ואמר לו בני אבוקה זו למה אמר לו כל זמן שאבוקה זו בידי רואין אותי בני אדם ומצילים אותי מן הפחתים ומן הברקנים ובאדם שרואה יפה אלא שנולד במערה ולא ראה מאורות מעולם לא שייך האי טעמא ולפי מה שפי' דסומא חייב מדרבנן ואשה פטורה יש ליתן טעם בדבר דהחמירו רבנן בסומא משום דהוי מינא דבר חיובא ועוד שלא יראה כנכרי דאם פטרת ליה בכל מצות נמצא דאינו נוהג בתורת ישראל כלל אבל אשה אי פטרת לה בכל מצות עשה שהזמן גרמא יש עדיין מצות דמחייבת בהו ור"י ב"ר יהודה מביא ראיה דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא מדאמרינן (מגילה דף כג.) הכל עולה למנין שבעה ואפי' אשה ואפי' קטן ואע"ג דאשה אינה מצווה לעסוק בתורה כדאמר בפרק קמא דקדושין (דף צד.) ובריש בכל מערבין (עירובין כז.) ואור"ת דאין זו ראיה דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום תלמוד תורה שאפילו ברך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך תדע במקום שאין לוי כהן קורא במקום לוי ומברך אע"פ שכבר ברך בקריאה ראשונה ועוד דאיכא למימר דהא דאשה עולה היינו באמצע שלא היו רגילים לברך כדאיתא בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כא.) תנא פותח מברך לפניה וחותם מברך לאחריה והאידנא כולהו מברכין גזירה משום הנכנסים ומשום היוצאים ומיהו עולין למנין שבעה משמע בסוף שבעה ומקטן דמברך

ברכת המזון אף על פי שהוא פטור אין ראיה לאשה דקטן בא לכלל חיוב וחייב לחנכו ואינו מוזהר על לא תשא:

תניא נמי הכי מתעסקים בהם - שני גרסות כתובים ומתוך פ"ה משמע שכך היה הגירסא מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת ואין צריך לומר בי"ט הא גופא קשיא אמרת מתעסקין עד שילמדו אפילו בשבת אלמא לכתחילה אמרי' [תקעו] והדר תני אין מעכבים עיכובי הוא דלא מעכבין הא לכתחילה לא אמרינן זילו תקעו ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ופי' בקונטרס שהגיע לחינוך מתעסקים בהן עד שילמדו וכ"ש שאין מעכבים ודבר תימה הוא האיך יכול לומר דבקטן שהגיע לחינוך מתעסקים ואפילו בשבת והלא אין מצות היום בשופר ועוד דגבי קטן שלא הגיע לחינוך קתני אין מעכבים מלתקוע בשבת אבל לכתחילה לא אמאי הא אפילו בהגיע לחינוך שרי להתעסק בו כדי שילמדו ומיהו י"ל לפי' דהאי לכתחילה לא אמרי' להו תקעו היינו דאין צריך לומר להם תקעו דלא מחייב ללמדו כיון דלא הגיעו לחינוך אבל איסורא ליכא ונראה לי איפכא דקטן שהגיע לחינוך אין מעכבים בשבת אבל לכתחילה לא אמרינן להו תקעו כיון דאיכא איסורא דרבנן ומכל מקום לא מחייב להפרישו דאי לא שבת היה מצות היום בשופר וקטן שלא הגיע לחינוך מתעסקים כלומר שרי להתעסק אפילו בשבת ולאו משום דמחייב להתעסק וגירסא אחרת הכתוב בספרים מוכחא כפירוש זה שכתוב בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע בי"ט הא בשבת מעכבים הא אמרת רישא אפי' בשבת אין מעכבים ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ואע"ג דתניא ביבמות בפ' חרש (דף קיד.) לא יאמר אדם לתינוק הבא לי מפתח הבא לי חותם אלא מניחו תולש ומניחו זורק ומוקי לה אביי תולש בעציץ שאינו נקוב וזורק בכרמלית דרבנן כי היכי דלא תפשוט מינה דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו משמע דאיסורא דרבנן נמי לא ספינן ליה בידים מכל מקום שרי להתעסק בו לתקוע אפי' בשבת כיון דזמנין איכא מצוה בתקיעת שופר ולא דמי לשאר איסורים וכמו שפי' מוכח בריש ערכין (דף ב: ושם) דההיא דמעכבים מתוקמא בהגיע לחינוך דאמרינן התם הכל חייבים בתקיעת שופר לאתויי קטן שהגיע לחינוך דתנן אין מעכבין התינוקות לתקוע:

דף לג:

שיעור תרועה כשלש יבבות - פירש בקונטרס שלשה קולות בעלמא כל שהוא ולקמן (דף לד.) אמרינן דאתקין רבי אבהו בקסרי קשר"ק קש"ק קר"ק משום דמסופק בתרועה

דקרא אי תרועה ממש מה שאנו קורין תרועה דהוא ילולי יליל או שברים דגנוחי גנח או שברים ותרועה שניהם צריך לתרועה דדלמא גנוחי גנח וילולי יליל וצריך ליזהר בשברים שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כג' יבבות של שלשה קולות כל שהוא דאם כן נעשה תקיעה ולא שברים דהא שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כג' יבבות ונראה שחייב אדם להאריך בתקיעה של קשר"ק יותר משל קש"ק ובשל קש"ק יותר משל קר"ק דהא שיעור תקיעה כתרועה וקשר"ק אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל נמצא שצריך להאריך בתקיעות של קשר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יבבות ובתקיעות של קש"ק כשיעור ג' שברים דהא עבדינן קש"ק משום ספיקא דגנוחי גנח ובתקיעות של קר"ק כשיעור תרועה שהוא ילולי יליל ומיהו אם מאריך בכל התקיעת כתקיעות קשר"ק אין לחוש דיכול להאריך כמו שירצה כדתנן ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ומטעם זה נמי אין לחוש אם עשה ארבעה וחמשה שברים שהשברים במקום תרועה והוי לה תרועה אריכתא כמו שאנו מאריכין ביבבות וריב"א והר"י בן הר"ר מאיר מפרשים דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא נמצאת תרועה תשע כחות ושיעור תקיעה כך היא ולפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים וצריך למשוך לתקיעה של קשר"ק לפירושם כשיעור ג' שברים ותשע כחות ומי שלא משך התקיעות כשיעור הזה ומשך קצת בשברים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר ורבינו חננאל פי' כפירוש הקונטרס ועכשיו נוהגין לתקוע בישיבה לאחר קריאת התורה שלשים קולות ג' קשר"ק וג' קש"ק וג' קר"ק ובתפלה תוקעין אמלכיות קשר"ק ואזכרונות קש"ק ואשופרות קר"ק ולפום סוגיא דכולה פירקין היה ראוי לתקוע בשעת תפלה אמלכיות קשר"ק קש"ק קר"ק וכן אזכרונות וכן אשופרות או לאחר תפלה כולהו אבל קודם תפלה לא אשכחן כדתנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר אלא אשכחן בפרק קמא לעיל (דף טז.) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והיינו כדעבדינן ומיהו לכאורה נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות קשר"ק קש"ק קר"ק אכל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו ובערוך פי' שהיו עושין כן שפי' בערך ערב דהלין דמחמרי [ועבדי] שלשים כדיתבין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא ואלין [עשרה] אינון כשגומרין כל התפלה קול תקיעיא דיחידאי מיתבעי למיהוי [עשרה] תשר"ת תש"ת תר"ת והם מאה ועל מנהג שלנו היה תמיה ר"ת דקשר"ק של מלכיות וקש"ק דזכרונות וקר"ק דשופרות סותרין זה את זה דאי גנח ויליל כולהו בעי למיעבד קשר"ק ואי גנח לחוד כולהו בעי למיעבד קש"ק ואי יליל כולהו קר"ק והנהיג רבינו תם במקומינו לתקוע גם אזכרונות

ואשופרות קשר"ק כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר דהא אמרינן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא ונראה שיש קצת ליתן טעם על המנהג שלנו דסבר לה כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא ובקדושת דאגן הסהר שעשה ר' שמשון ב"ר יונה כתיב נוי ארבעים קולות בהריעו והיינו כמנהגינו וכן בסדר רב עמרם אלא שכתב דבסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה וא"ת אהנך דישיבה היכי נפיק הא תניא בס"פ (דף לד:) תקיעות וברכות של ראש השנה ויום הכפורים מעכבות זו את זו אלמא בעידן צלותא בעי למיעבד לאו פירכא היא דאע"ג דמשמע מתוך פי' הקונטרס דאם בירך ולא תקע או תקע ולא בירך פירוש בירך מלכיות זכרונות ושופרות אי אפשר לומר כן דהתניא לקמן (שם) שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין כשהוא הולך הולך למקום שתוקעין ואין הולך למקום שמברכין ותנן מי שבירך ואח"כ נזדמנה לו שופר משמע שבלא שופר יכול לברך אלא תקיעות וברכות מעכבות זו את זו היינו שהתקיעות מעכבות זו את זו והברכות מעכבות זו את זו כשמברך מלכיות זכרונות ושופרות יברך שלשתן או לא יברך כלל וכן תקיעות שברים תרועות אם בקי בשלשתן יתקע ואם לאו לא יתקע וצריך לדקדק באותן שלשים קולות שאנו תוקעין בישיבה שכשמסיים השלשה קשרקי"ם ומתחיל הקשקי"ם או כשמסיים הקשקי"ם ומתחיל הקרקי"ם למה לי שתי תקיעות זו אחר זו ממה נפשך יפטר בתקיעה אחת דאי גנח ויליל הרי יצא בשלשה קשר"ק ואי גנח לחוד אותה תקיעה אחרונה של קשר"ק אחרון תעלה לו למנין קש"ק וכן אם יליל אותה תקיעה אחרונה של קש"ק אחרון תעלה לו למנין קר"ק ושמא כיון שעשו התקיעה לשם פשוטה שאחר התרועה לא רצו שתעלה לשם פשוטה שלפניה ומיהו אשכחן ומשך בשניה כשתים שהיתה עולה לשתים אי לאו משום דפסוקי תקיעה בתרתי לא מפסקינן:

דף לד.

נעבריה ביד – פירוש שיאחזנו בידו ויתקע ולא שיניחנו על גבי שום דבר ויתקע ופירוש הקונטרס עיקר:

דף לד:

מתשעה בני אדם כאחד לא יצא - כך כתוב בספרים והקשה בקונטרס אמאי לא יצא הא אסיקנא לעיל דתרי קלי מתרי גברי משתמעי ופי' דגרסינן בתוספתא מתשעה בני אדם כאחד יצא ואפי' בסרוגין ונראה לקיים גרסת הספרים מתשעה בני אדם כאחד לא יצא משום דאין כאן בתרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שהכל ביחד והשתא גרס שפיר תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו זה אחר זה וסרוגין פי' סרוגין הפסקות הרבה שתוקע ומפסיק ושוהה לעשות התרועה עד לאחר שעה:

לדידי לא סבירא לי - כלומר שהוא צריך לחזור לראש כששהה כדי לגמור כולה ולא שיהא צריך להפסיק כשמגיע למבואות המטונפות אלא מניח ידו על פיו וקורא ק"ש כדאמר ר' יוחנן בפרק מי שמתו (ברכות דף כד:) והיה נראה דקי"ל כוותיה כששהה כדי לגמור כולה דאין חוזר לראש אע"ג דפליגי עליה רב ושמואל בפרק הקורא את המגילה למפרע (מגילה דף יח:) דקי"ל כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל כדמוכח בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מז:) ומיהו כיון דרבי אבהו פליג היה קצת נראה לפסוק כמותו דהוא בתראה ואע"ג דאשכחנא רב יוסף בההיא דמגילה (שם:) דקאמר נקוט דרב ביבי בידך דרב אמר אין הלכה כרבי מונא ושמואל אמר הלכה כר' מונא לאו משום דלהוי הלכה כרב באיסורי קאמר הכי אלא האמת אומר דשמעינן ליה לשמואל דחייש ליחידאה וגם בפרק מי שמתו (ברכות דף כב:) גבי היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו דפליגי רב חסדא ורב המנונא ומסיק רב אשי דכ"ע אם שהה חוזר לראש והכא בדלא שהה וקשה הדבר מאד שהצבור בבהכ"נ בי"ט אומרים אמת ויציב וממתינין לש"ץ ושותקים עד שיגמור זולתות ומי כמוך שאומר בגאולה ומיהו היכא דאין שוהין כדי לגמור כולה מתחלתה עד סוף אין לחוש (כדאביי) בפ' הקורא את המגילה למפרע (דף יח:) ולא (כרב יוסף) דאמר מהיכא דקאי לסיפא דאם כן נתת דבריך לשעורין וצריך לדקדק בתקיעות משום דאמר רב כהנא בפ' החליל (סוכה נג: ושם) אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום כרבי יהודה דאמר שלשתן מצוה אחת וכי קאמר התם דוקא באמצע תקיעה תרועה תקיעה אבל בין קר"ק לקר"ק יכול לשהות פחות מכדי לגמור קר"ק ולרבנן דחשבי תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה אין לשהות בין זה לזה כדי תקיעה אחת או תרועה אחת:

כך מוציא את הבקי - מכאן פסק בה"ג דיחיד שטעה ולא הזכיר של ראש חדש יכוין לבו לתפלתו של שליח צבור מתחלה עד סוף ויוצא אע"פ שהוא בקי ואין ראיה מכאן דהא מסקינן רשב"ג אומר אינו מוציא אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה ואינן יכולין להסדיר תפלתם אבל דעיר לא ומיהו בקונטרס משמע לקמן שרוצה לפרש בשלא כוון

לבו לבהכ"נ ולא שמע תפלה וכן משמע דומיא דההיא דברכת כהנים ולפירוש זה מצינו למימר דבצבור היכא דשמעו יוצאין וכן משמע בפרק תפלת השחר (ברכות דף כט.) דאמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו וכו' מיתיבי טעה ולא הזכיר כו' שאלה בברכת השנים מחזירין אותו כו' ומשני הא ביחיד הא בצבור אי הכי מפני ששומעה משליח צבור מיבעי ליה ומסיק אידי ואידי ביחיד הא דאידכר קודם שומע תפלה הא דלא אדכר קודם שומע תפלה משמע דבצבור יוצא על ידי ש"צ ואפי' לפי מה שפירש עם שבשדות ששומעין משליח צבור יוצאין אבל דעיר לא יש לחלק בין היכא דהתפלל וטעה להיכא דלא התפלל כלל [וע"ע תוס' ברכות כט: ד"ה טעה]:

דף לה.

אילימא משום דנפישי – פירש בקונטרס דאיכא דמוספי ר"ח וראש השנה ומלכיות וזכרונות ושופרות כיון שאמר. ובתורתך כתוב לאמר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך אין צריך לומר מקראות המוספין ובשם רבותיו פירש להא דרב חננאל במלכיות זכרונות ושופרות וקשה הא דלא כרבנן ודלא כר' יוחנן בן נורי דתנן (לעיל לב.) אין פוחתין מעשרה מלכיות כו' ור"ת פירש דאפסוקי דמלכיות זכרונות ושופרות קאי והיכא דהתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות אבל מוסף דר"ח אין צריך להזכיר בר"ה אלא שדי לו במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתן: